

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

1914

HÄFT. 4

KULTURHISTORISK-TIDSKRIFT

**UTGIFVEN AF
DR. GUSTAF UPMARK
MUSEETS STYRESMAN**

Otto von Friesen, Gustaf Rosenhanes Respublica glacialis	193
Nils Keyland, Afbildningar af notredskap jämte några anteckningar om vinternotfisket i senare tid	223
Smärre meddelanden: N. E. Hammarstedt, Julklubban; K. B. Wiklund, Kastkäpp hos lapparna; -a-i, En renässanskista; Louise Hagberg, Sägner om den förborgade kitteln	242
Litteratur: Namn och bygd, tidskrift för nordisk ortnamnsforsk- ning, af N. E. H.	254
Frågor	256

Bilaga: Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning
år 1913 samt Redogörelse för K. Lifrustkammarens och därmed
förenade samlingars utveckling och förvaltning år 1913.

Gäfvor till Nordiska Museet från landsorten insändas under adress Nordiska Museet, Stockholm. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet eller å Skansen, Djurgården. Vid hvarje föremål böra fyndort och gifvarens namn, titel och adress samt i öfrigt hvarje upplysning, som kan lämnas om föremålets historia eller användning, så fullständigt och tydligt som möjligt angifvas.

Fotografier af kulturhistoriskt, etnografiskt och arkeologiskt intresse (byggnader och byggnadsdetaljer, husgeråd, dräkter, utöfvandet af landtliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntro-föremål o. s. v.) mottagas med tacksamhet af Nordiska Museet.

Uppteckningar om lefnadssätt, sysslor och bruk i äldre tider samt om folkseder, lekar, forntro och vidskepelser, sägner o. s. v. äro likaledes särdeles välkomna bidrag till museets arkiv för svensk folkkänedom.

Författarne äro ensamma ansvariga för sina uppsatser innehåll.

Gustaf Rosenhanes *Respublica glacialis*.

Ett stycke svensk etnografi från vår stormaktstid.

Af

Otto von Friesen.

Gustaf Rosenhane är i vår svenska odlings historia mest bekant såsom skald. Det var han som under pseudonymen Skogekiär Bärbo 1658 utgaf *Thet swenska språketz klagemål* och 1680 och 1682 två diktsamlingar, resp. *Wenerid* och *Fyratijo små Wijisor*, hvilka författats 30 år tidigare och sålunda vid sidan af *Stjärnhjälms* diktning representera genombrottet i vår skaldekonst af den nyare tidens form och innehåll. Hans yrke var juristens och domarens, och han tillhörde en förnäm familj, som på Kristinas tid nådde friherrligt stånd, och hvars medlemmar merendels ägnade sig åt ämbetsmannens, mera sällan åt krigarens värf.

Ätten Rosenhane härstammade från Södermanland, och här var Gustaf född på fädernegården Torp i Husby-Oppunda socken omkring 2 mil nnv från Nyköping. SjälF kom han emellertid sedermera att öfvertaga ett annat af ättens gods, nämligen Haneberg i Näshulta socken af Österrekarnes härad i västra delen af landskapet.

Det framgår redan af Gustaf Rosenhanes vittra skrifter, att han i hög grad intresserat sig för och studerat sin hembygds natur, folk och odling. En direkt frukt af detta intresse ha vi i en liten skrift af hans hand: *Respublica glacialis Sthmiæ Typis Nicolai Wankijf S. R. Typogr. 1681*. Boken omfattar 52 sidor i litet duodesformat, är författad på latin och tillhör bokvärldens största sällsyntheter. Dess ändamål framgår af det korta förordet, hvilket i öfversättning lyder: »Till de landtliga nöjena räknas fisket, och det är af betydelse

för landtmän att lära känna, i hvilken ordning, på hvad sätt och i öfverensstämmelse med hvilka lagbestämmelser fisket bör bedrivas. I skolen sålunda, mina läsare, i den redogörelse jag härmed lämnar Eder finna såväl nöje som nytta. Särskildt har jag utarbetat den därför, att hvarken I eller eftervärlden mån sväfva i okunnighet om den arbetsamhet och den rättrådighet som utvecklas af landtfolket och särskildt dem som bebo Näsulta socken i Österrekarnes härad af Södermanland.» Förordet är dateradt Stockholm 1650.

Att Gustaf Rosenhane verkligen är författaren till *Respublica glacialis* har icke alltid varit känt. På titelbladet finnes intet författarnamn, men författarens initialer äro angifna under det nyss återgifna förordet (: G. R.), och af det rekommendationsbref Joh. Loccenius gifvit författaren framgår att denne varit friherre. Det sistnämnda var allt, som J. Cph. Martini, som — såsom strax närmare skall vidröras — 1763 på nytt utgaf arbetet, då visste om författaren. Under 1700-talet har f. ö. rätt allmänt, synes det, ovisshet rådt i detta afseende, trots det samtida till G. Rosenhane som Heysig (Ridderstjerna) i *Scripta Sveo-Gothorum* ange honom som författaren, något som, såsom Warmholtz framhållit, bekräftas däraf, att förordet särskildt nämner vinterfisket i Näsulta sn, där G. Rosenhanes gård Haneberg var belägen. Eljest gissade man under 1700-talet på medlemmar af ätterna Rålamb, Ribbing och Rosenhane. Se närmare E. Meyer, Gustaf Rosenhane, Akad. afh. Ups. 1888 s. 198 f.

Det fiske hvarom här är fråga är notdragning under isen. Detta fiske kunde i regel icke bedrivas af en enskild man. Därtill var redskapen — den stora noten — för dyrbar, antalet af behöfligt manskap för stort, det på hvarje enskild ägare kommande fiskevatt-net för litet, och oftast saknade väl också den enskilde strandägaren den kännedom om fiskens ståndort och sjöbottnens beskaffenhet, som var oundgänglig för goda resultat.

Notens storlek var betingad af vattnets djup, och då detta i en stor del af det kuperade Mellansveriges sjöar är relativt betydligt, måste noten bli stor och tung. För att upphugga vakar i isen och draga denna not kräfdes ett betydligt antal arbetare, ofta 40 à 50. Det är klart att en dylik apparat icke kunde betala sig, därest man

icke hade att tillgå större fiskevatten än hvad som i regel kom på en enskild jordägares lott. På ett genialt sätt hade man — såsom Rosenhane skildrar för oss — vetat att lösa såväl den ekonomiska som den sociala sidan af detta problem. Fiskevattensägaren, notleverantören eller -leverantörerna och de i fisket deltagande arbetarna fingo sina respektive prestationer ersatta genom bestämda andelar i den för hvar dag gjorda fångsten. Och de med fisket arbetande männen ordnades i ett slags samhälle, en *respublica*, i spetsen för hvilket stod en »konung» och hvars inre angelägenheter sköttes af vissa för ändamålet utsedda ämbetsmän. Bestämda regler för den enskilde medborgarens förhållande i arbetet, till ämbetsmännen och öfriga medborgare funnos, liksom bestämda straff för öfverträdandet af dessa regler.

Häraf kommer titeln på arbetet: *Respublica glacialis*. Med en anmärkningsvärd sakrikedom, klarhet, reda, åskådlighet och liflighet skildrar författaren det märkliga prof på nordgermansk samhällsbyggnadskonst, som här föreligger. Också lofordar vår berömde Uppsalapolyhistor, professor Johannes Loccenius, i ett den 28 febr. 1670 dateradt rekommendationsbref, som af Rosenhane intagits i bokens början efter förordet, de framstående författaregenskaper, som däri komma till synes, och komplimenterar ädlingen för att han ägnar sin lediga tid ej åt flärd, spel och dryckjom, utan åt »humaniorum et politiorum literarum studiis etiam cum sapienti quadam amoenitate conjunctis». Träffande framhäfver här Loccenius den konstnärliga smak som arbetet röjer.

Ämnets intresse och skildringens förtjänster ha redan tidigt tilldragit arbetet uppmärksamhet äfven utanför vårt lands gränser, och 1763 blef det redan då ytterst sällsynta lilla verket omtryckt i Tyskland, i det att det upptogs som n:r 1 i en serie, *Thesaurus dissertationum, quibus Historia, Geographia et Antiquitates illustrantur*, utgifven af J. Cph. Martini i Nürnberg 1763 och följ. år.

Egendomligt nog har detta, lika mycket ur vetenskaplig som ur nationell synpunkt betydelsefulla arbete icke tillvunnit sig något djupare intresse inom Sverige. Det nämnes visserligen i litteraturhistoriska och biografiska arbeten under Gustaf Rosenhanes namn,

men det har hittills aldrig trots originalupplagans stora sällsynthet ånyo utgifvits här hemma, än mindre öfversatts till svenska. Då jag under studiet af Gustaf Rosenhanes vittra alster också kommit att taga närmare kännedom om hans »*Respublica glacialis. Sive De Hyberna Piscatione apud Svecos*», som den fullständiga titeln p. 7 lyder, har jag insett önskvärdheten af att arbetet blefve bekant i vidare kretsar och särskildt bland dem som gjort vår folkliga odling och dennas historia till föremål för sitt intresse och sina studier.

För ändamålet fann jag det lämpligast att utge arbetet i öfversättning och har vid dennas utarbetning sökt att återge originalet så ordagrant som omsorgen om god svensk stil synts mig medgifva. I hvarje fall har jag naturligtvis sökt komma författarens mening så nära som möjligt. Nytt stycke har jag infört betydligt oftare än originalet har det. Inom parentes och med kursiv stil har jag återgifvit de svenska termer och uttryck, som förf. på åtskilliga ställen förklaringsvis infört i den latinska texten.

Vinterstaten eller om vinterfisket hos svenskarna.

Vinterstaten bildas af människor, som bo på landsbygden i samma trakt kring sjöar, floder eller träsk. Den sammanhålles under en viss tid (vintern) af gemensamma lagbestämmelser rörande fisket, gemensamma redskap och mödor. Ledningen af det hela anförtros åt bestämda funktionärer, hvilka utses på årligen återkommande sammankomster.

När alltså vintern närmar sig och sjöar och vattendrag redan blifvit isbelagda, plägar man sammanträda och därvid först och främst öfverlägga om valet af konung, ett namn hvarmed man betecknar den som har högsta ledningen af företaget. Af honom kräfvdes för det första att han äger en noggrann kännedom om alla de platser, som äro lämpliga för fisket, så att icke genom hans okunnighet redskapen må skadas af klippor, stockar eller trädaffall; vidare förmågan att för de olika notvarpen på lämpliga ställen utmäta vakar, som befinna sig på riktiga afstånd från hvarandra. Han bör slutligen

vara en rättrådig man, som icke ger den ena parten företräden framför den andra och t. ex. under den förevändningen, att en viss del af sjön är fiskrikare än den andra, där oftare än på andra ställen låter draga noten till fördel för strandägaren, som rätten till den största fisken tillkommer. Den af de i sammanslutningen deltagande, som äger största delen af fiskevattnet, har tillvällat sig rätten att utse konung. Stundom uppstå stridigheter, då två eller flera täfla om att befordra sin skyddsling eller åbo till nämnda värf. För hela staten är det af stor vikt att — såsom redan är framhållet — till konung utses en med fiskevattnen välförtrogen och rättrådig man, men ofta vålla de mäktigare deltagarna hela företaget skada därigenom, att de till konung kora en person, som på ett eller annat sätt är beroende af eller står i tacksamhetsskuld till dem. Endast sällan äro samtliga de män, som sammansluta sig i den här ifrågasvarande fiskestaten (*Nootläge*), män i lika villkor. Ty utom allmoge deltaga äfven adelsmän, militärer och präster. Bönderna komma lätt öfverens såväl på grund af deras anspråkslöshet som på grund af deras inbördes jämställdhet. Däremot pläga mellan de mäktigare medborgarna i vinterstaten ganska många misshälligheter uppstå. Lättare samsas de, om de jämställda medtäflarna äro flera än om de endast äro två, emedan den tredje kan afgöra striden genom att sluta sig till den ena eller andra sidan. Dylika stridigheter äro emellertid särdeles skadliga för fiskestaten, emedan de splittra den i partier. En adelsmans åbor måste med eller mot sin vilja taga hänsyn till hans intressen, särskildt gäller detta, om han själf är borta och gården skötes af en förvaltare, hvilken ju i regeln är mindre bildad och mera benägen för att väcka strid. Ofta händer det, att en part, som vid valet af konung eller eljest ej får sin vilja fram, bryter sig ut ur sammanslutningen till skada för såväl andra parten som sig själf.

När dragnoten sammansys, måste man tillse att den ej blir mindre än vattnets djup kräfver. Vidare måste man sörja för att de, som arbeta med notdragningen, ej äro färre än notens storlek fordrar.

När detta är gjordt, aflägga konungen och öfriga funktionärer försäkringar om att företaget skall af dem ledas opartiskt och utan otillbörligt gynnande af någon enskild. Sedan konung tillsatts, ut-

ses öfriga fasta funktionärer såsom skattmästare, not- och tågdragare, stångkarlar (*råkarlar*) och vakhuggare (*wächciare*). Hvilken uppgift hvar och en af dessa har, och hvad denna uppgift innebär, är det lämpligare att längre fram i detta arbete redogöra för. På somliga håll äro de nämnda tjänsterna ständiga, men innehafvare af dem utses för en dag i sänder eller tills vidare.

Därpå öfvergår man till sammanförande af näten, linorna och öfriga tillbehör. Sedan diskuteras, hvem som skall lämna de förnämsta partierna af redskapen. Förnämligast anses att lämna den mellersta delen af noten (*külen*, fel för *kijlen*), hvilket merendels

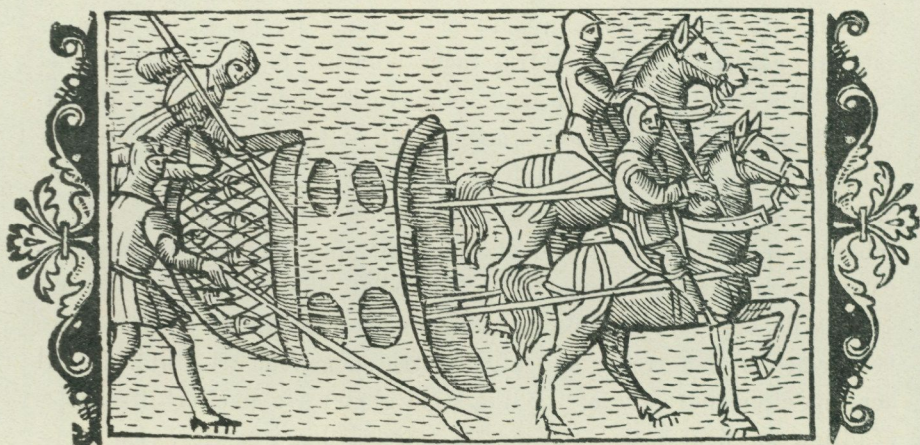

Fig. 1. Notdragning på is.

Ur Olaus Magnus Historia de gentibus septentrionalibus. Rom 1555, p. 712.

är den mest framstående deltagarens företrädesrätt. Därefter kommer levererandet af tågvirke, hvilket anses mera betungande. Slutligen täflar man om, hvem som skall tillskjuta större delen af näten. Ofta händer det, att noten endast med svårighet kan åstadkommas, därför att de mera inflytelserika sinsemellan icke kunna komma öfverens. På somliga ställen brukar en enda lämna hela noten, på andra håll är det flera som göra detta. Ofta är det två, tre eller fyra bönder, som lämna ena hälften, under det att den andra lämnas af en adelsman. Jag vet, att adelsmän icke velat på annat

villkor deltaga i sammanslutningen, än att de fått leverera notkilen, och å andra sidan att bönder (naturligtvis en annan adelsmans underlydande) icke tillåtit adelsmän inträda i förbundet, om de beröfvades denna företrädesrätt. Åbor (arrendatorer) kunna alls icke göra några rättigheter gällande gentemot jordägarna, i det de endast af nåd få, i ersättning för tillskjutna nät och för sitt arbete, dela fångsten med dem. Ty de åtnjuta endast afkastningen af jorden för begränsad tid, hvarom stadgas i Sveriges lag, Jordabalken flock 20 och följande.

Sedan öfverläggningarna afslutats, stridigheterna häfts och samhället konstituerats, utses en dag för levererandet af de för fisket

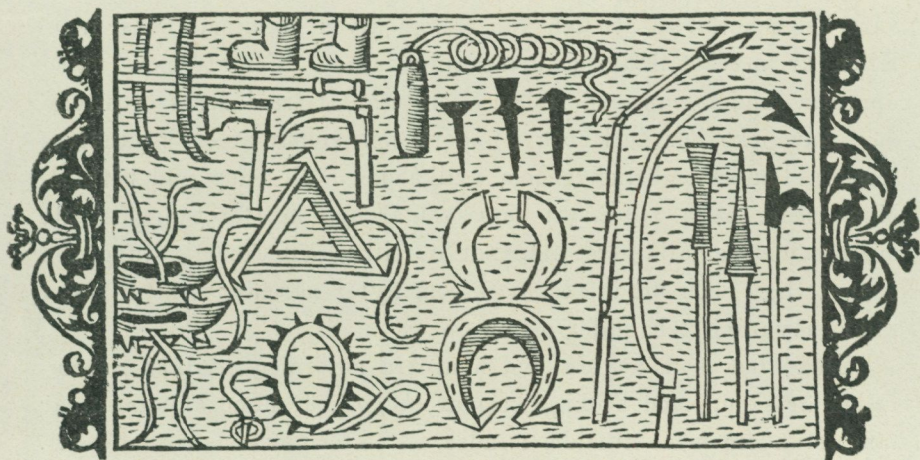

Fig. 2. Redskap för isfiske.
Ur Olaus Magnus p. 711.

nödiga redskapen. Allt synas, hvarpå tjänstemän för fiskets bedrivande tillsättas. Då redskapen synas, plägar mycket kasseras.

När omsider den rätta tiden kommer, sammanfogar man dragnoten, fastgör linorna, flötena och sänkena. Själfva noten bindes af hamptråd, kilen af lintråd. Ty kilen måste förfärdigas af fastare och starkare garn, då ju den har att motstå hela trycket af fisken, då den fångas och uppdrages. Notens armar bestå af nät med gröfre och glesare bindning. Dessa armar äro afsedda att, när de långsamt dragas fram genom vattnet, skrämma och drifva fisken mot

notens midt, och det är först när de börja uppdragas och utrymmet inskränkts, som fisken rusar mot noten och då mot dess innersta del (kilen). Notens storlek beror på deltagarnas antal och vattnets djup. Hvardera armen plägar hopfogas af tio, femton eller tjugu nätlänkar (*Lätter*). Hvarje länk består af tvänne afdelningar (*Slingor*). Hvarje sådan afdelning håller i längd tjugu till trettio eller fyrtio alnar, i djup åtta, tolf eller sexton. Kilen är på det ställe, där den fastgöres vid de båda notarmarna, af samma storlek som de, men aftar i vidd så småningom mot den trånga ändan. Man finner sig understundom i att hål och reffor förekomma på armarna, men kilen får icke vara söndrig: den måste vara hel och tät, så att den kan stänga äfven de minsta fiskar inne. Kilen är mycket lång, omkring tjugu alnar. För att hålla näten upprätta binder man små ribbor eller bitar af trä i deras öfverteln, när man icke har kork, och i undertelnen stenar af en knytnäfves storlek eller så omkring, genom hvilka den hålles nere vid botten. Man måste noga tillse, att dessa stenar icke äro för tunga, så att de, utom det de hålla nätet utspändt, därtill göra det onödigt tungt och ohandterligt. En bräda (*Skjffva*), som flyter närmast isen, är fäst i kilens mynning och håller denna öppen.

Den lina, som angöres vid hvardera notarmen, hvilken i framvåden är skodd med krokiga stafvar (*hugge*), är hundrafemtio alnar lång, stundom mer, stundom mindre, allt efter notarnas beskaffenhet. Främre delen af draglinan uppbäres af stänger (*råår*), sexton à tjugu alnar långa. Dessa stänger äro af barkadt och färskt granvirke och ses sålunda lätt i vakarna på isen och äfven genom isen själf, om denna ej är täckt af snö. De kunna med bekvämlighet stötas från vak till vak, tills de i sista vaken båda på en gång uppdragas på isen. De mindre linorna böra vara af hampa; de större förfärdigas ofta af lindbast, ja, stundom af snodda björkgrenar (*Töögh*). Hamplinorna äro i regeln brukbara i två år. Man använder båtshakar för linstängernas framdrifvande och har en sådan längre båtshake (*råkrook*) af trä för deras uppsökande (då de gått på sidan om den vak mot hvilken de riktats). För öfrigt brukar man yxa och isbill, en spetsad och tung stång af järn, för att hugga hål på

isen. När denna genombrutits med billarna, aflägsnas isstyckena ur vaken, för att man desto lättare skall se att utföra det arbete man har under isen.

Sedan jag sålunda beskrifvit noten och dess delar, vill jag kasta en blick på isens natur och olika beskaffenhet. Sjöarna pläga här isbeläggas i november eller december, såsom också Olaus Magnus angifver i bok 20 kap. 16. Om vintern är mild, lägga sig först några vikar och de partier af sjön, som ligga närmast stränderna, och icke sällan bryter denna is åter upp, om tö och regnväder inträda. Ja, stundom kan man få se hela sjön lägga sig tre eller fyra gånger och lika ofta bryta upp, innan en varaktig is bildas. Men å andra sidan inträffar äfven, att den is, som först bildats af kölden, varar hela vintern och, endast en eller annan natt gammal, förmår att bära en människa och sedan till och med dragare. Utom skarp köld bidrar intet i samma grad till isläggningen som att vattnet är lugnt. Allt efter himmelens, luftens och vattnets olika beskaffenhet får isen mycket olika utseende och egenskaper, och dessa äro, till ondt och till godt, af stor betydelse för vår vinterstat. Om hösten är den nybildade isen merendels fast och stark, så att den, om också tunn, likväl är bärkraftigare än vårisen, äfven om denna är tjockare. Den är klar och genomskinlig och bekväm för fiskestatens arbetare; men det uppges, att fiskarna skrämmas af skuggan (af dem som röra sig på isen). Men fisket är då (om hösten) mera gifvande, emedan noten ännu är hel och ny. När kölden någon gång blir något skarp och ihållig, hör man ett ständigt brak och dån i isen, hvilket för öfrigt är det säkraste tecknet på hård köld. — Om vattnet länge varit lugnt, blir isen slät, men hal och det till den grad, att man ej kan gå säkert på den utan att sätta järnbroddar på stöflarna eller träskorna (*Trampor*). Genom att använda dylika broddar, som framställas på olika sätt och efter olika mönster, kan man gå på isen lika säkert som på fasta marken. Men om isen lägger sig under sjögång, blir den olikfärgad och skroflig därigenom, att isen slits sönder i stycken af vinden och dessa åter frysa samman såsom skalden säger:

»isarna slumpvis växa i hop i den strömmande floden».

Och Saxo grammaticus talar om »hafvet som höljts af ett skrofligt istäcke». Det händer vidare stundom att isens yta är ojämn och skroflig, i det att »vätska fryser till smycken» men åter utjämnas genom att vatten flyter ut öfver isen och i sin tur tillfryser. Ibland kommer också vatten att en tid bli stående mellan den ursprungliga isen och den ännu tunna öfverskorpan (*Stöpijs*), men blir så uttorkadt genom strängare köld. Härvid antar isen en blekare färg. Detta bestyrkes af Plinius som säger: »all vätska minskas genom frysning».

Det inträffar också att rämnor (*wråkar*) uppstå i isen, och det så långa, att de sträcka sig från strand till strand, och så breda, att man icke kan komma öfver dem. Somliga tillskrifva dem kölden; andra anse att af isen instängd vattenånga på detta sätt bryter sig ut.

När snö faller, blir vattnet liksom frigjort, bryter på ett underbart sätt genom isen, flyter ut genom de öppningar (*windwakar*) det brutit och tränger upp genom snön, som då också tillfryser.

»Drifvornas snö fryser han hop till is,
himmeln, under sitt klara hvalf.»

Vi ha sett att isen på detta sätt blir mindre gedigen och fast och i stället blåsfylld och opålitlig.

Stor olägenhet vållar det vinterstaten, om isen är för tjock, då man ju måste offra dess större arbete på att hugga upp vakar och söka efter linstängerna. Olaus Magnus iakttog på sin tid is som var 6, ja 8 och 10 kvarter tjock och »knappast möjlig att hugga igenom». Jag har också själf sett motsvarande och vet att Olaus kunnat anföra dessa mått ej blott från Bottenhafvet utan också från det sydligare Sverige. Ja, jag kan försäkra, att om isen år 1638 och följande år här var tunnare än så, så var den i stället 1643 mycket tjockare än Olaus angifvit.

Men först riktigt fientlig mot vinterstaten är en alltför riklig mängd snö. När

»vi se hur isen djupt ligger täckt af snö»,
då är detta något som plägar i hög grad skada hela fisket, i synnerhet om snön fallit under blåst och därigenom fördelat sig ojämnt,

så att den på vissa ställen hopat sig i drifvor, under det att andra ställen ligga bara. Dessa drifvor (*Sniödrifvor*) äro synnerligen besvärande såväl för gående som för dragare, men framför allt för vinterfisket.

När sedan solstrålarna och regnskurarna börja angripa statens grundvalar och »den regndigra våren» inbryter, löses isen från stränderna; och liksom isen under hösten är mycket stark längs stränderna men svagare längre ut, så förtäres den däremot om våren först närmast stranden, men ligger längre kvar i sjöns midt. Vår-isen är spröd, höstisen seg. Man undgår lättare att gå ned sig om hösten, då man både kan se och höra när isen vill ge vika, om våren brister den helt oförmodadt, så att man knappast någonsin kan känna sig riktigt säker; se Olaus Magnus bok 20 kap. 21. Till den grad hålfylld är isen, den må nu ha upplösts af solstrålarnas kraft eller underifrån uttunnats af strömmande vatten.

Somliga sjöar bli aldrig isbelagda.

Vinterstaten upplöses sällan trots vårisens svaghet före slutet af mars månad, såsom också Olaus meddelat.

När sålunda isen fått sådan styrka att den kan bära en häst, sammankomma vinterstatens borgare på kallelse af de äldste eller de nya ämbetsmännen. Noten framtages. När kungen sett att alla kommit tillstädes och äro färdiga att gripa sig an med göromålen, utdelar han till alla deras uppgifter för dagen. Dessförinnan håller han dock, liksom härföraren till sina soldater, ett tal till sitt folk, däri han särskildt uppmanar dem att iakttaga den goda ordning som vinterstaten kräfver, så att de icke gå fram med buller och rop, hvarigenom de skrämja fisken och skada hela samhället. Han manar dem också alla, att hvar i sin stad med kraft och omsorg sköta sina uppgifter, så att icke till äfventyrs alla bli hindrade genom en eller annan enskilds missgrepp; och att slutligen så uppföra sig att de icke beslås med trätlystnad, vårdslöshet eller tjufaktighet, antecknas af ordningsmännen och få underkasta sig en vanärande bestraffning. Han utfäster sig att med nit utstaka de vakar som skola huggas, med rättvisa fördela fångsten och med plikttrohet och omsorg leda det hela. Så plägar konungen hänvända sig till deltagarna första

dagen de träffa samman; när de eljest komma samman om morgnarna till sitt arbete, börja de sin dag med bön till Gud. De knäfalla på isen och utbedja sig enstämmigt välsignelse från höjden. Ty ju enklare lantfolket är, desto hängifnare är det i sin gudstjänst och gudsfuktan. All framgång och olycka tillskrifver det den högste.

När man sålunda slutat bönen, skyndar konungen att utstaka vakarna med hjälp af 4, 6 eller 8 af de starkare karlarna, om samhällets storlek tillstädjer det. En del af dessa ställas på vänstra, en annan på högra flygeln. Han uppmanar dem att lägga noga märke till de anvisningar han kommer att ge, och på de ställen han i snön utmärkt med fötterna, eller, där isen är bar, med billen hugga de hål i isen. Han uppmäter med stegning hela varpet och alltefter vattnets beskaffenhet bestämmer han hvar de två större vakarna skola huggas; den ena är den i hvilken noten nedlägges (*Nidsäta*), den andra den ur hvilken den uppdrages med fångsten (*Ören*): den mellan dem liggande isen behöfver ej upphuggas. Den sistnämnda vaken (*örewaak*) lägger han så nära land som möjligt, så att fisken ej skall kunna komma undan. Men faran för att näten skola fastna på stenar, trädstammar eller grund, hindrar honom från att komma för nära stranden, så vidt han ej kan stödja sig på en bepröfvad erfarenhet. De större vakarna äro till formen aflånga eller halfcirkelformiga om 4 till 6 alnars längd; de mindre äro runda. De båda raderna af sistnämnda vakar eller notvarpets utsidor böra vara belägna så långt från hvarandra som noten är lång och afståndet är mellan de utsträckta notarmarnas yttersta punkter. Men afståndet mellan de enskilda mindre vakarna bör var tio eller tolf steg och bestämmas efter stängernas längd. De böra löpa i nästan rak linje till den punkt (*hugget?*), där böjning göres i trubbig vinkel och hvari från stängerna framdragas i så småningom konvergerande rader ända till uppdragningsvaken.

Så snart konungen slutat notvarpets utstakning, återvänder han till sina arbetare för att utdela befallningar och anvisningar samt där så behöfves rätta felaktigheter. Det är mig visst icke obekant att åtskilliga kungar ha för sed att, under det deras män äro upptagna af det mödosamma arbetet med noten, själfva i de närbelägna

byarna förlusta sig med dryckjom, tills tiden kommer för fångstens uppdragande. Härvid tillkalla de stundom gunstbenäget några af vakhuggarna, ty äfven dessa sluta tidigare sitt arbete än de öfriga.

Vakhuggarna arbeta merendels i grupper om tre man vid vardera sidan af varpet; somliga bära isbillen och skyffeln, med den förra upphugga de vakarna, med den senare uppkasta de isbitarna.¹ Alla tre pläga börja arbetet på en gång och täfla om hvem som först skall få gå vidare. Så lämna två, som först blifvit färdiga, en mellanliggande vak att huggas åt den tredje som kommer efter.

De, som fått i uppdrag, vare sig för en dag eller för hela fiske-tiden, att sköta stängerna, med hvilka notlinorna framdragas från vak till vak, köra emellertid ned dessa under isen. Om djupet ej är tillräckligt stort, gör bottnen motstånd vid deras nedskjutande. Man måste alltså vrida dem tills de flyta fritt, hvarefter man styr dem från vak till vak ända fram till den stora vak, där noten dras upp. Vid dem äro draglinorna fästa. Dessa måste i hvarje vak först uppdragas och sedan åter utsläppas. Linstängerna böra vara något längre än afståndet mellan de olika (mindre) vakarna, ty när eftersta ändan af dem synes i ena vaken, bör främre ändan vara framme i den följande, för att de skola kunna drivas vidare med båtshakarna. Men när de som framföra stängerna (under isen) icke kunna träffa på den följande vaken, ha särskilda personer i uppdrag att med aflånga krokår framdraga dem (*råå krokår*). När isen är genomskinlig, är arbetet härmed lätt, då stängerna i så fall synas i hela sin längd. De karlar, som ha hand om notlinorna, låta dessa löpa ut och uppdraga dem åter i vak efter vak, för att notens ~~amar~~ desto bättre skola följa efter, och de draga dem till dess att den käpp, som är fäst i notarmarnas ytterändar, visar sig i vaken. Så snart de sett den, bege de sig till nästa vak, där nu redan en stor del af notlinorna ligger på isen. Dessa äro nämligen långa, i det att de karlar som draga dem äro 20 å 30. Somliga draga dem med sina bara händer, andra draga i ett slags ok, som de lagt öfver bröstet, de flesta i en gördel bunden vid ett rep, i hvars ända en rund trä-

¹ Såväl orig. som omtrycket ha felaktigt *frustra* för *frusta*.

bit är fäst, hvilken fastgöres i notlinan. Alla dessa karlar förse sina skodon med järnbroddar för att icke halka på isen.

Slutligen släppa de karlar, som ha noten om hand, med biträde af vakhuggarna och dem, som fört noten till fiskeplatsen, denna med omsorg och försiktighet i vattnet. Notens kil nedsänkes sist och först sedan armarna redan utsläppts.

När detta gjorts, skynda samtliga, såväl de som äro i arbete som de som för tillfället äro lediga, till den plats där fångsten skall dragas i dagen.

»Alla vi hit oss bege. Till ett mål alla vi hasta.»

Ingen får gå fram öfver det område som inneslutes af vakarna.

Innan linstängerna nått fram till den plats där de skola uppdragas, böra vakarna för ett nytt notvarp icke blott vara utstakade af konungen utan också upphuggna och iordningställda, för att redskapen, så snart stänger och linor blifvit uppdragna (i första varpet), må på slädar transporteras dit och noten där omedelbart på nytt må kunna dragas till undvikande af tidsförlust.

Så snart notarmarnas ändar synas i den stora vak, där noten skall uppdragas, infinner sig kungen som en sannskyldig treuddsbeväpnad Neptunus och slår vattnet med sin stång (*Forck*), vänd mot sitt folk, som lydaktigt hörsammar hans befallningar. I ändan på hans stång sitter en liten trissa af trä, för att vattnet härigenom må desto häftigare uppröras och fiskarna hindras att undslippa ur noten. Båda notarmarna uppdragas sammanlagda för att ingen fisk skall komma undan. Notförarnas plikt är att i högar sammanlägga de nät, som notdragarna lämna på isen. Så fort det flöte, som är fastgjordt vid kilens mynning, visar sig, skynda än flera till vaken och gripa från alla sidor kilens sidor och uppkasta på isen de fiskar, som kunna ha fångats i noten. Vid strängare frost och då de som ha att uppsamla fisken varit försumliga,

»fiskar ofta vi sett som fjättrats vid isen af kölden,

fastän ur deras kropp lifvet ej än hade flytt».

På detta sätt göras under december och januari månader tre eller fyra notvarp i rad om dagen, under februari och mars fem eller sex.

När dagen lider mot sitt slut och dagsljuset aftar, när notlinorna vederbörligen skjutits upp och noten vare sig upphängts eller nedsänkts under isen för att följande dag vara mjukare och lättare att handha, framtaga skattmästarne de korgar af olika slag i hvilka den fångade fisken tillvaratagits.

Kungen anger en krets inom hvilken fisken utstjälpes i en hög. Från denna tages fisken och fördelas i så många högar som samtliga andelarna i vintersamhället äro. Dessa kunna vara 40 till 50 stycken. Först lägges den största fisken åt sidan och tillfaller utan lottning den, i hvars vatten fisket under dagen bedrifvits. Sedan man därpå delat de större fiskarna i högar, lika många till antalet som andelarna i fisket, framtaga skattmästarna en våg, i all enkelhet förfärdigad af en krok i ena och en tyngd i andra ändan, och väga med denna alla högarna. Med de mindre fiskarna utjämna de vikten, i det de taga från på ett håll och lägga till på ett annat. När alla högarna gjorts lika stora, öfverlämnas åt konungen hans ersättning från den stora gemensamma högen. Den medelstora fisken utdelas därefter åt notdragarna och stångförarna efter förhållandena för tillfället och styresmännens frikostighet. Notdragarna pläga rikligare belönas om de fraktat näten genom djup snö eller öfver oländiga ställen eller ock fört dem från en sjö till en annan: en sådan dag få de sig tillmätt en rikligare, en annan dag en mindre andel. Stångkarlarna få enligt en gammal stadgad sedvana de glatta (icke fjälliga) fiskarna, dock icke utöfver den andel som tillkommer dem. Mycket få sådana fångas men i händelse flera tagas, ingå de i den allmänna delningen. Jag har lagt märke till att finsmakare bland vinterstatens medlemmar begärt, att deras tjänare skulle få fungera som stångkarlar, då fiskar med slemmig hud, som ål, lake (?) och sutare anses mera välsmakande. Slutligen lämnas åt frivilliga arbetare en godtycklig dusör i förhållande till det arbete de under dagen utfört. Om dessa deltagare varit flera och fångsten under dagen liten, får hvar och en en mycket obetydlig andel. Tvärtom få de, när bytet är större och de främmande färre, en rikligare belöning.

Konungen tillkommer att med de äldste hvarje morgon bedöma det arbete, som dessa frivilliga hjälpare erbjuda, och afgöra, huruvida

och i hvilken utsträckning de skola antagas. Stundom mottagas många sådana, stundom afvisas icke få, allteftersom styresmännen anse att vinterstaten är tillräckligt manstark eller i behof af arbetskraft. Om något blir öfver af fångsten, sedan de nämnda andelarna och aflöningarna utgått, betalas därmed samhällets skulder, såsom t. ex. om under de föregående dagarna vare sig någon af ämbetsmännen eller af de lösa arbetarna icke fått hvad dem tillkommer. Om någon mer framstående person kommer tillstädes, får han fisk som gåfva; äfven är det en from sed att af nåd skänka något åt fattiga som ej äro tillstädes eller tiggare som infinna sig vid delningen. Allt detta ombesörja skattmästarna på kungens uppdrag eller styresmännen, som erhållit förtroendet att i dylika mål träffa afgörande. Sedan sålunda den ofvannämnda kretsen, inom hvilken fångsten upplagts och utanför hvilken andelarna placerats, blifvit tömd, få alla befallning att träda tillbaka. Kungen utnämner i den kringstående skaran en person, och icke en och samme mer än en gång, som inträder i kretsen och anställer lottningen — ett omnämnansvärdt exempel på rättvisa. Denne mottar sålunda allas lotter, hvilka naturligtvis äro lika många som andelshögarna. Men när hvarje andelshög består af två delar och somliga ha en enda, andra åter tre eller fyra sådana delar, kan man få se två personer framlämna blott en lott eller en enda person som är rik eller af förnämt stånd två. Oftast framlämnas vantar och hattar som lottmärken. Dessa kastar lottningsförrättaren utan åtskillnad och utan att se på dem i ett kärl. Därefter upptar han lott efter lott, kastar dem på hög efter hög. Hvar och en skyndar sig att taga sin andel. När två deltagare fått en hög, som skall delas i tu, göra de först två sinsemellan lika högar; därefter griper den ene en liten fisk i stjärten och frågar den andre, vilkendera högen han vill ha, den som kommer att ligga åt fiskens hufvud eller åt hans stjärt. Så kastar han fisken i luften och det sätt hvarpå fisken faller afgör saken.

Sedan alla andelarna nedlagts i korgar, ropar konungen: »det är öfligt och tillbörligt att man omedelbart tackar Gud för sådana gåfvor». Han blottar sitt hufvud och böjer först af alla knä för att uppsända en bön. Så göra också efter hans exempel alla. Vi känna

en person som dömdes att tre gånger neddoppas i vatten, därför att han ej böjt det ena knät. Ordningmännen (*Saakörs Fogder*) äro i regeln två, en vid vardera notarmen; det är deras uppgift att anteckna dylika försyndelser, åtala de skyldiga, draga dem inför rätta och tillse att den dom de få går i verkställighet. Stöld anses som ett synnerligen skamligt och straffvärdt brott. Den som därom öfverbevisas har intet hopp att undslippa att bli nedkastad under isen. Landtfolket är nämligen fullt och fast öfvertygad om, att fisken försvinner, om en stöld lämnas ostraffad. Så säger Hesiodus:

»Ofta har händt att för en mans brott hela folket fått böta».

Inför rätta dras äfven svärjare, bråkmakare, liknöjda och själfvåldiga, och alltefter brottens beskaffenhet äro olika straff fastställda. Frånvaro under en dag straffas på somliga håll med en liten penningbot, på andra håll får den frånvarande böta en kaka bröd. Det lämpligaste straffet för denna förseelse anser jag dem ha funnit, som låta deras andelar, som hela dagen äro frånvarande, fördelas på de öfriga. Dock medgifves hvarje samhällsmedlem, som därom anhåller, en dags urlöf. Penningböterna förvaras af ordningmännen.

Nu bör jag redogöra för, hvilka de olika utlottade andelarna äro. En tillkommer vattenägaren eller fiskeägaren, äfven om han hvarken bidragit till noten eller med arbete. En annan dem som anskaffat notkilen. En tredje dem som tillhandahåller draglinorna. I fjärde rummet komma alla deras andelar som skaffat någon del af näten. I femte rummet köpta andelar, hvilka tillkomma på det sätt, att personer, som hvarken ha fiskevatten, nät eller prestera arbete, mot en erlagd penningsumma få en andel. I sjätte rummet arbetarandelar, hvilka tillkomma dem, som hvarken ha andel i nät eller fiske men prestera arbete. I sista rummet kommer en andel åt socknens kyrkoherde, hvilken andel liksom utgör en del af tionden. För alla dessas rättigheter skola vi lämna en särskild redogörelse, sedan vi meddelat hvad som för hvar dag göres under fisket.

När fördelningen af fångsten och tacksägelsen är slut, förhandlar konungen om vissa samhälleliga angelägenheter med samtliga medlemmar, om andra med några af styresmännen särskildt. Man öfverlägger om, hvart noten följande dag bör föras, om den bör upp-

hängas eller nedpackas. Med ett ord: dylika samhällliga frågor behandlas. Slutligen tillkännagifves af konungen, hvilka som följande dag skola frakta noten, hvilka som skola hugga och hvilka som skola rensa vakar. Om någon af tjänstemännen har laga förfall, sättes annan lämplig man i hans ställe.

Sedan detta skett och man hälsat kungen, skingras alla hastigt åt olika håll. Kanske infinna sig några kråkor för att genomsöka de rester af småfisk och rom som lämnats kvar. Häraf kommer ordspråket: »Alla skynda bort, blott kråkan sitter kvar.» (*Alla Foglar flyga bort, än sitter Kråkan kvar.*)

Jag tror att redan mer än tillräckligt sagts om den ordning och de bestämmelser, som i vinterstaten iakttagas. Äfven har angifvits af hvad natur detta samhälle är: konungen har visserligen städse stort inflytande, såsom ju är nödvändigt, men den högsta makten tillkommer medlemmarna i gemen. Och ingen olikhet i rättigheter lägger hinder i vägen härför, ty jag känner ingen som, därför att han har rätt till stranden, notkilen, notlinorna och största fisken, gör anspråk på mer än fem andelar: så fria äro medlemmarna. Man behöfver ej frukta att de mäktigare skola sammansvärja sig, ty om menige man förlora friheten går samhället själf under.

Här synes också i ett sammanhang böra upprepas hvilka rättigheter vi ofvan sagt tillkomma konungen, för att man med en blick må kunna se, att en sådan ordning för samhället som denna är särdeles ändamålsenlig. Konung är han sålunda till namnet, men till gagnet är han ledare. Han är ordförande i domstolen, då det gäller frågor om vattenrätt, största fisken, andelarna eller annat dylikt af mindre vikt, och han har härvid en röst liksom öfriga bisittare. Han leder de öfverläggningar som för samhällets bästa hålles med styresmännen, märk väl i ett fritt samhälle. Han antar frivilliga arbetare men äfven detta efter att ha inhämtat styresmännens mening. Han utstakar vakarna, för befålet under fisket öfver samtliga arbetare och bestraffar stundom omedelbart öfverträdelser. Han inleder liksom med en öfversteprästs rätt morgon- och aftonbönen. Han lämnar ordningsmännen sitt stöd vid böters indrivande och brotts bestraffning. Han leder fångstens delning och utlottning och på-

bjuder notens iordningställande och reparation. Han sammankallar ämbetsmännen och bestämmer fiskedagar, detta dock först efter godkännande och med bifall af hela folket. Han åtnjuter af alla, såsom tillbörligt är, stor heder, och intet af vikt företages i hans frånvaro. Men när isen smälter, är det för året slut med samhället och kungavärdigheten.

Det återstår att, som jag lofvat, redogöra för de tvister, som i vår vinterstat pläga uppstå om rätt till vattnet eller fisket, då enskilda medlemmar göra hvar för sig anspråk därpå. Ty då genom vinterfisket betydande fördelar tillskyndas dem som äga större sträckor af sjöarna, så uppstå ofta tvister om dessa vattenområden; och detta i trots af att enligt min mening Sveriges lag innehåller utförligare stadgar om dessa saker än något annat folks. Så bestämmer Bygningabalken flock 26: »alla gårdar skola vara utmärkta med särskilda råmärken»; ibid.: »om å flyter mellan gårdar går gränsen dem emellan i denna, därest inga andra råmärken finnas». Samma bestämmelse återfinnes i nämnda balk flock 27: »om råstenar eller hägnader saknas, går gränsen mellan gårdar midt i å eller midt i sund». I öfverensstämmelse med dessa föreskrifter söker hvar och en att afgränsa sina ägor från grannens. När detta befinnes af ett eller annat skäl ej vara gjordt, underkastas frågan häradsrättens dom. Ty råstenar och gärdesgårdar kunna genom störtande skog förbrännas eller nedrifvas, eller ock döljas af kullfallna träd. I så fall pläga parterna åberopa häfd. Så är i Landslagen, Jordabalken flock 1 angående de fem olika sätten att förvärfva egendom bestämdt genom följande ord: »det som på laga sätt är förvärfvadt, det är ock rätteligen förvärfvadt. Men det som är på olagligt sätt förvärfvadt, det får ej anses rätteligen förvärfvadt förr än urminnes häfd (*Vrminnis Häffdh*) kommer till». Sådan må ingen draga i tvifvelsmål (*quälia böör*) på grund af bestämmelsen i romerska rätten Institut. II, 6: »Misstag på grund af ogrundade rättsanspråk skapa ingen häfd»; och darsammastädes: »Om någon utan berättigande sätter sig i besittning af en plats som står öde på grund af ägarens frånvaro eller vårdslöshet eller emedan ägaren dragit bort utan att efterträdare kommit i hans ställe, så besitter han den själf i ond tro».

Utom häfd iakttar man också åkrarnas storlek för att afgöra hur stort område någon äger; se Jordeb. fl. 27. Så ock Grotius i *De iure belli ac pacis*: »en i mått uttryckt åker är i detta fall lika god som en hägnad». — Sålunda tillstädjes ingen att fiska inom en annans område; detta är förbjudet i Byggningsab. fl. 25: »Om någon fiskar i annans fiskevatten med nät vare sig under eller utom fiskens lektid, må vattenägaren till ersättning taga vare sig hans kläder, hans nät eller hvad han nu tagit, då han öfverraskade honom. Den brottslige får böta 3 marker, emedan han utan tillstånd fiskat i annans vatten.» Så ock Institut. II, 1: »Flodbädden tillhör dem som äga marken vid stranden.» Ty äfven om floden är allmän egendom, kan dock fiskerätten i en del af floden tagas i besittning af en enskild. Härmed öfverensstämmer vår lag, Landslagen Jordeb. fl. 26: »Om två gårdar ligga längs en sjö, må hvarje gård äga hälften af sjön. Ligger ö midt i sjön, må hvardera gården äga hälften, men om ön ligger närmare endera stranden, må ön tillhöra den som äger vattnet.» Och därsammastädes: »Om en gård ligger vid ändan af en sjö, må dess ägare göra anspråk på sådan del i sjön, som står i förhållande till hans gårds storlek.» Och i samma balk fl. 25: »Om två parter tvista om det gemensamma fisket, därvid den ena klagar att han äger mera vatten men får mindre fisk och yrkar på skifte: 'Jag vill veta hvilken del mig rätteligen tillkommer i strand och i fiske', då bör man tillmötesgå hans begäran: men han bör framställa sitt kraf till grannarna, till socknemännen och vid tinget.» Hit hör också hvad som i anförda balk fl. 34 läses: »Ingen må leda en annans vatten eller fiske från dess gamla plats eller vålla det skada», och fl. 25: »Den som skadar någons nät, må böta tre marker. Men den som sönderskär dem så att de sedan ej kunna användas, han må betala skadan och dessutom 40 markers böter». Många bestämmelser träffas i olika balkar af Sveriges lag, hvilka afse fisket, men jag förbigår dem, då de synas mig lämpligare kunna behandlas i annat sammanhang.

Det må vara nog att i korthet ha visat, att vårt samhälle icke saknar stödet af goda lagar. Tack vare dessa uppstår det på nytt hvarje år på hösten och kommer att bestå så länge fisk, is och människor finnas.»

Det är nog icke en slump att det just är i Södermanland det fiske med vinternot försiggår som ofvan skildrats. Detta beror säkerligen icke endast på att Södermanland ägde en son med Gustaf Rosenhanes intressen och förmåga. Vinternotfisket synes redan långt upp i medeltiden ha bedrifvits i stort just i detta landskap, och af våra fornsvenska landskapslagar är det Södermannalagen ensam som omnämner det och ger bestämmelser som röra detta fiske. I Sdm. L. Byggnbalk. fl. 20 heter det bl. a.: »Draga män vinternot i annans fiskevatten och tagas å bar gärning, böte hela notlaget tre marker. Varda de ej gripna på bar gärning, må de värja sig med tolf mans ed. Åberopa de löfte eller arrende, må de vara saklöse. — — — § 1 Rider någon ner sig i notvak, vare sig i den vak där noten drages upp eller i den där den släppes ned, går man eller häst förlorad och vaken är utmärkt (med ruska), vare saken ogild, men är vaken ej ruskad, må i bot för mannen betalas sju marker, för passgångare tolf öre, för springare en mark, för sto sex öre. — — — § 2 Nu vilja män, som själfva äro fiskevattensägare, iordningställa en not (och bilda ett notlag), men andra af ägarna till fiskevattnet vilja icke. Ha dessa på lagenligt sätt inför socknemännen uppmanats att deltaga, då ha de som vilja bilda notlag bevisningsrätt och kunna saklöst taga andra med i notlaget, därest fiskevattnet är oskiftadt. Vill en skifta och en annan icke, då hafve den vitsord som vill skifta. Den som bildar notlag utan att på laga sätt underrätta öfriga vattenrättsägare, han böte tre marker till treskifte. Sedan noten sammansatts med bifall af vattenrättsägarna själfva, då skall den som söndersliter den (genom att bryta sig ut ur laget och taga sin del af redskapen) böta tre marker.»

Det framgår tydligt, att vinternotfisket i Södermanland var organiseradt som storfiske redan i början på 1300-talet. Fiskevattensägare vid en sjö sammanslöto sig till ett lag för att på detta sätt kunna åstadkomma en not, tillräckligt stor för fiskets framgångsrika bedrifvande, och erhålla tillräckligt med folk för arbetet med noten. Endast i händelse att någon eller några af vattenrättsägarna vägra deltaga, ha de öfriga rätt att i laget medtaga äfven utanför stående. Sistnämnda bestämmelse har tydligen till syfte att förebygga att

genom enskildas tredska fiskrikedomen skulle bli utan gagn för befolkningen.

Emellertid ha vi bevis för att vinternotfisket under medeltiden idkades äfven annorstädes än i Södermanland. Rosenhane hänvisar, såsom vi ofvan sett, till Olaus Magnus, och hos honom finna vi (b. 20, kap. 16), att detta fiske på hans tid bedrefs icke blott i Mälaren utan också i Vänern och Vättern. Då Olaus Magnus' skildring i det anförda kapitlet äfven i andra afseenden är af intresse för oss i detta sammanhang, vill jag här anföra hans egna ord. Bok 20 kap. 16 har till öfverskrift »Om fiske som idkas af beridna fiskare». »Då fisken förekommer i mycket stora mängder, användes hvarje år från november till slutet af mars denna fiskemetod på isen af stora insjöar med färskvatten såväl som af vikar af saltsjön. Isen kan vara hård och tät, höljd med snö, genomskinlig, glansk eller full af sprickor genom kylan: naturen må ha danat den hur som helst, nordborna sakna aldrig vare sig uppfinningsförmåga eller håg när det gäller att troget befordra allmänt väl. Med samma lugn möta de för sådant ändamål köld och hetta. — För att kunna beträda isen fäster man triangelformiga järnbroddar på träbeslagna för hvardera foten afpassade skor och låter järnbroddarna vara vända mot isen. På detta sätt får man säkert fotfäste i isen och rör sig obehindradt på den, alldeles som på fasta marken. Äfven utan broddar kunna fiskarna röra sig på isen, utan risk att falla, genom att taga af sig i strumplästerna. Är man däremot klädd i smorlädersstöflar, kunna fötterna i kylan icke få fäste på isen, emedan de hårdnade sulorna ligga omedelbart mot den hala isen. Särskildt hal är isen om ett tunt snötäcke en eller en half natt gammalt täcker isen: detta vållar ofta att man plötsligt helt oförmodadt faller omkull. Är snön däremot djup eller fast, ger den foten säkrare fäste, både när man går och när man springer.

När man sålunda vill fiska under isen, hugger man två stora vakar af 8 till 10 fots bredd och på 150 till 200 fots afstånd från hvarandra. Mellan dessa huggas 30 eller 40 mindre vakar på 30 fots afstånd sinsemellan, $1\frac{1}{2}$ fot breda och ordnade i två rader. Därpå släpper man ned dragtågen i den första stora vaken och för

dem under isen med långa stänger från vak till vak, tills de komma fram till den andra stora vaken. Här lämnas ändarna af notlinorna åt ryttare för att dessa skola dra upp dem. Och ryttarna få i uppdrag att desto hastigare drifva på hästarna, ju närmare de se näten komma mot upptagningsvaken, för att icke fiskarna och framför allt gäddorna, då de känna sig fångna, skola i ett våldsamt anfall spränga näten och undkomma.

På detta sätt uppdragas ofta — en vacker syn — fiskar af olika slag i sådan myckenhet, att bytet delas ej med våg, som i detta fall icke användes, utan helt enkelt med de mått som arbetsvagnar och stora kar erbjudas (kap. 17). Det är mångahanda skäl till att man använder detta mödosamma fiskesätt. Först och främst fiskens lektid: det är nämligen så att flera fiskarter lägga sin rom i kallaste vintern och de ha härvid andra fiskar i följe icke därför att de äro med dem förbundna genom några naturliga vänskapsband utan därför att dessa fiskar fika efter tillfälle att uppsluka den lagda rommen. Allmänhetens bästa kräfver äfven att förråd uppläggas af fisken, som förekommer i så riklig mängd; äfven fiskens natur kräfver, att fiske på vintern bedrifves, i det att all fisk som finnes i en flod eller sjö snart skulle dö, om icke den finge hål att andas genom i de vakar som för fisket upphuggas.

Långlagda fiskar bli egendomligt nog feta under nordlig vind, breda fiskar åter under sunnanväder.

Det är icke blott i en enda sjö utan nästan i alla som detta isfiske eller ett liknande bedrifves under vintertiden. Särskildt idkas det i större sötvattenssjöar som Mälaren, Vänern och Vättern. Och dessa ange genom vissa naturföreteelser den tid då man icke mer kan med trygghet bedrifva fisket i dem. Framför de andra visar Vättern människorna sin natur, för att de icke skola utsätta sig för allvarliga faror. Vid tiden för islossningen börjar den under våldsamt dån att uppsända bubblor och häftigt uppröras; isen brytes i små stycken med stor våldsamhet, eller också uppstå öfverallt i isen rännor, hvilka inom kort bli mycket breda. Äfven om isen vid dylika tillfällen är 6 å 7 kvarter tjock, brytes den likväl i flera delar under medverkan af stormen som ofvanifrån angriper den.

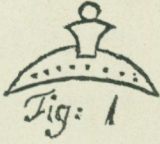
Många människor till fots och till häst, som befunnit sig på isen och varit okunniga om dessa naturföreteelser eller försummat att genom en snabb flykt rädda lifvet, ha gått under. — — —»

Vinternotfisket har sålunda ärevärdiga traditioner: vi kunna följa det långt upp i medeltiden. På 1600-talet var det ännu, såsom af *Respublica glacialis* framgår, tydligen mycket gifvande och af stor betydelse för befolkningen. Emellertid kom en tid då fiskerikedomen började aftaga och man just anklagade isnoten för detta förhållande. Kilen var ofta så finmaskig att icke ens norsken slapp igenom. Dessutom kunde det vid detta fiske inträffa, att man förstörde stambeståndet af en fiskart för många år framåt. Vissa fiskarter, som braxen, söka sig under vintern samman och stå på sjöbotten i väldiga stim. Icke sällan kan ett sådant stim innehålla så godt som all fisk af arten i en viss sjö. Detta är förklaringen till de väldiga fångster på 1,000, ja flera tusen kilo som då och då omtalas i tidningarna under vintern. Också säger redan J. G. Gyllenborg i Kort afhandling om Insjö-fisket i Svea riket Stockholm 1770 s. 12 om vinternoten: »Denna slags not är den [högst] skadeligaste för våra sjöar i mitt tycke.» Han påyrkar, att »hvar förnuftig hushållare, som tänker på framtiden, täckes aflägga en så skadelig fiskebragd eller åtminstone at den giöres grof och ej nyttjas uti Martii och Aprill månader, då fisken skrämes och fiskelekarna til hvar hushållares skada fördärfwas för det året.»

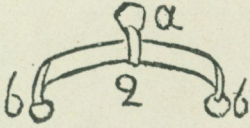
Gyllenborgs anförda arbete går på grund af förf:s åsikt om vinternotfiskets skadlighet icke in på någon närmare beskrifning af redskapen eller sättet för fiskets bedrivande. Emellertid lämna de teckningar som åtfölja arbetet flera värdefulla upplysningar om de enskilda delarna af redskapen. Teckningarna med tillhörande beskrifning meddelas här, då arbetet är svårtillgängligt.

En noggrann beskrifning af såväl redskapen som sättet för fiskets bedrivande ger oss däremot den nästan samtida S. T. S[chultze]. Den Swenske Fiskaren Sthm 1778 s. 138: »Winter-not angående, så bör hon bestå af 100 famnar, 50 på hvar arm, eller ock kortare efter behag och fiske-watnets widd; hon bör wara wäl bodd med

Fig. 3. Bilder ur Gyllenborgs Afhandling om Insjöfisket.

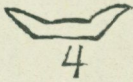
Tab. 1. Fig. 1 Kilbrädet.

› › 2 Rack. Uti öglan *a* fästes tögarna, uti *b* sjelfwa notarmarna.

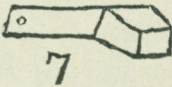
› › 3 Är et åtta gjordt af järn, som sättes uti hugget til sänke.

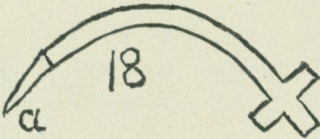
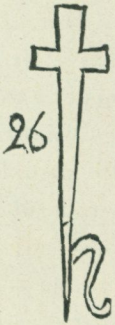
› › 4 Et sänke af järn; sådane böra brukas til not och nät, så at noten och näten följa bottnen dess bättre.

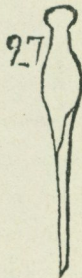
› › 5 Är et flöte som brukas til notar.

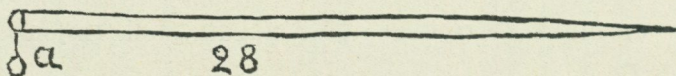
› › 7 Är en klump af träd, som brukas wid ändan af kilen.

Tab. 1. Fig. 18 En wintern[o]ts krok beslagen med jern wid ändan *a*.

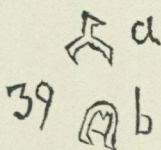
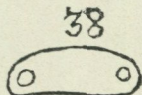
› › 26 En tiufwa brukas wid winternot-dragning.

› › 27 En Is-bill.

Tab. 1. Fig. 28 En winternots stång, 20 a 25 alnar lång.

Tab. 1. Fig. 39 Not-trampor, af järn, *a* en trekant med 3:ne hwassa bråddar, men rätteligen bör han göras, nästan som en hästsko eller som *b* utwisar med 3 bråddar, då är lättare at stå på dem i halken, och äfwen at binda fast wid skonen, desse brukas när som winternot dras.

Tab. 2. Fig. 38 Wisar et not flöte, som brukas på kilen wid hugget.

flöten och sänken, samt hafwa en kil om 5 famnar. Notens diuphet bör inrättas efter siöns eller fiske-watne[t]s diup til 2, 3, 4, eller flera famnar, i synnerhet wid det så kallade hugget eller kilen. Dernäst hörer til Winter-noten Drag-tögor 40 famnar och 20 famnar Råfälling, hwilka tögor böra vara utmärkte med wissa märken, på det at Noten under isen må gå jemt uti siön. Notråen eller stängerne, som föras emellan wakarna, äro merendels 20 à 24 steg, ordinairt som en karl går och kan utstiga; uppå hwilka stänger bör vara et hol wid hop-skarfningen, uti hwilket man sätter Råtiugan, och i hörn-wakarna wänder stängen, at hon icke slår sig på sida, med underhielpande af Rå-kroken uti wändandet. Rå-krokarne böra vara wäl krokuge och wide, at man kan taga wäl omkring under isen, der stängen eller Råen icke just skulle träffa Note-wakarna; Rå-tiugan ock proportionerad efter Råen, at man kan beqwämligen föra stängen undan dragarna. De, som föra Råen, kallas Rå-karlar; efter dem följa Repare, som handtera Råfällingarna; dernäst sielfwe Dragarne, som med krampor, när isen är hal, och knäpper, drag-selar eller ok, at draga Noten med, måste vara försedde. Noten gifs neder ute på stora öppna siön i nederlåts-wakarna, och uptages i örings-wakarna; börandes Rå-karlarne, när Noten ankommer, sammanhålla med Rå-tiugorna Note-tälnarne wid botnen, at fisken icke löper derunder bort. Midt för örings-waken, bakefter Rå-karlarne, pulsas och stötes med en puls, at fisken så mycket bättre må drifwas åt kilen. Til detta Winter-nots werk höra ock 6 eller 8 stycken Is-billar, hwilka

Sporr-karlarne eller wäckarne bruka, at wäcka wakarne med. En Not-slåde bör man hafwa, at lägga Noten uppå, som köres med en häst ifrån det ena til det andra warpet; äfwen en stor så eller kar at släppa fisken uti, om man wil hafwa honom lefwande, at förwara i Sump eller dam. Det bör ock observeras, at man låter noga bort-hugga alla is-taggar, i synnerhet uti örings-wakarne, at Noten icke sönderrifwes i updragandet; äfwen om isen är ojemn och knagglig inunder, som plägar hända af storm, då isen lägger sig om hösten, hwaraf Noten hindras, och ofta stadnar i dragningen, så bör man risa Öfwer-tälnen, som håller Noten ifrån isen. Äfwen risas neder-tälnen, om noten skär för hårdt i botn.

Man kan icke undgå, at här påminna om de stora och diupa winter-notar, at de icke äro alltid de bästa, fast om de besluta mycken fisk; emedan de, då fisken om wintren sätter sig tilsammans på et ställe, kunna utöda en siö, helst om det är en liten insiö, at man sedan på många år intet lif mera får, som förfarenheten nog wisar; derföre måste man se sig wäl före i detta mål, om siön är så belägen, at han af sådan drägt tager skada eller ej. Så äro ock fina Notar förderfwelige, som updraga en myckenhet små och omogen fisk af allehanda slag, som borde besparas, at få tillwäxa för mångfallig större nytta skul.»

Isnotens skadlighet har under 1800-talet blifwit allmänt erkänd öfver hela vårt land. För insjöfisket är den i många län, såväl i norra som mellersta och södra delarna af landet, helt och hållet förbjuden i gällande fiskeri-stadga. Så i Jämtlands, Gäfleborgs, Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Jönköpings, Kalmar och Kronobergs län. I andra trakter är dess bruk inom insjöfisket starkt begränsadt af stadgan: så i Kopparbergs, Örebro och Älfsborgs län.

I saltsjön är den ännu tillåten. Ett kort omnämmande af winter-notens nutida bruk för strömmingsfiske i Stockholms skärgård ger Axel Sjöberg i sitt planschverk Bland kobbar och skär s. 74.

Terminologi.

Till slut några termer från vinternotfisket, hämtade ur *Republica glacialis* (R. g.), Gyllenberg Kort Afhandling om Insjö-Fisket i Swea Riket (Insjöf.) och S. T. S[chultze] Den Swenske Fiskaren (Dsf.).

Förck »fustis quo aqua pulsatur» R. g. p. 33. Nsv. dial. (Finl., Sdml) *fork* »ett redskap bestående af en smal stång med ett trissformigt stycke i gröfre ändan, hvarmed man stöter i vattnet för att skrämma fisk att gå på nät och i not; högaffel, stör, pryl», Rietz Svenskt dialektlexicon.

Fig. 4. Notdragning på is.

Efter Axel Sjöberg, Bland kobbar och skär. Stockholm 1900.

hugge »bacillus incurvus quo præmunitur brachium verriculi» R. g. p. 16. Denna träribba, som skyddar yttersta kanten af notarmen och i hvilken tögen är fäst kallas af Gyllenborg Insjöf. Förklaring öfver tabellerna för *rack*; S[chultze] talar s. 137 om *rackslingan* i motsats till *huggslingan*, som sitter i notens midt där kilen anbringas.

huggen (eller *hugget*: Uppsala Universitetsbiblioteks båda exemplar äro otydliga) synas vara de punkter, där de båda förut parallella linjerna af småvakor börja att i trubbiga vinklar mot sin hittillsvarande riktning konvergera mot den vak där noten dras upp R. g. p. 28. Eljest kallas den öppning i notens midt, mellan båda armarna, där kilen infogas för *hugg*, se Dsf s. 138 och v. Wright, Skandin. fiskar, Bih s. 12. Jfr också I. Arwidsson Strömmingsfiske s. 48: *huggbalkar* »de afdelningar af noten som sitta närmast kilen».

kül(en) (fel för *kijlen*) »fundus verriculi» R. g. p. 15 = *notkil* »den del af en not, dit fisken drifves och där den fångas».

Låtter »retium partes». Af dessa »nätdelar» gå 10, 15 eller 20 på hvar notarm. R. g. p. 15. På hvarje *lått* gå två *slingor*, s. d. o.

Nidsäta »foramen in quo submergitur verriculum» R. g. p. 27 = *nederlåtsvak* Dsf s. 139; på Pitemål *nedärlêto* f. Uppsala lands-

målsark. enl. meddelande af lic. H. Geijer och fsv. *nipersætia* f. »den vak där noten släpps i sjön» Sdml. Bygnb. 20.

Nootläge »societas piscatoria» R. g. p. 9. Jfr fsv. *notlagh*, *notalagh* n. »Sällskap af personer som draga not» Sdml. Bygnb. 20 pr., 2.

Repare »(karlar) som handtera råfällingarna» Dsf 139.

Råfälling: »Dernäst hörer til Winter-noten Drag-tögor 40 famnar och 20 famnar *Råfälling*» Dsf 139. Råf. heter på Harön enl. intendent Keyland (jfr nedan s. 223 not 2!) *råfälling* och betecknar den finare, närmast rån sittande lindelen.

råår »stänger hvarmed draglinorna föras från vak till vak» R. g. p. 17 = *not-rå* Dsf s. 138. Nsv. dial. *rå* f. »stång; stång till notdrägt» Rietz. Jfr Gyllenborg Insjöf. Tab. 1, Fig 28.

råkarlar »peticarii» R. g. p. 11 = *Råkarlar* Dsf s. 139; »de arbetare som ha att föra rårna från vak till vak».

rå-krook »bidens perticis indagandis» R. g. p. 17 = *Rå-krok* »en krokig stång hvarmed man uppsöker rån, om denna icke då den föres från vak till vak får rätt riktning och kommer fram i den vak, dit den riktats» Dsf s. 139. Afbildning Insjöf. Tab 1, Fig 18.

Råtingan »ett redskap (båtshake) hvarmed man för fram rårna under isen» Dsf. s. 138. Afbildn. Gyllenborg a. a. Tab 1, Fig 26.

SaakörsFogder »censores» = ordningsmän vid fisket R. g. p. 41.

Skjifva »tabella quæ sustinet orificium fundi» R. g. p. 16. Ett flöte som håller kilen öppen.

Slingor »sectiones partis retium» R. g. p. 15. Hvarje *lått* (se d. o.!) består af 2 slingor.

Stöpijs tunnare is som lägger sig öfver vattensamlingar på äldre is, ur hvilka vattnet sedan rinner bort R. g. pag. 21.

Trampor »ferrum calceis subligatum» R. g. p. 20 = *nottrampor* Gyllenborg a. a. Förklaring till Tab 1. Afbild. ibid. Tab. 1, Fig 39. I Dsf s. 138 talas om *krampor* »när isen är hal», hvilket väl är tryckfel för *trampor*.

Töögh »majores funes e tiliæ libris vel e contortis ramusculis betulæ constantes» R. g. p. 17 = *Drag-tögor* Dsf s. 138, där *tögor* väl är fel för *tögar* eller skrifning för *töger*: Axel Sjöberg, Bland kobbar o. skär s. 75, har *töger*. Jfr nsv. dial. *tög* f. »vidja»; »notrep, groft rep till fisknot» Norrl., Sdml, Ög. = fvn. *taug* f. »tåg, rep».

windvakar »excavata foramina»; se närmare R. g. p. 22.

vråkar »fracturæ glaciei» R. g. p. 21. Jfr nsv. dial. *vråk* f. »en af tryckning utvräkt knöl eller svank på husväggar; då bräder eller möbler med jämna och släta ytor blifva fuktiga, så sväller träet och slår sig (vråker sej)» Söderml. enl. Rietz; *vråk* på isen är enl. Dalin Svensk ordbok just »en sträcka af isen på sjön, där den vräkt upp sig som en hög våg eller sänkt sig i vinkel (*sänkvråk*)». Äfven förekommer formen *råk*, som kan vid vår östersjökust, där bortfall af *w-* före *-r-* förekommit liksom i gutniskan, ha uppstått ur *vråk*, jfr östsv. dial. *råkog* »som har isråkar» Vendell Ordbok öfver de östsvenska dialekterna; det kan dock vara ett annat ord nsv. dial. *råk* f. »fåra, bena i hufvudet, strömfåra, skåra» = fvn. *råk* f. »strimma» etc.

örewaak »foramen extractionis» R. g. p. 27 = den vak där noten med fångsten dras upp på isen. I Dsf s. 139 f. kallas denna *öringsvåken* och Axel Sjöberg a. a. s. 75 talar om *örningen* »den vak invid land där notarmarna dras ihop och upp på isen»; jfr Keyland nedan s. 236 not 1. Samma vak kallas i Södermannalagen Bygn.-balken 20 *vpdrät* »eg. uppdragningen, uppdragningsvaken». Troligen är *ören* »ds.» R. g. p. 27 en ellipsis, en kortform af *örevak(en)*. — I Götalandsdialekter finns ett verb *örja* »strypa; draga tillsammans noten då man fiskar». Det anföres af Rietz från Ög., Vg. och Blek.: jfr Keyland nedan s. 240. I bet. »strypa» förekommer det i S. Möre (Linder) och i Tjust (Uppsala landsmålsarkiv); däraf i S. Möre *örj-snara* »ett slags ränsnara», *örjsimm* »snöre att sammandraga vargnät med» (Uppsala landsmålsarkiv). I Sveadialekter har verbet formen *öra* »dragta tillsammans noten»; så i Nora bergslag enl. Rietz och »uplandice» enl. Hof Dialectus Vestrogothica. I fsv. hade verbet formen **yrghia* imperf. **yr(gh)þe*; infinitivformen ligger till grund för götaformen *örja* och på grundval af imperfektformen **yr(gh)þe*, yngre fornsv. **ördhe*, har bildats sveamålens *öra*, jfr y. fsv. *föra fördhe*. Af verbet *öra* bildas regelrätt sammansättningen *örewaak* eg. »hopdragningsvak, den vak där notarmarna dragas tillsammans»; senare *örings-*, *örnings-vak*, jfr *föring*, *förning*. På Pitemål heter »ören» *jölp* f. Uppsala landsmålsark. enl. meddelande af lic. H. Geijer.

Uppsala i juli 1914.

Afbildningar af notredskap jämte några anteckningar om vinternotfisket i senare tid.

Af

Nils Keyland.

Följande redogörelse innehåller talrika beröringspunkter med den af prof. v. Friesen i detta häfte publicerade *Respublica glacialis* af Rosenhane och bör studeras i sammanhang med denna afhandling.

Fig. 1. Not från Skedevi sn, Finspånga läns härad i Östergötland. De vid störar upphängda armarna omsluta en väldig halfkrets, där längst bort den s. k. kilen utmynnar. Noten har den ställning som i våttnet, innan dess armar hopdragras för fångsten. Notlinorna¹ synas vid armarnas ändar. Jfr fig. 26, D.

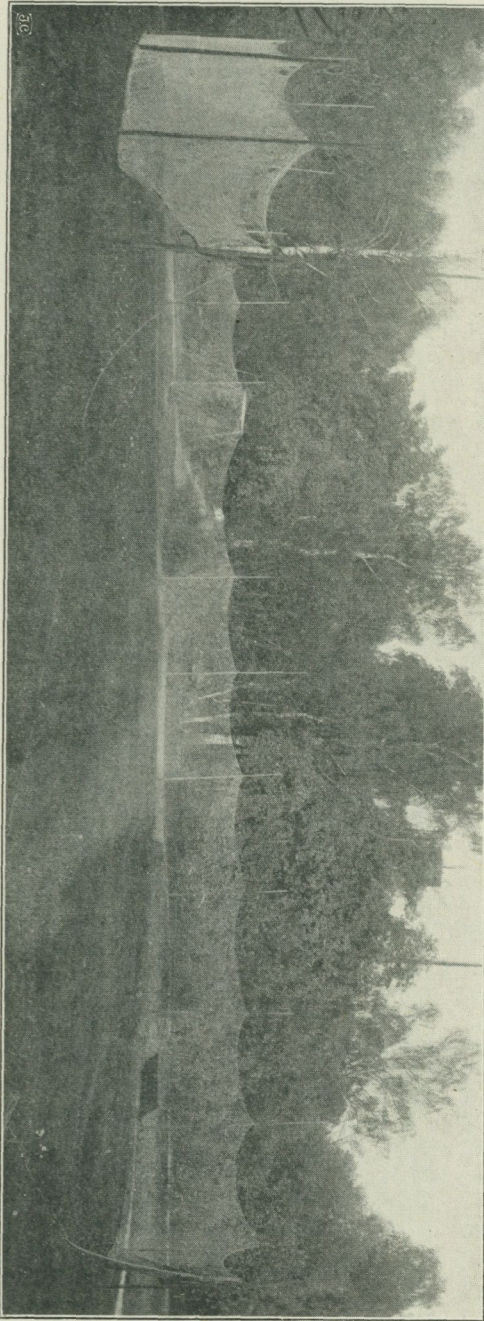
Armarna, ursprungligen af hampa, äro nu till en stor del lagade med slingor af lin.² Deras längd är 28.4 m., bredd 5.6 m.³

¹ *Notrep* Klöfsjö, Jmtld, och Vingåker, Sdml; *nottögar* Harg, Uppl, och Ösmo, Sdml. På Harön består draglinan af två delar, *groftögen* närmast armen och *råfälingen* ytterst vid stängen, se fig. 26, B. Råfälingen är finare för att minska draglinans tyngd. De å teckningen uppgifna måtten äro maximala, öfverensstämmande med de längsta notdragningsinrättningar, som användas på Harön. Mycket kortare förekomma. Jfr s. 218 och v. Friesens terminologi, s. 221.

² I Ösmo kallas *slingor* såväl de större stycken, hvaraf armarna först hop-sättas, som de mindre, hvarmed de sedan lappas. Lapp-slingor har man ständigt i förråd. Sådana få de unga, som öfva sig i notknytning, sitta och göra om vinterkvällarna. Ang. slingor se i det föreg. s. 200 och 221; J. G. Gyllenberg, Kort Afhandling om Insjö-Fisket i Swea Riket, Stockholm 1710, sid. 8, och S. T. S[chultze], Den Swenske Fiskaren, Sthlm 1778, sid. 137.

³ Notarmarnas storlek varierade efter vattendragets vidd och djup. Jfr Gyllenberg och Schultze anf. s. — Min meddelare från Ösmo hade fiskat med en not, som var 40 famnar. De längsta notarna (med armar af 60 famnars längd och däröfver) använder man emellertid i de rymliga vikarna längre ut i skärgården.

Fig. 1. Not med utsträckta armar. Skedevi, Östergötland. N. M. 115,789 a.

Ändslingan i hvardera armen har 0.03 m. långa maskstolpar. För öfrigt äro armarnas maskstolpar omkring 0.025 m. långa.¹

Fig. 2. Skedevintens kil,² sedd från sidan. Kilen sträcker sig mellan staken till vänster å bilden och de i bredd stående stakarna till höger där om. L. ungef. 8 m. Tvärs öfver mynningen vid öfvertelnan sitter ett (1.2 m. långt och 0.09 m. bredt) flöte af trä fastknutet.³ När-

¹ Schultze säger sid. 137: »En Not bör icke hafwa sina ordinarie maskor längre, än til halfwa armen; den öfrige halfdelen bör wara af större och större maskor alt fram intil de sista eller rack-slingorna, som skola wara så stora, at en twär hand kan gå igenom, hwilket kallas skräm-garn.» — I Ösmo har man främre delen af armarna rummare.

² I Ösmo och Vingåker, Sdmd, samt i Hornborga, Vgld, kallas kilen *kalven*.

³ Detta flöte kallas i Hornborga *kalvbrät* och har samma form som Skedevintens kilflöte. I Harg, Uppl, å sommarnot *gubbe*, en halfoval träskifva (jfr fig. 14), som

mast armarna är kilen (till en längd af cirka 2 m.) af hampa, för öfrigt af lin.¹ Yttersta spetsen (2.40 m.) är genom en tvärslinga eller tvärbalk afskild till en fångstkammare. Tvärslingan är sönder, så att man ej kan se, hur ingången genom densamma varit beskaffad. Maskstolparnas längd i den del af kilen, som är närmast

Fig. 2. Kilen af noten från Skedevi.

armarna, är omkr. 0.02 m., men i den del, som bildar spetsen (fångstkammaren), 0.015 m.

Skedevinoten är bunden i råbandsknop.² Telnarna³ äro spunna af svinhår och tagel.

Fig. 3. Ena notarmens ände med genträt.⁴ Genträt är bågformigt och gjort af tjurgran; dess l. 0.92 m. Vid midten en järnhade till uppgift att genom sin ställning i vattnet visa, om man drog notarmarna jämnt. I Vingåker å sommarnot *notblänka*. Där brukar man säga om en vacker flicka, att »hon skiner som en notblänka i ansiktet». Se vidare fig. 8 och motsvarande text. I Ösmo använder man vid kilmynningen numera till flöte en korkskifva. Vid kilspetsen har man en *vakare*, fig. 13 (mindre vanligt). På Harön brukas en korkskifva eller en träribba, *skide*, omväxlande. Rosenhane har *skijfva*; jfr terminol. s. 221.

¹ I Vingåker voro de gamla notarna af hampa. — Schultze säger sid. 137: »En rätt bunden not bör vara af godt twinnadt hamp-garn.» Jfr ofvan s. 198.

² Jfr Hjalmar Öhrvall, Om knutar, Sthlm 1908, Sjömanskap sid. 227 och förf:s uppsats om Själnätbindning och själfångst på Harön, innev. årg. af Fataburen s. 160, not 2.

³ Sing. teln, Ösmo *tärn*; Vingåker *ten*; Jämtl. och Härjedalen *sträng*.

⁴ Jfr Arwidsson, Strömmingsfiske, Uppsala 1913, sid 47. *Genträ*, Härjedalen och Jmtld, fig. 9; *racka*, Harg, Upld, jfr Gyllenborg, sid. 10 och tab. I fig. 2; *slag* Ving-

15—140275. *Fataburen* 1914.

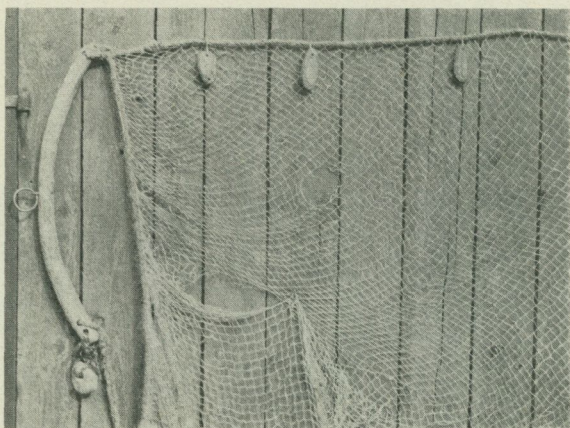

Fig. 3. Änden af Skedevinotens ena arm.

Fig. 4. Notbår från Skedevi.

ring, hvori linan fastknutits. I träts nedre ände sitter ett genomborradt stensänke fastbundet med ett snöre. Detta sänke är af

åker: *spagel*, Ösmo och Harön. Rosenhane har *hugge*, se s. 200. Jfr *rephäl*, fig. 10 och motsvarande text.

samma typ som teln-sänkena.¹ Flötena äro af bark; deras l. varierar mellan 0.1 och 0.2 m.

¶ **Fig. 4.** Skedevinoten forslas på en bår. Båren har tillhört noten.

Fig. 5. Not från Mangskog sn, Jösse hd, Värmland, i samma uppställning som Skedevinoten. Armarnas l. ungefär 22 m., djup 3.5 m. Af kilen återstår endast fragment. Maskstolparnas l. i armarnas ändslingsor 0.04 m., sedan varierande ända till 0.01 m. Telnarna spunnna af kosvansar och tagel. Af armarna återstår nu föga annat än lappslingor af bomullsgarn med olika grofva maskor. Kil af lingarn. Noten är bunden i råbandsknop.

Fig. 6. Främre delen af Mangskognotens

¹ Äfven i Vingåker användas notsänken af sten, stundom af bränd lera såsom på nät. I Harg näfverpåsar med »malm» i (fig. 15 visar en notsten med näfveromslag); i Ösmo stensänken (hvilka fastgöras med snören, lagda i en rännsnara).

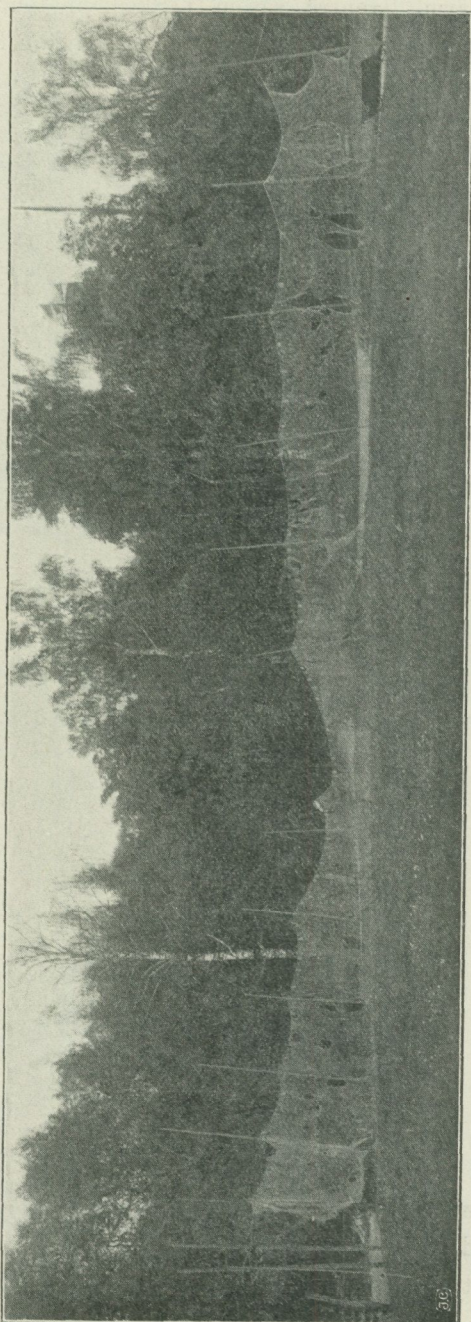

Fig. 5. Not med utsträckta armar. Mangskog, Värmland. N. M. 111,849.

ena arm. Genträ såsom i Skedevinoten saknas, men vid änden af de ungefär 3.65 m. långa linor, som här löpa ut från öfver- och un-

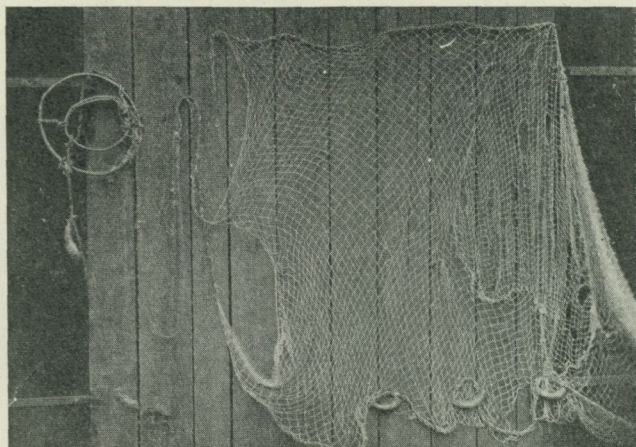
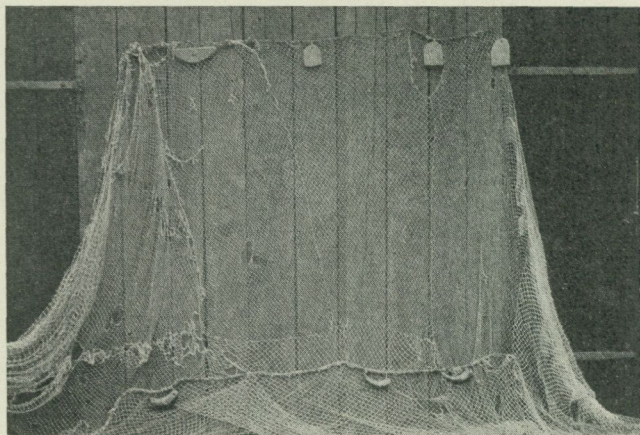

Fig. 6. Änden af Mangskognotens ena arm.

[Fig. 7. Stycke af Mangskognoten med flöten och sänken.

dertelnarna, sitter en dubbel, trygliknande ring af språtar af cirka 0.45 m. diameter med en hopbindning af vridna björkvidjor. En sådan språtring finnes i änden af hvardera armen. I språtringarna hafva

draglinorna varit fästa såsom fig. 26 C visar.¹ Sänken äro här bockhorn och kohorn om hvarandra.

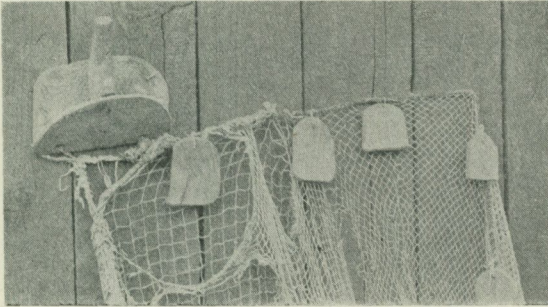

Fig. 8. Detalj af Mangskognoten med det skaftade kilflötet.

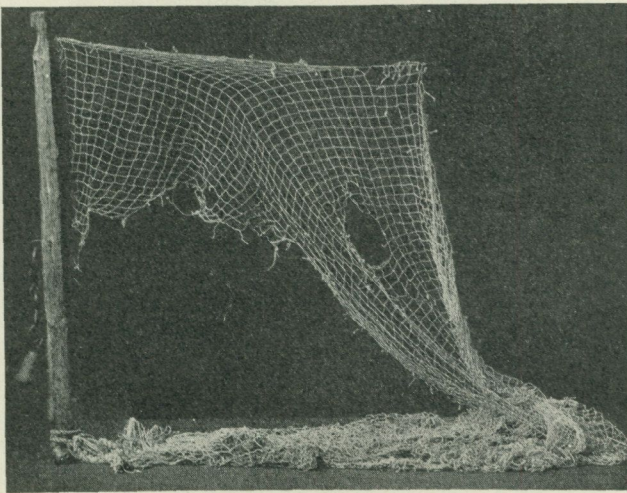

Fig. 9. Änden af en notarm. Klöfsjö, Jmtld.
N. M. 102,253.

Fig. 7. Del af öfverteln. Flötena äro af granvirke och påbundna med snören. Det trekantiga flötet är troligen provisoriskt.

¹ På Harön kallas dessa linor, som hoplöpa från telnarna till draglinan, *skälvor*, se fig. 26 B.

Fig. 8. Detalj af kilens främre kant. Vid öfverteln sitter ett stort flöte af två i vinkel ställda brädlappar. Mellan dem en uppståndare i form af ett handtag, jfr s. 224 not 3.

Följande afbildningar visa diverse lösa notdelar från olika trakter af vårt land.

Fig. 9. Genträ af gran med vidsittande fragment af en notarm. Längd 0.92 m. Vid midten sitter en kort järnkedja till fäste och le-

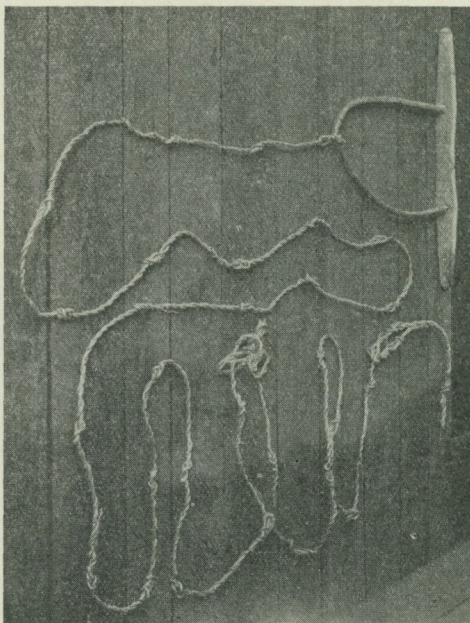

Fig. 10. Rephäl. Klöfsjö, Jmtld. N. M. 102,338.

karn för draglinan. Sänket består af en järnvikt fäst i en märkla nedom midten. Klöfsjö sn, Jämtland.¹

Fig. 10. *Rephäl* bestående af en granslå med en hälformigt böjd språte, hvori draglinan, vidjerepet, sitter fästad. Träts längd 0.93 m.² Klöfsjö sn, Jämtland.

¹ Af ägaren kalladt *genträ*.

² Huruvida denna *rephäl*, som är ett slags *genträ*, haft sin plats alldeles vid notarmens ände (såsom *genträ* i fig. 26 D, hvilket väl är det troliga), eller ett stycke

Fig. 11. Notflöten, *notflår*, af fur. Flötet till vänster har på ena sidan årtalet 1775, på andra sidan samma bomärke som det som synes på flötet till höger. Hålen äro rymliga och sannolikt

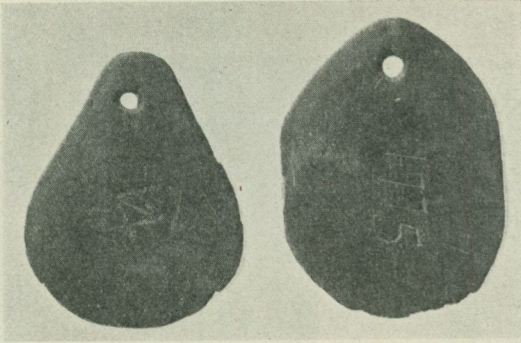

Fig. 11. Notflår. Klöfsjö, Jmtld.
N. M. 102,425.

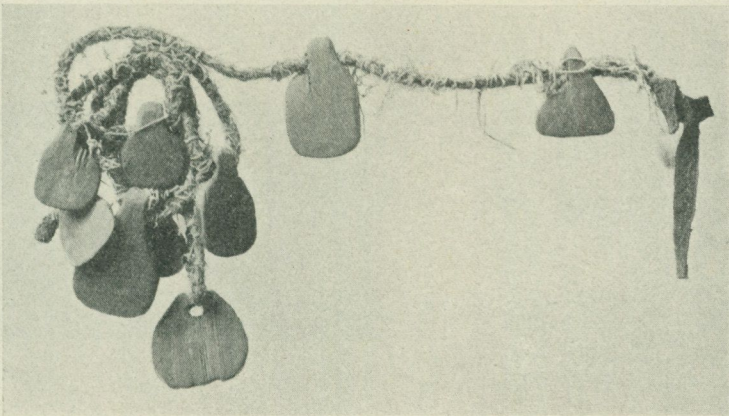

Fig. 12. Del af notsträng med flår. Hede, Härjedalen. N. M. 102,714.

har telnan; löpt genom dem. Se nästföljande figur. Aftunnade åt ena änden som en yxa. Det större flötets l. 0.14 m. Klöfsjö sn, Jämtland.

därifrån mellan telnarnas förlängningar (skålvorna) såsom i fig. 26 C, kunde jag på ort och ställe ej erhålla någon upplysning om.

Fig. 12. Del af notteln med *flår* af gran, nackade och försedda med rymliga hål, hvarigenom själfva telnan löper. Ett af flötena är af annan typ än de öfriga och troligen nytt ditsatt. Hede sn, Härjedale

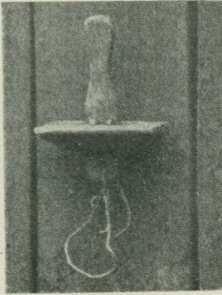

Fig. 13. Kilflöte,
»vakare». Ösmo,
Sdml. N. M.
122,335.

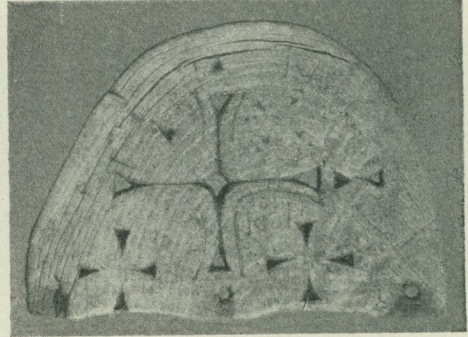

Fig. 14. Kilbräda. Sorsele, Lpld.
N. M. 110,700.

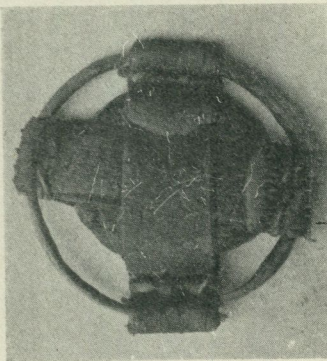

Fig. 15. Notsten. Skellefteå
landsförsaml., Vbtn.
N. M. 120,883.

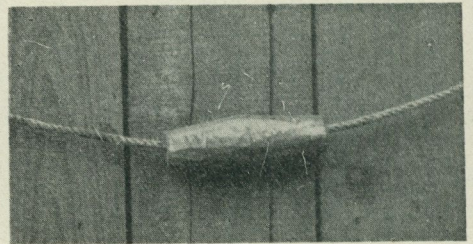

Fig. 16. Nottrissa. Ösmo, Sdml.
N. M. 122,337.

Fig. 13. Kilflöte, *vakare*, af gran. Den fyrkantiga skifvan är 0,145 m. lång och 0,135 m. bred. Fastbands vid kilens yttersta spets. Ösmo sn, Sdml. Jfr s. 224 f., not 3.

Fig. 14. Kilflöte, *kilbräde*, af granrot med utskärningar. L. (längs den raka kanten) 0,252 m. Märkt 1877, men enligt medde-

lande af I. Arwidsson öfver 100 år gammalt. Sorsele sn, Lappland. Har tillhört flyttningslappar ofvan sjön Storvindeln. Jfr s. 224.

Fig. 15. Notsänke, *notsten*. En sten inom en vidjering med två korslagda näfverremсор. Diam. 0.2 m. Skellefteå landsförsaml., Västerbotten.

Fig. 16. *Nottrissa*. Sättes på midten af armens underteln för att hindra denna att skära sig ned i den gyttjiga botten.¹ Ösmo, Sdmlid.

Vid notfiske måste man vara utrustad med hvarjehanda lösa tillbehör. De viktigaste bland dem afbildas i det följande i sammanhang med några anteckningar om företrädesvis vinternotfiske i Hornborgatrakten i Västergötland. Noten, som på den trakten användes, var densamma vinter och sommar.

Vid Hornborgasjön var det under 1870- och 1880-talen för det mesta fattiga fiskare som använde not, sällan bönder. Ofta ägde och brukade ett par fiskare en not i lag, men då det för dragningen kräfdes minst fyra man, måste notägarna lega dagkarlar, som för arbetet fingo sin andel med af fångsten.² Låg isen på sjön tjock, kräfdes ännu större arbetskraft, och då måste man lega mer hjälp.

Bästa tiden för notfisket var från midten af december till midten af januari. »Då var fisken riktigt samlad.» Men redan i november, så fort isen var bärstark, kunde man med fördel dra not, och om fångsten under första tiden inte var så riklig som senare, var vakupphuggningen då i gengäld så mycket lättare, att man hann göra flera notvarp om dagen. Äfven i mars månad, då gäddan började leka, var det för notfisket en gynnsam tid, om isförhållandena voro lämpliga.³

¹ På Harön risar man underteln för samma ändamål; äfven Schultze omnämner risning s. 140.

² I Salungen, Mangskog, fanns ännu, som jag minnes, i slutet af 70-talet ett notlag, bestående af några bönder, som ägde och brukade en not ihop. Den ofvan afbildade Mangskognoten, fig. 5 ff, har ägts af några bönder vid sjön Mangen i samma sn. Äfven i Vingåker förekommo bondenotlag för ej många år sedan. Obs Upl. Fms tidskr. 1911, s. 159 f. I sjön Glan i Risinge idkades notfisket af s. k. notlag. Särskilda förmän valdes inom byarna och kallades notkungar. Jfr ofvan s. 196 f.

³ Från Ösmo berättas: »Vid sunnanväder går fisken såväl vinter som sommar efter norra stranden, men vid nordanväder efter den södra. Den enda fisk, som går mot vinden är *sjökalfven*. När man finner fiskfjäll på noten, är tiden lämplig för notdragning.

Dragningen kunde företas såväl ute i sjön som invid stränderna och i vikar, hvarhelst botten var fri från is och ingen vass och nate växte. Hvar sjön var ren, kände gamla fiskare väl till.

Den not, som man använde vid Hornborga, liknade den som vi förut visat från Skedevi, fig. 1. Likväl voro för det mesta sänkena af horn såsom i Mangskognoten, fig. 6. Stundom hade man ett gen-trä vid änden af armarna, stundom inte, fig. 26 D och A. Armarna bestodo som annorstädes af slingor, knutna hvar för sig och hop-bundna med notnålen så väl, att man knappt kunde se skarfvorna. Flötena voro tunnspjälkade granskifvor af oval och halfoval form. För notens forslande till sjön brukades en kälke, men på isen en bår såsom i fig. 4.¹

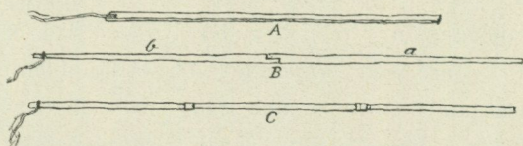

Fig. 17. Notstänger eller notrår. A Hornborga; B Harön och Ösmo; C Vingåker.

I morgonstunden, så snart det blef tillräckligt dagsljus, begaf man sig iväg till sjön med redskapen och matsäcken, hvilken bestod af smörgås och ett stop brännvin. Notnål och notgarn skulle det alltid vara med i händelse man behöfde laga noten. På fötterna hade man träskor med hemgjorda, skarpa hästkosöm under, två söm under sulan och fyra under klacken. Sömmen vändes så, att ett stod med skäret längs efter och ett annat på tvären; på så sätt kunde skon slinta hvarken fram eller tillbaka eller åt sidan.²

Bland de tillbehör, som hörde till vinternotfisket, märkas först och främst två smala bräder af åtta stegs längd, s. k. *slanor*, hvilka

¹ Schultze sid. 139: »En notslåde bör man hafva at lägga noten uppå, som köres med en häst ifrån det ena til det andra notwarpet.» Se Arwidsson, Sv. Fiskeritidskrift anf. årg. fig. 2, notslåde med förspänd häst. I Harg brukades endast kälke. I Ösmo en rullbår.

² I allmänhet har man användt krampor med järnbroddar, hvilka påspänts som skridskor, jfr s. 218, bilderna.

voro försedda med ett knythål i ena änden, fig. 17 A.¹ En sådan slana fastknöts ytterst vid hvardera notlinan såsom i fig. 26 A. Så långt som slanan var lång skulle det vara mellan hålen i isen omkring notvarpet.

Den äldste i laget, som kände bäst till sjön, utsåg platsen och bestämde hvar nedläggningvaken, *nedläggevaka*,² skulle huggas. Han stegade in hela notvarpet i en väldig oval, och för hvart åttonde steg, således för hvar slanlängd högg han i isen ett märke med isbillen (ett järnspeett med skaft af trä).³ Två karlar eller till

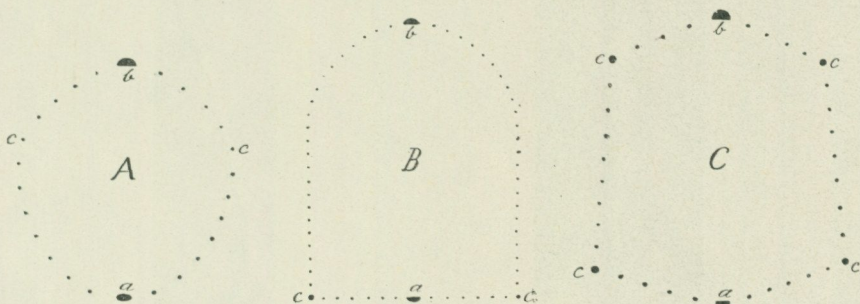

Fig. 18. Notvarp med vakar och hål. A Hornborga, Vgld. B Ösmo, Sdmlid. C Harön, Stockholms skärgård.

och med fyra, om isen var tjock, höggo vakar och hål, först den långgrunda nedläggningvaken, fig. 18 A, *a*, två steg lång och

¹ I stället för bräder användes vanligen helrunda eller klufna stänger. Detta har förr varit bruket äfven i Hornborga, hvilket förklarar benämningen *slana* på en sågad bräda. I Harg, Uppl, *stänger*. I Ösmo och på Harön *rå*, 20 steg långa och hopskarfvade af två stänger med tjockändarna mot hvarandra såsom i fig. 17 B. Till förände *a* togs rätt virke, som sjönk något, men till efterände *b* torrt, som flöt. När alltså föränden ej låg tätt efter isens undersida och skrapade, kunde stängen lättare manövreras af råkarlen. Om *råår* eller notstänger se s. 200 och 221. I Vingåker bestod slanan af flera smala, runda delar, *spjutstickor*, som hopsattes med träcylindrar, *notpipor*, som i fig. 17 C. Jfr Arwidsson i Fiskeritidskr. anf. årg., sid. 135, och Schultze sid. 138.

² Vaken, hvori noten nedsänktes. Ösmo *sänkvak*, Harön *sänke*; *nederlåtsvak* och *nidsäta*, se terminolog. s. 220.

³ Vana notfiskare kunde precis bestämma afståndet mellan hålen utan att stega, och man högg efter ögonmärke (Ösmo, Vingåker). I Ösmo *väckade* man (d. v. s. högg hål) dagen före fiskandet, annars skrämde man bort fisken. Ovana karlar och små pojkar höggo. Om *Wäckare* eller *Sporr-karlar* se Schultze s. 139.

ungefär hälften så bred. Därvid gick man tillväga så, att man först högg genom isen en öppen ränna efter vakens omkrets och sedan tryckte ned det löshuggna isstycket under iskanten. Från utläggningsvaken hugger man i hvar sin riktning små runda hål på alla de uppmärkta ställena och fortsätter därmed, tills man mötes i *b*, platsen för örjevaka eller upptakevaka, som göres sist. Den skall

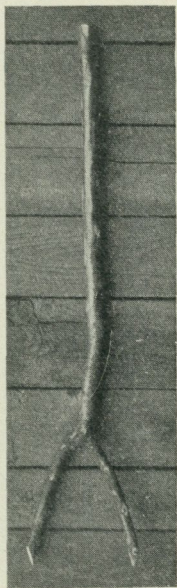

Fig. 19. Råtyva. Ösmo,
Sdmlid. N. M. 122,336.

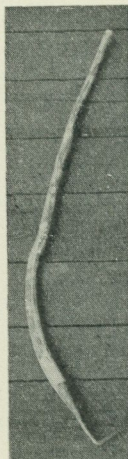

Fig. 20. Slankrok. Hornborga,
Vgld. N. M. 122,342.

vara betydligt större än nedlägggevaka och halfrund med den raka sidan åt notvarpet. Det upphuggna notvarpet företer, som vi se, ej en regelbunden oval. Först går det i en båge, sedan tar det vid punkterna *c* ihop mera rakt mot upptagningsvaken. I verkligheten hade varpet oftast en mera långsträckt form än figuren visar. Kortast blef det inne i en vik med trångt utrymme. Ute på fria sjön lät man varpet löpa ut i en spetsigare vinkel mot *b*.¹

¹ Fig. 18 B återger i mindre skala ett notvarp från Ösmo. Där är skärgård med utrymme för stora notar såsom förut nämnts, s. 223, not 4. Både nedläggningsvaken *a*,

Nu skjuta *slanförrarna*¹ genom nedläggningsvaken en slana i hvar sin riktning mot de närmast liggande hålen. Glider slanan på sidan om målet, jämkar man henne rätt förmedelst *slankroken*, *råkroken*, fig. 20,² hvilken man handterar med högra handen, medan man samtidigt stöder slanan med slanpiken, fig. 22,³ så att hon ej kan vika undan. I första hålet pikas slanan mot nästa hål, i det andra mot det tredje, och så vidare undan för undan. Notlinan, hvarvid hon sitter fästad såsom i fig. 26 A, halar *lindragaren*⁴ upp ur hvarje hål så pass, att notarmen följer efter.⁵ Det är för lindragaren ett besvärligt göra. Är det kallt, fryser vattnet på hans händer, och rockärmarna bli till stora isklumpar.

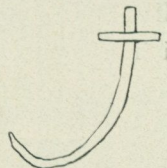

Fig. 21. Rårok. Harö, Stockholms skärgård. Efter teckning af J. E. Österman.

och upptagningsvaken *b* äro halfrunda med den raka sidan inåt varpet. Upptagningsvaken kallas *örvak* af *öra noten*, dra ihop notarmarna (*öringsplats* är i Ösmo i allmänhet det ställe, där notarmarna hopdragas till fångst, såväl ute på sjön om vintern som på stranden om sommaren). De små nothålen ligga först i en rak linje ända till *hornvakarna c c*, sedan i rät vinkel därifrån, tills de slutligen konvergera i en vid båge mot *örvaken*. Hornvakarna äro runda som de öfriga hålen, men så pass mycket vidare, att man i dem har plats att vrida stängen under isen med *råtyvan*, fig. 19. Schultze nämner både *öringsvakor* och *hörnvakar*. Om *örewaak* se terminol. s. 222.

Fig. 18 C visar ett sexkantigt notvarp med fyra *hörnvakar* från Harön. *Sänket* (nedläggningsvaken) har rektangulär form; *örningen* är halfrund.

I Vingåker brukade man ha upptagningsvakens inre sida rund, den yttre rak.

¹ Schultze, sid. 139: *Råkarlarne*, de som föra rårna eller stängerna; jfr terminol.

² Förfärdigad af F. G. Wallroth från Hornborga. Fig. 21 visar en med krysspinne försedd rårok från Harön, liknande den som afbildas hos Gyllenberg tab. I, fig. 18. Med kroken omgrep man rån underifrån och vred den med tillhjälp af krysspinnen. I Ösmo styrde man stängen med en trågaffel, *råtyva*, fig. 19 (förfärd. af John Carlsson från Ösmo). I Harg *klyka*. Schultze, sid. 138, *Råtiuga*, hvarmed man »i hörn-wakarna wänder stängen, at hon icke slår sig på sida, med underhielpande af Rå-kroken».

³ Förfärdigad af F. G. Wallroth.

⁴ Den som drager linan. Schulze säger sid. 139, att *Dragarne* hafva dragselar eller ok att draga noten med. Å många orter användes ett spelverk såsom fig. 23, *notvinda* från Källskär, Smål. På rullen synes en stump af notlinan. I Harg *vind*, i Ösmo *kräkla*. Angående användningen af notvinda se Arwidsson, Sv. Fiskeritidskr. 1912, h. V, fig. 3 m. fl. och Strömmingsfiske, Uppsala 1913, fig. 26. På Harön drar man omväxlande med och utan vinda. Om hästen som notdragare se i det föreg. s. 198. I Dahlbergs *Suecia antiqua et hodierna* förekomma flera notdragningsscener i öppet vatten, fig. 92, 93, 158, 237, 316, 340, 342; af dessa illustrera flera *örningen* eller notens hopdraging.

⁵ Vingåker, Harön, Ösmo: linan tas upp endast ur hvartannat eller hvart tredje hål.

Så kallade notvantar begagnades endast i yttersta nödfall. Svårigheten för förarna att styra slanorna beror till en stor del därpå att hålen ligga i kroklinje, så att slanornas förände jämt måste vridas. De båda förarna ge under tiden akt på hvarandra, så att de komma lika fort fram. Fastnar notarmen för den ene på någon stubbe,¹ i ris, vass eller nate, så får kamraten på den andra sidan vänta,

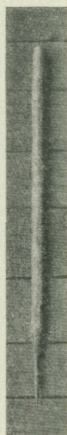

Fig. 22. Slanpik. Hornborga, Vgld. N. M. 122,341.

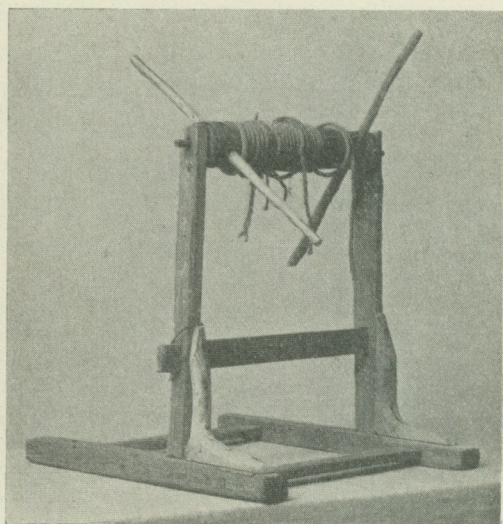

Fig. 23. Notvinda. Källskär, Småland. N. M. 100,770.

tills han lyckats komma förbi detta hinder. Ibland kan det jämväl fastna på stänger, som någon afundsam pimpeldonfiskare slagit ned i botten för att skada notfisket. Allt medan armarna så småningom framdragas, står en person och matar ned noten i nedläggningsvaken.²

När slanförarna kommit till *örjevaka*, dragas stängerna upp och knytnas af. Linorna halas upp och efter hand armarna. Under

¹ Om en kuriös profylax häremot se Joh. Scherping, *Collectio rerum curiosarum* etc., Sthm 1759, s. 160.

² Utläggningsen af vinternot liknar mycket utläggningen af vintersjälvät, som jag skildrat i innev. årg. af *Fataburen* s. 156 f.; jfr särskildt där sid. 170 f.

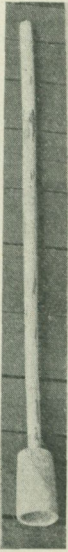

Fig. 24. Vråle. Hornborga, Vgld. N. M. 122,339.

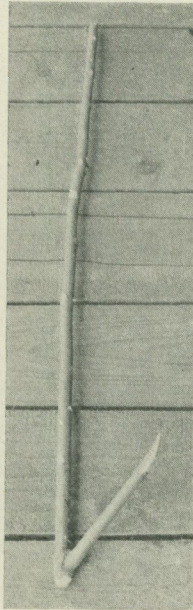

Fig. 25. Notkrok. Vingåker, Sdml. N. M. 122,338.

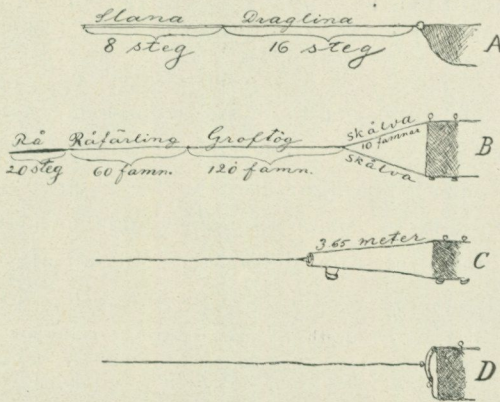

Fig. 26. Not-gen med draginrättningar af olika typer. (De olika delarnas längd är af utrymmeskäl ej proportionellt återgifven å skisserna.) A Hornborga, Vgld. B Harön, Stockholms skärgård. C Mangskog, Vmld. D Skedevi, Ögld.

tiden står en person och pulsar i vattnet med *vrålen*, fig. 24,¹ till en början sakta, men mot det kilen nalkas upptagningsvaken så fort han orkar. Till följd af sin skållighet åstadkommer vrålen ett förskräckligt buller och skrämmer fisken mot *kalven* (kilen). Redan vid midten af armarna kan man börja spå, hur fångsten blir; finner man där fjäll efter småfisk, då vet man, att man har ett stim inne. Då noten *örjats* (dragits ihop) och kilen till sist halats upp,² lossas det snöret, som sitter knutet omkring spetsen, och fisken tömmes

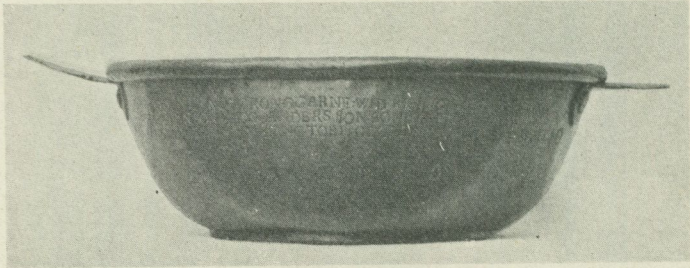

Fig. 27. Brännvinsskål. Från Ösby, Risinge sn, Östergötland. N. M. 37752.

Inskription å ena sidan: NAMNEN PÅ · NOTT · KONGGARNE · WID RISINGE · NOTELAG · NEMB · MÅNS JONSSON · J · MOO · ANDERS JON · SON · I DÅFWERS · TORP · ANDERS · SVEN · SON I RANGTORP · OLOF LARSSON J STÄFTES · FALL · : · : ANNO · : · 1765 ·

Å andra sidan: DENNE BRÄNDWINS · SKÅL · AF · KOPPAR · GIFWEN TILL · RISINGE · NOTELAG · AF · MAGNVS · GERMVND · SON LIM[N]ELL · KOPPER · SLAGARE · ÄLDERMAN · VTI · NORIÖPING · DEN · 26 · MARTS · 1765 ·

ur. En gång hade gubbarna tagit sig så pass mycket till bästa, att de glömt knyta kilen. Då blef det ingen fångst. Samma gång trillade en af dem ner i upptagningsvaken tre gånger.³

Fångsten fördelas i bästa sämja. Gädda och stor aborre afräknas i lika antal åt alla deltagare. Massan af små aborre och

¹ Förfärdigad af F. G. Wallroth. Vingåker *tärvel*, skålformig; Ösno *fårg*, icke skålformig, lik den hos Gyllenborg, fig. 32, tab. I, afbildade; Harg *fôrck*; Mangskog *näckstang*.

² I Vingåker sker detta med tillhjälp af en tråkrok, fig. 25. Förfärdigad af G. Brunell fr. Vingåker.

³ Att göra sig en glad dag i sammanhang med notdragning synes, enligt hvad jag erfarit, ha varit rätt gängse sed. Jfr ofvan s. 204 f. Fig. 27 visar oss en symbol af notdragningens festliga karaktär.

mört delas med skofveln i ungefär lika stora högar.¹ Mot dem, som varit med och hjälpt till, vill man gärna visa sig liberal.

Till sist rättlades de löshuggna isstyckena i vakarna, för att de skulle frysa fast där och ingen olycka inträffa. Noten upphängdes till torkning på tjugiga störrar, och alla fiskfjäll aflägsnades noga, så att icke fåglarne kommo och hackade sönder redskapen.

¹ En person från trakten af Väster-Löfsta berättar, att där i hans hemtrakt drog man lott om fiskhögarna, sedan man mätt till dem som man tyckte.

Smärre meddelanden.

Julklubban.

I Rudbecks Atland¹ omtalas en gammal julsed sålunda: »Twänne märkelige teckn hafwa de och brukade förutan dhe på Runstafwen sattes, som skulle betyda Åhrets omlop: som war Juulbullan och Juulklubban. — — — Juulklubban hon hängdes under taket med en lång sträng, och dhen som skulle dricka Gudarnas Skålar och Lyckönskan till ett nytt Åhr, han måste sättia sig under henne, och swängia henne så Cirkelrundt om sitt Hufwud att hon intet måtte honom röra; Imedlertiid hon så fritt swängde sigh kring hans Hufwudh, måste han dricka ut skålen; men råkade han henne ey rätt att swängia, uthan hon råkade honom någorstädes; moste han å nyo dricka skålen. Dhenne swängning betydde ey annat än Dagarnas och Solens omlopp i Åhret, som dhe gamla berätta. Dhenna Sed brukas än i dag, som många Fremmande Höga och Låga hafwa och försökt, men utan dhen förriga widskeppelse.»

Samma plägsed finnes äfven omnämnd på några andra håll inom den tryckta litteraturen, men det kan starkt sättas i fråga, om icke Rudbecks skildring föranledt eller influerat på åtskilliga af dessa omnämmanden. Äldst bland dessa (från 1705) äro väl prosten O. Bromans i hans minnesverser öfver jullekar: »Folket lekte Blind-bock, Jul-tuppan, -klubban, Si! Solen»;² samt det från tiden omkring 1710 härstammande omnämmandet i en julönskan från en svensk fånge i

¹ O. Rudbecks Atland. Upsala 1675 s. 95. I andra delen s. 232 (ej 231), dit Troels Lund och efter honom Feilberg (Jul I) hänvisa, omnämnes endast julklubban (»Juleklubban bleff dhen klubban kallat som dhe drucko under») med anvisning till d. I.

² »Helsingboken» (Prosten Bromans Glysisvallur) utg. af K. Hægermarck. Upsala 1900, s. 279.

Sibirien till hans hemmavarande fränder och vänner: »Jag önskar en god hälg och glade Juledagar» o. s. v., i hvars fortsättning det heter »at lilla klubban må Med blåa stöter kring the druckna hufwun gå».¹ Moman omnämner ock 1750 »juleklubben» i den sedermera ofta återgifna minnesvers öfver jullekar, som i hans disputation första gången föreligger i tryck. Sedermera omtalas julklubban af Arndt, hvilken tyckes hafva haft tillfälle att själf se henne användas. Han skildrar seden sålunda: »Auch die Julkeule (*Julklubba*) war vormals wichtig. Diese Keule ward an einem Bande über dem Tische befestigt und musste irgendwohin gespielt werden, um über den Trunk zu entscheiden. Wer auf unsern Universitäten den sogenannten Pabst gespielt hat, versteht hier sogleich die Art der Entscheidung: gegen wen sie sich wendete, an dem war der Trunk».² Vid tiden för Arndts besök i Sverige synes således seden med julklubban hafva blifvit till ett upptåg motsvarigt senare tids bekanta samkvämsbruk »att slänga slevven», d. v. s. svänga den i bålen lig-gande slevven för att efter sleskafkets riktning, när slevven stannat, bestämma, hvems tur det är att taga in till nyes, hålla tal, sjunga en sång, berätta en historia eller dylikt. Vid sidan af denna nyare användning har emellertid seden med julklubban bibehållit sig till inpå 1800-talet i en form, som i hufvudsak öfverensstämmer med Rudbecks framställning men i ett eller annat möjligen t. o. m. företer ett åldrigare och ursprungligare drag än denna. I norra Västmanland tillgick nämligen enligt Dybeck³ ännu vid slutet af 1820-talet leken med »jule-klubban» sålunda. »Ett rep fästes i taket, och vid nedre ändan af repet, på föga afstånd från golfvet, en träd-klubba. En man lägger sig på rygg å golfvet, så att bröstet är under klubban. En skål med dricksle sättes honom i hand. Det tillhör nu den liggande, att med den tomma handen sätta den öfverhängande klubban i sådan rörelse, att hon, medan han dricker, svänger

¹ Sånger af en svensk fånge i Simbirsk utg. af M. Weibull, s. 42, i Bidrag till det Carolinska tidehvarfvets vittra litteratur, Lund 1868.

² E. M. Arndt, *Erinnerungen aus Schweden*, Berlin 1818, s. 366 (oriktigt 365). Jfr härmed E. M. Arndt, *Julfesten*, Fahlun 1820, s. 26.

³ R. Dybeck, *Runa*, 1844, Stockholm 1844—46, s. 123.

sig i jemna kretsar kring hans hufvud, utan att vidröra honom. I motsatt fall måste han å nyo tömma en skål.» Af Dybecks framställning har Lloyd använt sig¹ likasom äfven Feilberg.²

I Nordiska Museets arkiv finnes en afskrift efter en »Copia af Nacka Kyrkas Documenter», hvilken intygar, att den af Rudbeck omtalade julseden utöfvats äfven inom det nuvarande Stockholms gränser. Den lyder: »Anno 1690 d. 25 Juli blefvo underskrefne män såsom de äkste i församlingen till fråga sporde i välbetrodde Herr Inspektorens Peter Ehrnstes (?) närvaro och hela församlingens, på sätt och vis som följer 1) Frågades om någon viste om salen som predikades i på Erstavik vore ordentligt invigd af någon fordom Biskop, prost eller kyrkoherde, jämväl om det var något Kungl. M:ts bref på att gudstjänst der fick hållas, blifvit gifvet till därvarande herrskaper? Der till de alldeles nekade och sade sig deraf intet veta, utan sade salen hafva brukats till gestabuds celebrerande, som ännu täcken finnes i taket, derest julklubban påhängat, och gästerna lustige gjort, uti Sal. Fru Karins Bjelkenstjernas nu följande tid, men någon tid derefter låtit förfärdiga predikestolen till den ända att han skulle sättas i fataburen som den Sal. frun hade i sinnet till kyrka att låta bereda; blef alltså till vidare betänkande satt i salen der hon nu står; alltså blef upphört med förberörda världsliga celebrationer, men dock alltid är blefven brukadt till humlles afplockande som ock intet borde vara. 2) Angående predikningsbegynnelsen, så berättades den vara först begynt uti Sal. Högvl. Herr Gab. Kyles³ tid» (o. s. v.).

Till dessa uppgifter om julklubban har jag satts i tillfälle att lägga ännu en, hvilken bidrager att visa den tydligen ganska allmänna förekomsten af nämnda föremål inom herrehus under 1600-talet. År 1663 den 16 dec. skrifver Johan Ekeblad till sin fader öfverste Christoffer Ekeblad på Stola om sitt tillämnade julbesök och yttrar därvid: »Jag recommenderar Johan Nilson omsorgen

¹ L. Lloyd, Svenska allmogens plägseder, Stockholm 1871, s. 99.

² Jul, D. I s. 202.

³ Enl. Anrep öfverste för Östg. reg:te till häst 1633 och för Upl. reg:te till fots 1635, död 1644, g. m. Katarina (Karin) Maria Hansdotter Bjelkenstjerna d. ³¹/₈ 1635.

att ingen juleklubba fattas och eljest att lekefolk beställes, som väl veta omgås därmed.¹

N. E. Hammarstedt.

Kastkäpp hos lapparna.

I och med eldvapnens införande ha de primitiva kastvapnen alldeles försvunnit hos lapparna. Det kan till och med med skäl ifrågasättas, om lapparna ens känt till några egentliga kastvapen, åtminstone några med spets försedda sådana, såsom kastspjut och kastpilar. Harpuner ha de visserligen i forna tider haft, såsom framgår af de vid Varangerfjorden gjorda järnåldersfynden,² men nu synes till och med namnet på dessa redskap vara försvunnet bland lapparna, om de ock vid Ishafskusten kunna känna till själfva vapnet från fångstfärder med hvalfångare o. dyl. Harpunen i den form den synes ha haft hos lapparna är för öfrigt kanske snarare ett stickvapen än ett kastvapen. Det egentliga spjutet åter är ännu välbekant bland lapparna och nyttjas vid varg- och björnjakt. Dess vanliga namn är *saite*, ett inhemskt ord; ett annat namn är *spaggok*, men detta synes egentligen betyda »det plåtbeslagna» och sammanhänger med det fornordiska *spöng* »plade, stykke af en fast materie, med ringe tykkelse i forhold til sit omfang», vårt svenska *spång*.

Man torde således böra med en viss reservation upptaga Saxos uppgift om lapparna i hans bok V: »Non alia gens promptiore jaculandi peritia fruitur». Detta »jaculari» kan visserligen afse ett användande af kastvapen i allmänhet, men närmast torde man dock väl därvid tänka på kastspjut o. dyl. Ett annat kastvapen af egendomligare art synes emellertid vara tämligen säkert belagdt från lapparna, nämligen kastkäppen, bumerangens moder.

¹ M. S. i K. Bibl. i Köpenhamn, Gl. kgl. Saml. 4:o, 2827; del IV, p. 131 f.; den numera tryckta resebeskrifningen har jag ej haft tillgång till.

² O. Solberg, Eisenzeitfunde aus Ostfinmarken, Kristiania 1909, s. 37 ff.; jfr från finnarna Finsk etnografisk atlas I, Helsingfors 1905, n:o 145 etc., från Norrland Sven Ekman, Norrlands jakt och fiske, Uppsala 1910, s. 232, Ivar Arwidsson, Fataburen 1913, s. 104 ff.

I Lindahls och Öhrlings Lexicon Laponicum, Stockholm 1780, upptages ett ord *slauka* »bacillum sive tigillum, quo projecto sive vibrato aves vel aliæ bestiæ petuntur, en käpp eller et trästycke at kasta med, kastkäpp». Ur nyare källor känner jag detta substantiv blott ur Nenséns bekanta manuskript i Uppsala Universitetsbibliotek, där det från Ranbyn i Ume lappmark anföres ett *slauka* »kämp man i hast fattar i skog och kastar efter folk, djur». Däremot har jag i Malå upptecknat ett verb *slaukhit* (trestafvig stam; en vokal är bortfallen mellan *k* och *h*) »kasta en käpp efter någon» och i Frostviken ett *slaukestit* »att slunga».

I nordligare trakter synes denna ordstam ej vara känd; åtminstone har jag ej återfunnit den i Jokkmokk. Där använder man i stället ett ord *pällak* »något att kasta med»; *pällakahttēt* »kasta något på någon (ackus.), kasta något efter en hund» (ackus.). I norska Finnmarken heter det enligt Friis' lexikon *balahastet* »kaste efter el. paa noget, kaste noget mod noget; b. lodde geðgin l. guoimes muotta-çagin, kaste efter en fugl (ackus.) med en sten el. sin næste (ackus.) med en snebold». Ordet hänger utan tvifvel etymologiskt samman med det finska *palikka* »kort påk, käffling, klabb, klapprä; runstaf, kaffe; brödnagg; dymling, plugg» och *palikoita* »slå l. förfölja med käfflingar», *p. koiraa* (objektskasus) »en hund». Ordets etymon förklaras af lapparnas sed att hellre snappa åt sig en kort käpp eller gren eller dyl. än en sten, då man skall kasta efter en fågel, en okynnig hund eller annat. Man torde i allmänhet träffa säkrare med en svängande käpp än med en sten. Särskildt vid drifjakten på ruggande gås (jfr Ekman, s. 188 f.) komma dessa kastvapen till flitig användning.

I en till dr Ekman lämnad notis (s. 277, noten) ansåg jag mig kunna säga, att det vid denna kastkäpp ej var fråga om något egentligt, särskildt förfärdigadt eller utvaldt jaktredskap, utan blott om ett tillfälligt från marken taget trästycke. Det finnes emellertid en uppgift, som ställer saken i annat ljus. Lindahl och Öhrling öfversätta nämligen ordet *palok*, hvilket tydligen sammanhänger med det ofvannämnda *pällak*, på följande sätt: »bacillum altera extremitate crassius, quo utuntur in Alpibus ad jaculandas aves, en liten kastkäpp, som brukas at kasta ihjäl foglar med.» Denna i ena ändan

tjockare kastkäpp måste tydligen vara ett särskildt för ändamålet förfärdigadt eller åtminstone särskildt utvaldt jaktredskap, och min notis hos Ekman är således för äldre tider oriktig, om den också för nyare tiders vidkommande torde behålla sin giltighet.

I A. Genetz' Wörterbuch der Kola-lappischen Dialekte, Helsingfors 1891, n:o 723 omtalas en leksak vid namn *čukka-čärva* »Pfeil, den die Knaben über den Schnee hin werfen». Det är mig obekant, hur denna pil ser ut och om den kan till sin användning jämföras med kastkappen; emellertid torde den böra omnämnas i detta sammanhang. Med ledning af det hos Genetz anförda ordmaterialet skulle man vilja öfversätta ordet med »skrin-gädda» (?).

Kastkappar och kastklubbor af olika slag omtalas som bekant från en mängd nyare och äldre folk rundt hela jorden; jag behöfver rörande dessa vapen endast hänvisa till Max Jähns, *Entwicklungsgeschichte der alten Trutzwaffen*, Berlin 1899, ss. 161, 202 ff. Det har dock sitt särskilda intresse att finna kastkappen äfven hos lapparna, enär detta redskap eljest synes vara alldeles obekant bland polarfolken.

K. B. Wiklund.

En renässanskista.

Inredningen i boningshusen på adelns eller borgarnes gårdar var längre tillbaka till största delen fast. De flyttbara möblerna voro mycket fåtaliga. En hufvudgrupp bland dessa senare voro emellertid kistorna, i hvilka husets värdefullare egendom, i synnerhet väfnader och kläder förvarades.¹ I Fataburen för år 1909 sid. 15 ff. har jag behandlat en då till Nordiska Museet nyinkommen lår, som ur konstruktiva synpunkter erbjöd åtskilligt af intresse. Man hade utan att använda järn erhållit en stark och hållbar väggfogning. Jämte mycket annat var den alltså ett vittnesbörd om, huru högt snickaryrket i äldre tider varit utveckladt. Tänker man närmare på saken, är det i själfva verket mycket naturligt, att skickligheten inom detta yrke måste stå högt hos en befolkning, som för att

¹ Jfr N. Sjöberg, *Konung Gustaf I:s fatbur på Gripsholms slott*, Fataburen 1907 s. 80 och J. Olrik, *Borgerlige hjem i Helsingör*. Köpenhamn 1904.

fylla de flesta af sina enkla behof hade att lita till träet som sitt närmaste till hands varande material.

Under senare år har museet lyckats komma i besittning af en märklig kista, fig. 1., som emellertid i konstruktivt hänseende ej är något mästerverk. Breda järnbeslag ha placerats litet hvarstades, äfven tvärs öfver utskurna ornament, för att man skulle kunna vara säker på, att väggarna ej skulle gå isär från hvarandra.

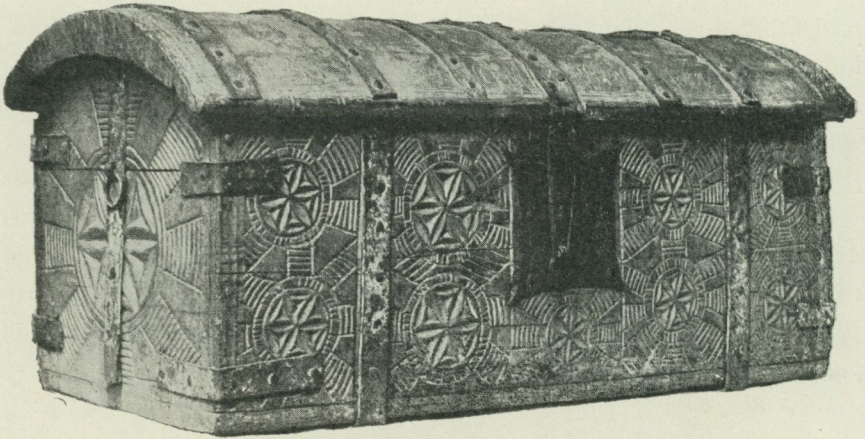

Fig. 1. Kista från 1500-talet. N. M. 113,833.

Kistan har blifvit inköpt från herr G. B. Ljungström, Karlberg n:r 2, Mallön, Gysinge, i norra Uppland under uppgift, att den af honom förvärfvats i Vittinge socken i Uppland. Dess dimensioner äro följande: höjd 52 cm., längd 120 cm., bredd 51 cm. Kistan består af en plan botten, fyra lodräta sidor och ett bukigt lock, allt af furu. I botten finnas två brädor; likaså två korta brädor i hvardera gafveln; långsidorna och locket bestå däremot hvar för sig af en enda bräda. Sammanfogningen har skett på så vis, att gaflarna äro infällda i grunda falsar i ytterändarna på långväggarna. Genom dessa gå visserligen äfven tränaglar in i gafvelbrädornas smalsidor, men konstruktionen blir i alla fall föga hållfast. Först sedan man öfver hvarje hörn utvändigt tillsatt tvenne breda järn, håller det hela bra tillsammans.

Gaflarnas båda bitar hållas ihop inbördes och med botten genom utvändiga järnbeslag. Upptill äro dessa vikta öfver gaflarnas öfver-

kant. För att emellertid järnet ej direkt skall nöta locket, är en smal, mycket tunn ribba fastspikad längs nyssnämnda öfverkant.

Locket är ledadt på trenne gångjärn; hvardera består af tre öglor, igenom hvilka tenen löper. Två af dem äro fästa å kistans beslag, den mellersta å lockets. De båda yttre kistbeslagen löpa under kistbotten från öfverkant till öfverkant på långväggarna. Det är således dessa båda beslag, som väsentligen ge kistan stadga. Dessa äro lika gamla som kistan själf, ty — hvilket man också tydligt ser å bilden — man har från början lämnat plats för dem i orneringen. Det grofva, af endast en bräda bestående, kupiga locket är beklädt med 7 beslag af samma sort som kistans. Dessa äro väl onödigt många, om man haft enbart praktiska syften med dem.

Kistan är såväl ut- som invändigt målad. Utvändigt är den blåmålad på kritgrund, invändigt liksom järnbeslagen med undantag af nyckelskylten högröd. På nyckelskylten, som har en form som lefvat under relativt lång tid,¹ har jag ej kunnat finna några spår af färg. Annars är målningen otvifvelaktigt den ursprungliga.

Hvad som skiljer denna kista från så många andra dess likar är att alla fyra väggarna utvändigt äro betäckta med utskärningar i låg relief. Mönstret upprepar sig, dock icke slafviskt. Omväxlingen nås emellertid väsentligen därigenom, att motivet växlar i storlek. Locket saknar ornering af detta slag. Utanpå detta förekomma ett par inskrifter, som i den mån de äro äkta äro af intresse för kistans historia. Den till synes äldre af dessa lyder: Herr Claes Christensen Horn M D L X I I. Bokstäfverna äro inskurna i ytan och tillhöra ett alfabet med mera ovanliga bokstafsformer. Därmed åsyftas förmodligen, att kistan skulle haft till ägare den ur Sveriges historia berömda krigaren från Erik XIV:s tid. Det ledsamma med denna inskrift är emellertid, att den icke är äkta. Det är all anledning att här begagna tillfället att uttala ett beklagande af det ingalunda sällsynta förhållandet, att gamla föremål genom anbringande af falska årtal och inskrifter »göras än gamlare». Mången gång, såsom t. ex. i här föreliggande fall, lida värdefulla föremål härigenom en skada, som är i hög grad beklaglig, och deras handelsvärde stegras icke

¹ Jfr Ambrosiani, Lär från Mysslinge, Fataburen 1909 sid. 23.

härigenom utan tvärtom. Den andra inskriften, som ej är förestafvad af handelsintresse, är målad utanpå locket. Det är initialerna O A S och I S D samt årtalet 1825. Den har således den vanliga formen för en inskrift, som af vår allmoge brukade anbringas på ett pars tillhörigheter, när de tillsammans gingo att sätta bo.

Äfven om jag således ej sätter någon tilltro till den förra inskriftens trovärdighet, vill jag dock ej förneka, att kistan det oaktadt är ett värdefullt förvärf från den tid som det apokryfiska årtalet antyder, eller möjligen från en något aflägsnare. Därför talar såväl ornamentikens karaktär som de använda färgerna, hvilka, såsom redan framhållits, ej blifvit öfvermålade. Något direkt jämförelsematerial från 1500-talets förra hälft har jag ej lyckats anträffa, men det är ju ett allmänt bekant faktum, att föremål med renässanskaraktär från denna periods begynnelse i Sverige äro förvånansvärdt sällsynta. Berodde det på, att den gotiska formgifningen länge dominerade här hemma? Berodde det på att landet efter de många krigen var rätt utarmadt? Man gjorde endast få sådana saker, som på grund af material eller utförande voro ägnade att föra en tillvaro fram genom århundraden in till våra dagar.

—a—i.

Sägner om den förborgade kitteln.

Uppptecknade af *Louise Hagberg*.

Bland sägner som alltjämt kvarlefva hos dala-allmogen intaga de om förborgade skatter ett framstående rum, och många äro de platser, som uppgivas vara gömställen för under forna tider undan-gömda dyrbarheter. Så vet man flerstädes i Leksands socken att förtälja om vissa källor och andra vattendrag, i hvilka med silfver fyllda kopparkittlar skulle ha blifvit nedsänkta. Såväl om den i närheten af Knytberget befintliga Lisskarlskällan som en källa nere vid älfven i Hälla by gå sålunda dylika sägner. Under ofredens dagar — än uppgifves trettioåriga krigets dagar, än åter de tider, då vikingarna foro omkring och härjade — så hade, berättas det, innevanarna sänkt ned sina dyrbarheter i källor, som aldrig fröso,

för att dymedelst rädda dem undan fiendens våld. Många äro de försök som sedermera gjorts för att komma åt skatterna, men då dessa väl bevakas af »råden», är ett dylikt försök emellertid förenadt med ej så få svårigheter. Råden eller rådanden ser för våra ögon alldeles ut som en människa men har en svans baktill. Alla, som höra till rådenfolket, äro dock snälla och vänliga och alls icke farliga, om man blott håller sig väl med dem, men söker man att komma åt de af dem bevakade skatterna, blir man utsatt för många rysligheter. Att få tag på gömstället för en skatt är emellertid ej så svårt, då eldar vissa tider brinna öfver de platser, där de äro gömda, isynnerhet »brinner godset», som det heter, midsommarnatten. Men den, som vill se något, skall bereda sig därför i fjorton dagars tid, »liksom till nattvardsskola. Man skall gå ifrån sin skapare och hus och hem och bara tänka på hvad man går att möta», gör man så, då kan inte råden stänga synen för en, utan man får se godset brinna, om det finns något. På afstånd kan visserligen hvem som helst se elden, men när man kommer närmare, slocknar elden för alla utom för den som ej fått synen stängd. Man skall vara två för att finna skatten, och sen solen gått upp få skattsökarna den bestämda dagen inte förtära något, inte yttra ett ord, och inte hvila utan ge sig af till skogen åt hvar sitt håll och gå och vanka hela dagen till närmare midnatt, då skatten skall sökas.

Tre midsommarnätter å rad skall man vandra till källan eller tjärnen, där skatten finnes gömd, under iakttagande af absolut tystnad hvad som än må hända. Tystnaden får ej heller brytas under arbetet med upptagandet af kitteln. Detta är dock ej så lätt, som man kanske skulle kunna tro, ty man får så väl se som höra alla möjliga rysligheter, som fresta en till att bryta den så nödvändiga tystnaden. Man kan sålunda få se onaturligt stora djur, högre än skogstopparna och som vilja sluka en, samt eldar, som krypa på ett vidunderligt sätt, hemska ljud höras från alla håll och råmande som ger eko i alla berg, och man möter bland annat gamla gubbar och gummor som söka att skrämma en på allehanda sätt. Allt detta är det råden som ställer till för att afhålla folk från att leta efter skatten.

Kitteln kan man emellertid aldrig få se förrän andra midsommarnatten, men då ha många också verkligen lyckats att med båts-hakar och annat få upp den ända till vattenytan, men så, just i det kritiska ögonblicket, har alltid något inträffat som narrat skatt-sökarna att bryta tystnaden, och då har kitteln också med detsamma försvunnit.

En midsommarnatt hade två pojkar lyckats få upp kitteln så långt, att de just skulle fatta tag för att lyfta upp den ur källan, då de i samma ögonblick fingo syn på två käringar med stora knifvar i händerna. Den ena af käringarna sade: »Hvilken ska' vi ta?» »Vi ta väl den med skinnbrackorna», svarade den andra. Då blefvo de båda pojkarna så förskräckta, att de släppte kitteln och sprungo sin väg.

En annan gång gick en pojke ifrån Rättvik och en ifrån Lindberg till en källa i trakten för att söka ta upp den där gömda skatten. Men just som de fått upp kitteln till vattenytan, upptäckte de en galge som var rest tätt invid och hörde en röst säga: »Hvilken af dem ska' vi ta och hänga?» — »Okön I tagi, så int' tagi mä» (hvilken ni ta, inte ta ni mig), sade rättsvikspojken och sprang sin väg.

Tvenne andra pojkar hade likaså en midsommarnatt med tillhjälp af en båtshake lyckats få upp kitteln till randen af källan, den ene af dem höll upp kitteln med båtshaken och ropade så i ifvern till den andre: »Ta i du me». Men i samma ögonblick han bröt tystnaden, brast båtshaken, och kitteln försvann, och det blef ett sådant tjut och larm rundt omkring dem, att de förskräckta sprungo sin väg.

I Yttermo by skulle tvenne karlar en midsommarnatt sammanträffa vid en tjärn för att söka efter den där nedsänkta kitteln. De hade berett sig härför i fjorton dagars tid, men när de gingo omkring i skogen i väntan på att kvällen skulle inbryta, blef den ene af dem förvillad, så att kamraten kom ensam till mötesplatsen. Han slog sig då ned vid tjärnen, och under det han väntade, tog han fram sin pung med kopparpengar i och roade sig med att kasta dem upp och ned i sitt förskinn. Under det han så satt och lekte med slantarna, kom en stor täckvagn körande söderifrån. Tjärnen låg på norra ändan af en stor myr, som var full med tufvor, så att det

var just ingen väg för en stor täckvagn att gå på. På hvardera sidan om vagnen sutto lyktor som brunno med ett rött sken. Karlen ifrån Yttermo satt och såg på hur det lyste och undrade, om vagnen skulle stjälpas. När den kom midt framför honom, stannade kusken den, och en diger herre, som satt under sufletten, tittade ut och sade som så: »Hvarför sitter du här och skramlar pengar?» »Har jag inte rätt te sitta hvar ja vill och skramla mina pengar för dej?» svarade karlen. Då kände han som om någon högg tag uti honom, och han fick liksom en yrsel, så att han ingenting visste om hvart han tog vägen, och han blef så skickad ända till en udde trefjärdedels mil därifrån. Där satt han ända till middagen matt och svag utan att orka att gå därifrån.

Från Björkens by i Siljansnäs, som förr hörde till Leksands socken, berättas det äfvenså om en källa, i hvilken det skall finnas en kopparkanna full med silfver. En gång hade några begifvit sig dit för att ta upp den. De lyckades äfven att få tag uti kitteln, men då yttrade den ene af dem: »Nej vänta, så jag får ta efter» d. v. s. byta om hand, och då försvann kitteln i samma ögonblick.

Men det är ej blott i en tjärn eller i källor, som dylika med silfver fyllda kittlar sägas vara gömda. De lära äfven ha blifvit nedgräfvda i jorden. En berättelse härom lyder så. En man gräfvde en natt i en jordhög, i hvilken det sades, att en kittel med silfver skulle finnas gömd. Bäst han sålunda gräfvde, stötte han på ett stort tjurhufvud. Han tog fatt i hornen och drog fram tjuren, som han förde hem och satte in i sin ladugård. Men nästa morgon var tjuren försvunnen, och i hans ställe fanns där blott en hög med löf.

Det var en vinterkväll i Leksand, som de flesta af dessa »skröphistorier» berättades, och det sades, att förr i tiden hade många sett och tagit i den skattfyllda kitteln, men nu för tiden lyckas det inte någon att ens få se den, »ty det är numera ingen som tror därpå». En af sällskapet hade själf en gång i sin ungdom varit med om ett dylikt försök, men hade han vändt om på halfva vägen. Hvad han då sett, ville han ej berätta men menade, att ingen i hans ställe skulle ha vågat sig ända fram till källan, »förr gick jag ur gård i gård med påsen på ryggen och tiggde, än jag gjorde om det», sade han.

Många äro de sägner, som i Leksand alltjämt förtäljas om råden och dess uppträdande bland människorna. »Efter gammalt säges råden och bergtroll ha funnits», sade mig en gång en som berättade därom, »men numera finnas de inte; att de ha funnits, det kan jag våga lif och blod på.»

Litteratur.

Namn och bygd, tidskrift för nordisk ortnamnsforskning, utgiven av A. Grape, O. Lundberg och J. Sahlgren. Årg. 1 och 2. Uppsala 1913 och 1914.

I universitetsstaden vid Fyris bildades för nu två år sedan ofvannämnda tidskrift för att tillgodose den högst intressanta verksamhet af vår språkforskning, som tagit våra ortnamn till föremål för sin speciella undersökning. Det kan vid första ögonkastet måhända förefalla en och annan, som om tidskriftens verksamhetsfält vore nog så trångbegränsadt i en tid, då ännu icke en särskild svensk tidskrift för vare sig inhemsk eller allmän folkkännedom ansetts kunna föra en själfständig tillvaro. Tidskriftens afsikt är emellertid att ställa sig på en betydligt vidsträcktare bas än hvad en äldre forskningsmetod skulle tillåtit eller förmått. Genom att anknyta den språkliga forskningen ej blott till den mytologiska och litteraturhistoriska forskningen utan äfven till folklifsforskningens och fornforskningens resultat, ja, där så kräfvdes, äfven till naturforskningens material och slutsatser vill den nå fram till säkra hållpunkter. Och detta är otvifvelaktigt en allt erkännande värd plan. Den enkla geometriska lagen att man för att finna en viss punkts läge måste söka denna efter flera än *en* linies riktning beaktas ofta nog allt för föga, och detta gäller ej minst den gamla filologisk-mytologiska skolan. Hvad särskildt naturkunskapen beträffar har

nämnda skola — vare det i förbigående sagdt — ej sällan gjort sig skyldig till betänkliga förbiseenden och missgrepp.

Till följd af sin naturligtvis i långt öfvervägande grad förhärskande rent språkvetenskapliga läggning faller en tidskrift sådan som Namn och bygd till större delen af sitt innehåll utanför Fataburens verksamhetsfält. Det är därför endast för så vidt den i mer framträdande grad sysselsätter sig med rent etnografiska eller kulturhistoriska frågor, som den här blir föremål för närmare anmälan. I den första årgången blir det då O. Lundbergs mycket märkliga uppsats »Den heliga murgrönan», som kanske mest kräfver ett särskildt omnämnande. Att här för svenska läsare lämna någon som helst sammanfattning af innehållet af denna förklaring af ortnamnet Vrindavi (nu Vrinnevi) vore en olämplig öfverflödsgärning. Kan det stöda författarens, såsom det kan tyckas, något dristiga teori, vill jag fästa uppmärksamheten vid den latinska benämningen *mater silvae* (Dioscurides II, 210) på murgrönan. Fråga är emellertid, om icke författaren skulle i *sakligt* hänseende lämpligare hafva i sin öfverskrift utbytt ordet murgröna mot vintergröna, såsom hedera ju ock benämnes i vårt land. Om den i senare delen af uppsatsen omtalade lummern (*Lycopodium*) förekommer nämligen hos Plinius (XXIV, c. 62, 103) följande nog så märkliga uppgift: »selago legitur sine ferro, dextra manu per tunicam aperta; sinistra eruitur velut a furante, candida veste vestito pureque lautis nudis pedibus, sacro facto, prius quam legatur, pane vinoque. Fertur in mappa nova. Hanc contra perniciem omnem habendam prodidere Druyadae Galorum et contra omnia oculorum vitia fumum eius prodesse». Detta är ju en så ålderdomlig rituell behandling af en ört som man gärna kan vänta och erinrar t. o. m. om den kult, som tillkom själfva misteln. Dessa tvänne klassiska belägg äro här hemtade från M. Höflers Volksmedizinische Botanik der Kelten.

Svårare torde det vara att uppleta något liknande litterärt stöd för E. Norens i andra årgången ingående försök att förklara ortnamnet Quadhowi (nu Kävö) såsom den heliga kådans helgedom, ehuru denna uppsats otifvelaktigt tarfvar dylika vittnesbörd vida mer än den nyssnämnda. I hvarje fall får väl ordet *vi* i bägge

här antydda fall, om tolkningen är riktig, hellre uppfattas såsom ett i religiöst syfte för profan åverkan skyddadt förrådsområde — ett slags naturpark — än såsom en för direkt religionsutöfning afsedd plats.

Af innehållet i den andra årgången, hvilken såsom helhet är ägnad professor A. Noreen såsom hyllningsskrift på hans sextioårsdag, må här för öfrigt särskildt framhållas J. Sandströms uppsats »En gille-urkund från medeltidens slut», hvilken erbjuder mycket af stort svenskt kulturhistoriskt intresse, samt O. Almgrens åldersbestämning af det bekanta runristade guldhornet från Gullehus och T. E. Karstens på grund af finskt språkmaterial gjorda undersökning af gudsnamnet Tiwaz och försök att fastställa grunddragen af denna guds kult.

N. E. H.

Frågor.

1. När anses björnen gå i ide, när anses han lämna det, och finnes det någon sägen eller något talesätt, som anger, att han under mellantiden någon gång vänder sig i idet? Vid hvilken tidpunkt säges detta inträffa?

2. Känner någon af Fataburens läsare till seden att vid kyrkvigsel bruden utanför eller inne i kyrkan skulle ställa sig på en viss sten? Hvad kallas denna sten, och hvad förtäljes om dess betydelse? Finnes eller fanns vid någon kyrka också en viss sten, på hvilken likbärrarne plögade ställa likkistan vid ankomsten till kyrkan? Användes denna sten också till brudsten?

Svar å dessa frågor torde benäget ställas till

Nordiska Museet.

REDOGÖRELSE

FÖR

NORDISKA MUSEETS UTVECKLING OCH FÖRVALTNING

ÅR 1913

STOCKHOLM 1915

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

140275

Styrelse. Den 31 dec. 1913 utgjordes Nordiska Museets nämnd af följande personer:

<i>Ordförande</i>	förste intendenten professor IS. GUST. CLASON, 1899.
<i>Andre ordförande</i>	rektor fil. dr OLOF ÖRTENBLAD, 1905.
<i>Skattmästare</i>	öfverdirektör VIKTOR ALMQUIST, 1897.
<i>Styresman</i>	fil. dr GUSTAF UPMARK, 1913.
<i>Öfriga ledamöter</i>	civilingenjör CLAES G. NORSTRÖM, 1900. öfverintendenten fil dr. JOHN BÖTTIGER, 1901. justitierådet LOUIS AMÉEN, 1909.

Nämnden hade under året 12 sammanträden.

Styresman och öfriga tjänstemän. Den 31 mars 1913 inlämnade doktor BERNHARD SALIN sin ansökan om entledigande från styresmannabefattningen vid Nordiska Museet för att tillträda befattningen som riksantikvarie och chef för Statens Historiska Museum. Sedan år 1905 hade doktor Salin lett Nordiska Museet som styresman och dessförinnan under tvenne år som intendent förestått museiafdelningarna å Lejonslätten. Vid afskedets beviljande uttalade museets styrelse sitt erkännande och sin tacksamhet för den själf-uppoffrande hängifvenhet för uppgiften, det osparda nit i arbetet och den klarsynta uppfattning af målet som utmärkt doktor Salins tioåriga verksamhet i museets tjänst.

Från 1 jan. till och med 31 mars 1913 hade doktor Salin åtnjutit tjänstledighet. Under denna tid och sedermera ifrån 1 april intill den 1 okt. samma år var intendenten doktor N. E. HAMMARSTEDT förordnad att uppehålla styresmannens befattning, hvarefter, sedan doktor Hammarstedts begäran att blifva från förordnandet befriad af nämnden beviljats, intendenten doktor G. UPMARK förordnades att tillsvidare, intill dess styresman hunnit utses, uppehålla samma tjänst. Vid nämndsammanträde den 27 okt. utsågs intendenten fil. doktor GUSTAF UPMARK till Nordiska Museets styresman.

Vid samma sammanträde tillsatte nämnden tvenne nya tjänstemän, hvilka under styresmannens öfverinseende skulle handhafva den ekonomiska och praktiska sidan af institutionens verksamhet, nämligen en ekonomichef och arbetschef å Skansen samt en ekonomiintendent för öfvervakandet af Skansens restaurantväsende och ledandet af festerna därstädes. Till innehafvare af den förra befattningen utsågs öfverstelöjtnanten vid Kungl. Hallands regemente,

sedermera öfverste, NILS CONRAD RINGERTZ, som tillträdde sin tjänst den 15 november 1913, och till ekonomiintendent utsågs kandidaten ALBERT HARALD ADELSON, hvilken dessförinnan under några månader hade tjänstgjort som ekonomiskt biträde åt t. f. styresmannen.

Tjänstledighet har under året åtnjutits af amanuensen N. LITHBERG för examensstudier 1 maj—1 augusti och fröken HILDA WALLIN för hälsans vårdande under 2 månaders tid. Under amanuensen Lithbergs tjänstledighet tjänstgjorde som e. o. amanuens på allmogefdelningen fil. kand. SIGURD ERIXON.

Amanuensen fröken VISEN LEWIN blef på därom gjord framställning med utgången af år 1913 entledigad från befattningen som biträdande sekreterare vid nämndens sammanträden.

Under de tider då föreståndaren för Lifruskammaren åtnjutit semester eller tjänstledighet hafva intendenterna Hammarstedt och Upmark samt amanuensen Lithberg varit förordnade uppehålla föreståndarbefattningen vid Lifruskammaren.

Tjänstgörande den 31 dec. 1913 voro:¹

Styresman

UPMARK, GUSTAF, fil. dr, 1902.

Ekonomichef

RINGERTZ, NILS CONRAD, öfverste, 1913.

Intendenter

HAMMARSTEDT, EDVARD, fil. dr, 1890. NILSSON, AXEL, fil. kand., 1902.

BEHM, ALARIK, 1897.

KEYLAND, NILS, fil. kand., 1906.

ADELSON, ALBERT HARALD, 1913.

Amanuenser.

LJUNGBERG, AGNES, 1880.

LEWIN, VISEN, 1885.

WALLIN, HILDA, 1885.

LEWIN, ANNA, 1886.

STRÖM, SELMA, 1886.

HAGBERG, LOUISE, 1891.

PLANTHABER, ELLEN, 1893.

MÖLLER, IDA, 1898.

BOIVIE, HEDVIG, 1898.

VON SCHWERIN, ELSA, 1898.

CEDERBLOM, GERDA, 1900.

AMBROSIANI, SUNE, fil. dr, 1903.

STRIDSBERG, LAURA, 1904.

RUDBECK, ANNA, 1909.

KUGELBERG, LALLA, 1910.

BERGSTRÖM, RAGNHILD, 1911.

LITHBERG, NILS, fil. kand. 1912.

¹ Årtalen angifva tidpunkten för tjänstemans anställande vid museet.

Tecknare

VON WALTERSTORFF, EMELIE, 1903.

Föreståndarinna för serveringarna

Ekonomiskt biträde

BAYOUD, CLEMENCE, 1905.

ENGWALL, HARALD, 1907.

Den 31 dec. lämnade fru CLEMENCE BAYOUD befattningen som föreståndarinna för Skansens serveringar. I hennes ställe hade nämnden antagit herr C. W. ROSENBERG.

Undersöknings- och studieresor. Dr G. Upmark har under år 1913 företagit följande resor: i juni månad till Skara för beivrande af Svenska Museimannaföreningens möte samt till några herrgårdar i Västergötland; till Vadstena för en större auktion; under juli och augusti på egen bekostnad till ett flertal herrgårdar i Uppland, Södermanland och Östergötland; i augusti till Trollebo i Småland samt till Kalmar och Borgholm.

Intendenten Behm vistades under september månad i Jämtland för att studera en del flyttfåglars flyttning från och genom detta landskap. Resultatet är publicerad i tidskriften Fauna och Flora.

Intendenten Nilsson reste för museets räkning 4—5 april till Gefle; 20 juni—1 juli till Ystad, Sölvesborg och Landskrona; 12—22 juli till Åstorp och Hudiksvall; 29 juli—4 aug. till Vittsjö och Sjöbo; 22—28 aug. till olika trakter af Småland och Öland; 23—30 sept. till Jönköping, Kristianstad och Fornboda; 23—31 okt. till olika trakter i Småland, Skåne och Halland; resorna företogs hufvudsakligen i ändamål att studera äldre allmogebyggnader samt ett par utställningar af textilkonst.

Amanuensen fröken Anna Lewin företog för museets räkning 14—30 oktober en resa på Öland samt till Lund och Malmö. Resan på Öland afsåg hufvudsakligast förvärfvandet af ryor, men äfven andra föremål uppsamlades; resan till Lund afsåg studerandet af den i Kulturhistoriska Museet anordnade textiltställningen.

Amanuensen fröken Hagberg reste för museets räkning 1 febr.—9 mars inom Gagnefs m. fl. socknar i Dalarna samt 22 okt.—17 nov. inom Bingsjö sn, Dalarna, för undersökningar och uppteckningar af allmogens seder och bruk och forntro äfvensom fotografering.

Amanuensen fröken Cederblom samlade under juni och juli folkloristiska uppgifter vid Loka brunn samt fotograferade en del äldre byggnader inom Grythytte socken i Västmanland.

Amanuensen dr Ambrosiani har utom ett par kortare resor i Stockholms-trakten för museets räkning på egen bekostnad i juni besökt museimannamötet i Skara. Dessutom ha studieresor företagits till Gottland och Västergötland i augusti—september.

Amanuensen fil. kand. Lithberg idkade under juli månad studier i tyska och schweiziska museer i samband med resa till Schloss Hallwil, Kant. Aargau, Schweiz.

Fil. kand. Sigurd Erixon besökte för museets räkning 6—15 aug. Kila by i Hycklinge sn, Kinda hd, Östergötland, för att komplettera och avsluta föregående års undersökning af nyssnämnda by (spec. karta och fotografier) samt för ytterligare uppköp af föremål i dessa trakter.

Publikationer utgifna under året: Fataburen, årg. 1913 under redaktion af dr N. E. Hammarstedt, med redogörelser för Nordiska Museets och Lifruskammarens utveckling och förvaltning under år 1912. Möbler i afdelningen för de högre stånden, planscher med text af G. Upmark, h. 2—4; P. A. Norstedt & Söners förlag, 4:o. Skansens kulturhistoriska afdelning, vägledning, 36:e till 39:e tusendet, 103 s. 8:o. Skansens programblad 30 april—28 sept. Program vid Skansens vårfest.

Af tjänstemännen år 1913 tryckta arbeten eller uppsatser:

Dr Upmark har af trycket utgifvit följande arbeten: De svenska hemmens museum, tr. i »Svenska hem», 1913; Möbler i afdelningen för de högre stånden, 110 sidor + 100 planscher; H. K. H. Kronprinsens våning på Stockholms slott, tr. i »Svenska hem»; Byggnadskonsten i Sverige under den yngre vasatiden samt Byggnadskonsten i Sverige under den karolinska tiden, båda tr. i Svensk konsthistoria, utg. af Romdahl-Roosval; Kyrksilfver från Strängnäs stifts kyrkor, tr. i publikationen öfver Strängnäsutställningen 1910; Några rumsinredningar af Jean Eric Rehn, tr. i Svenska slöjdföreningens tidskrift; i »Svenska slott och herresäten», beskrifningar öfver Råbelöf, Ekebyholm, Penningby, Rånäs, Gimo, Harg, Östanå, Stora Väsby, Tynnelsö, Ållonö; artiklar i Nordisk Familjebok. — Redigerat och utgifvit Samfundet St. Eriks årsbok 1913.

Intendenten Hammarstedt: Bröllops- och fastlagsbjörn i Fataburen, litteraturanmälningar i samma tidskrift samt artiklar i Nordisk Familjebok.

Intendenten Behm har publicerat biologiska notiser i in- och utländska faktidskrifter.

Intendenten Keyland: Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige: gnideld (fortsättn.) samt vrideld, i Fataburen; Om julfirandet i Sko socken i Uppland vid midten af 1800-talet, i Upplands Fornminnesförenings tidskrift; Om renslakten och beredningen af renhudar hos Frostvikens lappar, i Journal de la Société finno-ougrienne; redigerat Skansens programblad.

Amanuensen fröken Hagberg: Matsmässa i Gagnef samt »Stora Rofvor och långt lin», båda i Fataburen.

Dr S. Ambrosiani: Storegården i Rackeby, 12 sid. + 20 pl. in 4:o, (= Västergötland B:1); Några data till murteglens historia, i Norden = Sveriges Tegelindustriförenings populära yrkesböcker n:o 7, särtryck ur tidskriften »Tegel», sedermera öfversatt i »The Clayworker», Indianapolis 1914; Minnessköldarna från Fogdö kyrka i Utställningen af äldre kyrklig konst i Strängnäs 1910, Studier II. Kulturminnesvård och naturminnesvård, i »Sveriges Natur», diverse smärre artiklar och recensioner i Fataburen, artiklar i Nordisk Familjebok.

Amanuensen fröken Cederblom: Professorskan Thérèse Kjellbergs silfversamling, afd. I, i Fataburen; litteraturanmälan i Fataburen.

Amanuensen Lithberg: Gottländska ringklubbor, i Fataburen; Gestrikland i Nordiska Museet, i »Från Gestrike Helsingebygd».

E. o. amanuensen Erixon: Ett förslag till inre restaurering af Söderköpings stadskyrka. Ett karaktäristiskt program från 1802 af Per Hörberg, i Fataburen; Stenåldern i Blekinge, i Fornvännen. Några östgötakyrkor, i Svenska Turistföreningen årsskrift; Några anmärkningar till Nils Edéns upplaga av P. Svarts krönika om Gustaf I, i Språk och stil; Söderköpings stads wijd forna och senare tjdhers beskaffenhet av Jöns Pärsson Austronius' och En bortglömd östgötavisa, i Östergötlands Fornminnes- och Museiförenings meddelanden 1913—1914.

Institutionens allmänna utveckling. Redan till 1911 års Riksdag hade nämnden ingått till Kungl. Maj:t med underdånig anhållan om det till institutionen utgående statsanslagets höjande från 50,000 kr. till 80,000 kr.; på Kungl. Maj:ts förslag hade Riksdagen för år 1912 beviljat ett anslag af 70,000 kr. hvilket anslag institutionen åtnjutit äfven under år 1913. På af nämnden framställd förnyad underdånig anhållan höjde 1913 års Riksdag Nordiska Museets statsanslag till 80,000 kr. under uttalande af sin bestämda förväntan att den ifrågasatta löneregleringen vid Nordiska Museet och Lifruskammaren icke längre undanskötes.

Anslaget från Stockholms stad till Skansen har liksom förut utgått med 15,000 kr., hvilken summa ställts till förfogande på hittillsvarande villkor, nämligen att lärjungar vid offentliga läroverk i Stockholm i samlad klass skulle äga fritt tillträde, 2,000 frikort gällande sommarferierna utdelas åt skolbarn och 10 s. k. billighetsdagar samt minst 6 folksöndagar anordnas.

Under året har Nordiska Museet haft glädjen mottaga trenne betydande donationer nämligen, af konsul CARL E. GRUBBENS, Stockholm, 10,000 kr. att användas till komplettering af museets samling af svensk väfnadsslöjd; af fabrikör ANDERS BJURHOLM, Stockholm, 10,000 kr. och af professor SAM WIDE, Uppsala, 15,000 kr. för att under benämning »Sundbornsprostens Donation» i öfverensstämmelse med donators faders, kontraktsposten C. Fr.

Pettersson i Sundborn, yttersta vilja utgöra en fond, hvaraf afkastningen skall användas till utgifvande af publikationer öfver museets samlingar. Öfriga penninggåfvor omnämnas här nedan sid. 35.

Enligt nämndens beslut af den 28 aug. och 14 okt. 1913 inristades å donatorstaforna i museets hall namnen Erik Forsselius, Carl E. Grubbens och Anders Bjurholm.

Högtidsdagen den 30 november, Artur Hazelius' födelsedag, firades med den sedvanliga utställningen af museets förvärf under det senast förflutna året; till utställningen, som var anordnad i lokalen för tillfälliga utställningar, hade inbjudits ett antal af museets gynnare och vänner, särskildt de som under året hågkommit museet med gåfvor, m. fl. På Artur Hazelius' graf å Skansen nedlades af museets tjänstemän en minneskrans. På aftonen hölls å Skansens Höglöft en fest, till hvilken alla de personer som stodo i institutionens tjänst inbjudits.

Museibyggnaden. Två stycken nya nedledningar för åskskyddsanläggning å byggnaden utfördes. Vissa ändringar å den elektriska alarmledningen vidtogos.

Tillfälliga utställningar. I juni månad öppnades tvenne tillfälliga utställningar i museet. Den ena omfattade museets samling af föremål som på ett eller annat sätt stå i samband med nordisk forntro och ombesörjdes under ledning af dr. N. E. Hammarstedt af amanuensen fröken Louise Hagberg. Som lokal användes rum nr 47 i 3:e våningen (s. k. kolonngalleriet). Den andra utställningen, som af dr S. Ambrosiani anordnades uti den sal i museet som är afsedd för dylika tillfälliga expositioner, utgjordes af ett urval af museets kyrkliga inventarier från de senaste fyra århundradena.

Dessutom må nämnas den sedvanliga utställningen af årets förvärf, hvilken i samband med firandet af den 30 nov. anordnades af amanuensen fröken Anna Lewin.

Samlingarna hafva under år 1913 ökats med 1,420 nummer.

Svenska allmogeaafdelningen förkofrades under året i mycket afsevärd grad.

Skåne. Med den under år 1912 förvärfvade Raflunda-gården (jfr s. 26 f. samt Fataburen 1913 s. 28) följde till 217 nummer uppgående inventarier, omfattande för en gammal skånsk bondgård typiska redskap och husgeråd. Genom att vara förvärfvad från gården och ursprungligen hafva tillhört denna erhåller denna samling såsom helhet sedd ett stort kulturhistoriskt värde, på samma gång den genom icke få nummer fullständigar museets typsamling. — Bland textila föremål som erhållits äro täcken för säng och för bänk, i röd-

lakan, och mönstrade åkdynor i rödlakan, krabbasnår och opphämta från Löfvestad och Tostarp socknar; dukar af linne, halffinne och ylle från Löfvestad och Raflunda socknar, samt hvita linneflätningar (»trä») från Löfvestad sn. Dräktpersedlarer höllos utom från Albo härad äfven från Färs, Torna, Oxie och Ingelstads härad. Bland öfriga föremål märkes en ask med inbränd ornering och årtalet 1736 från Vittsjö socken i Västra Göinge härad samt kista och skåp, bägge brokigt målade, från S:t Olofs socken i Albo härad.

Bleking. Äfven detta landskap, hvilket förut var jämförelsevis mindre representeradt inom museet, har i mycket afsevärd grad tillgodosetts. Sålunda inköptes genom fröken Hilda Landgren i Karlskrona 81 nummer möbler, husgeråd och redskap. Bland textilförvärfven äro ej mindre än 14 st. ryor (»skafringar»), en hel samling täcken (fällar, »snärjtäcken», »skidtäcken» m. m.), dynor, bänkalängder, (tras)mattor, lakan, hängkläden och hyllremсор i olika tekniker och från skilda socknar. Dessutom erhöles dräktpersedlar från ett par socknar i Medelstads härad samt några lergodskärl och tre förningskorgar.

Småland. Den förut mycket rika smålandsafdelningen förkofrades under detta år rätt obetydligt. De viktigaste förvärfven äro: en ylleväfnad i flamsk teknik från Eksjö och ett täcke i krabbasnår från Blackstads sn.

Öland. Däremot tillgodosågs genom där företagen forskning Öland under detta år på ett sätt, som hittills icke skett från museets sida. Förvärfssumman belöper sig för året på 80 föremål omfattande husgeråd och redskap, dräktpersedlar och väfnader. Särskildt böra nämnas 11 st. praktiga ryor, å hvilka fig. 1 lämnar ett karaktäristiskt prof; täcken (»åklän») i olika tekniker, kuddar och var i opphämta, ett bänkläde, ett underlakan (»falling»), en bordduk af linnedräll samt ett handkläde, ett kvinnobälte, af hvitt skinn med applikationsbroderi å underlag af rödt kläde, från Löts eller Persnäs' socken, sannolikt det sista och enda i sitt slag.

Gottland. Äfven den hittills ganska kvappa gottlandsafdelningen vann en ganska afsevärd tillökning genom en till 33 nummer uppgående samling af möbler och smycken.

Halland. Från detta landskap förvärfvades en på papper målad bonad.

Bohuslän. Förvärfven från detta landskap utgöras endast af några prof på flätningar från Stenkyrka sn.

Dalsland. Härifrån en lysestickstake och en dyng-grep af den primitiva typen samt en gängsten för dörr. Dessa gängstenar, hvilka äfven förekomma i Bohuslän, äro märkliga såväl för den högst ursprungliga art af vridordning för dörr eller grind, hvilken de representera, som äfven för deras likhet med forntida offerstenar, hvilken rent af skulle kunna föranleda förväxling.

Västergötland. Från detta landskap förvärfvades 41 föremål, hvaribland särskildt böra nämnas en väfstol med uppsatt väf från Marks härad, ett

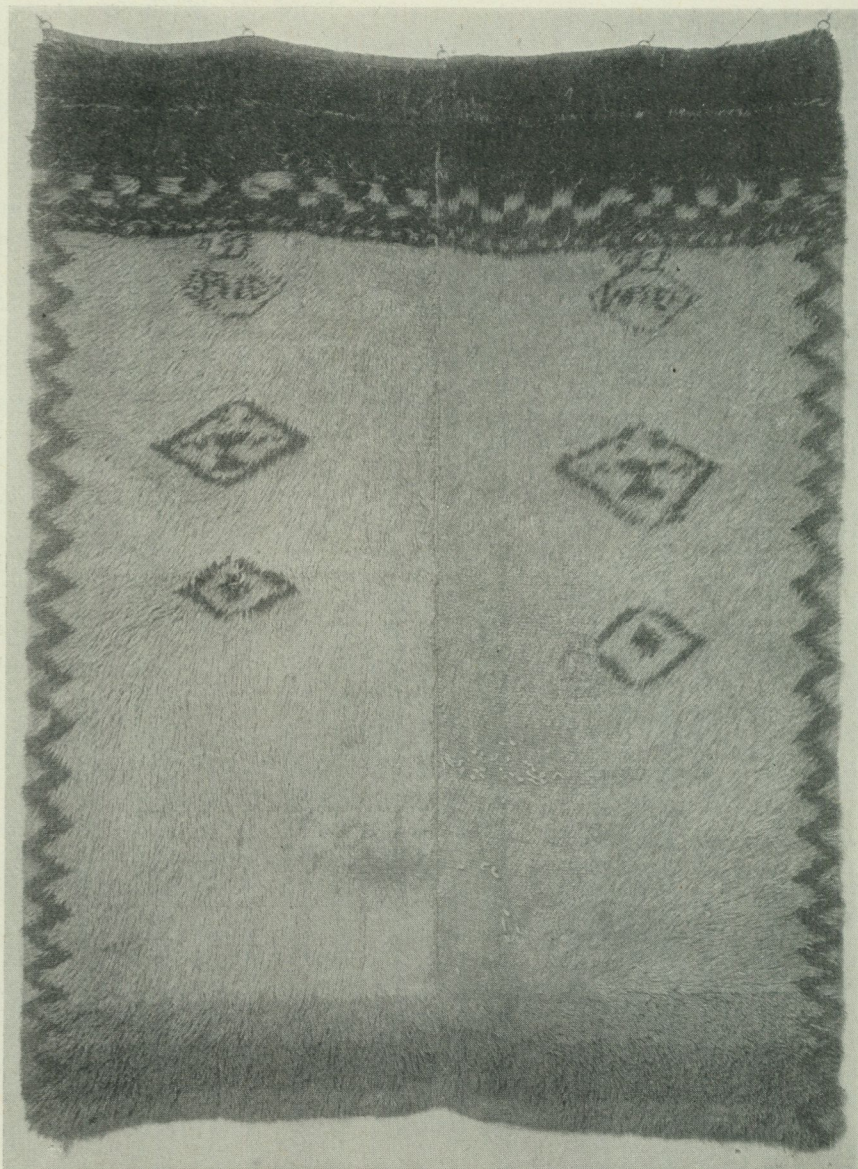

Fig. 1. Rya

från Föra sn, Öland. L. 1,82, br. 1,37 m. Nord. M. 120,561.

med »rosor» måladt skänkskåp med årtalet 1792 från Björkängs socken, Vadsbo härad, samt ett karfsnittorneradt skrin från Bergs socken, samma härad.

Östergötland. Bland de 19 föremål, som under året erhöles från detta landskap, märkas särskildt en byklubba från Hycklinge socken, Kinda härad, och en karfsnittornerad träask, »äske».

Södermanland. Från detta landskap erhöles ett tiotal föremål.

Uppland. Till samma antal belöpa sig äfven förvärfven från Uppland, bland hvilka några dock hafva en märkligare karaktär. Sålunda förtjänar en med valknutmotiv ornerad skäktfot med årtal 1782 från Vaddö socken att särskildt omnämnas.

Värmland. Äfven från Värmland äro förvärfven fåtaliga och utgöras mest af enklare träkäril.

Dalarna. Detta landskap har under året lämnat ett till icke mindre än 60 nummer stiggande tillskott till den förut rikhaltiga samlingen i museet. Dessa förvärf utgöras framför allt af dräktpersedlar från skilda socknar, mest från Floda; från Envikens sn har erhållits ett förklädesband i ylle med en rad olika namngifna mönster. Bland de andra föremålen må nämnas en »förlåt» från Ore socken med groft knypplade spetsar och några hängkläden från Bingsjö.

Gästrikland. Från Gästriklands kust erhöles en god samling verktyg för laggkärilstillverkning.

Helsingland. Störst var dock den samling af samma art, som gjordes på Helsinglandskusten. Därtill kommo dessutom fiskedon m. m. (jfr. s. 19). Bland de från Helsingland inkomna föremålen, hvilkas antal steg till ett nittiototal, finnes för öfrigt en god samling dräktpersedlar från Delsbo socken. Ett par särdeles prydliga föremål äro en grönglaserad kruka från Skogs socken, fig. 2, och ett för norrländsk allmogestil mycket typiskt groft karf snidadt och i ljusblått, rött, gult, svart och hvitt måladt skrin med årtalet 1757 från Bollnäs' socken, fig. 3. Vidare förvärfvades en ylleväfnad i rosengång,

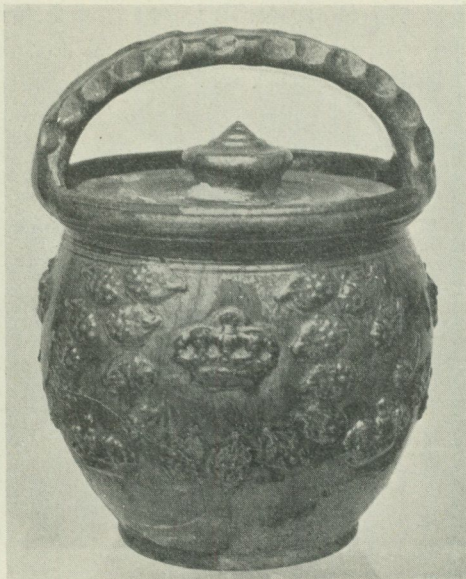

Fig. 2. Kruka
från Skógs sn, Helsingland. H. 0,224 m. Nord.
M. 119,819.

från Järfösö sn, och ett hvitt kuddvar med i rött och hvitt broderad bård, daterad 1858.

Härjedalen. Från detta landskap inköptes ett äldre silversmycke från Vemdalens socken. Det utgöres af ett vid kedja fäst mynt, prägladt 1605 af hertig Henrik Julius af Braunschweig.

Ångermanland. Från detta landskap erhöles ett par föremål.

Norrbotten. Från Luleå socken förvärfvades en liten snidad och i brunröd brokig färgställning målad låda med skjutlock, af god och karaktéristisk norrländsk stil.

N. E. H.

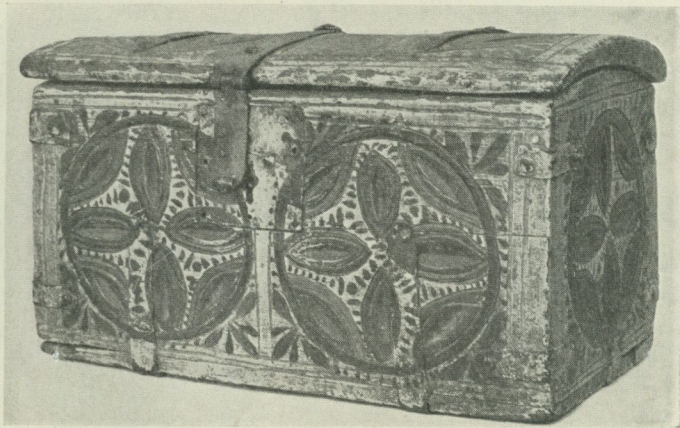

Fig. 3. Skrin

från Bollnäs sn, Helsingland. Med årtalet 1757. L. 0,3385 m. Nord. M. 120,150.

Lappska afdelningen. Bland förvärfven till denna afdelning må nämnas en kvinnomössa från Tärna socken, Lycksele lappmark, samt ett par offerplatsfynd från Torne lappmark.

N. E. H.

Från *Finland* erhöles ett österbottniskt bälte med mässingsprydnader. Här bör kanske ock lämpligast nämnas en af den kände zigenarforskaren doktor A. Thesleff hopbragt samling af textila arbeten, utförda af finska zigenare.

N. E. H.

Samlingen af *etnografiskt jämförelsematerial från europeiska folk i allmänhet* ökades genom några textilier, 2 kuddvar och ett hängkläde, några snidade linhufvuden från Siebenbürgen samt en rumänisk i flera färger broderad särk.

N. E. H.

Afdelningen för de högre stånden har kanske varit den af museets afdelningar som mest lidit af den sparsamhet, hvartill de ekonomiska förhållandena tvungit. I allmänhet betinga ju föremål, som äro önskvärda till inköp för denna afdelning, högre priser, och månget angeläget tillfälle till förvärf har här måst lämnas obegagnadt. — Icke desto mindre hade under året ett icke obetydligt antal ur olika synpunkter märkliga föremål införlifvats med afdelningen, en stor del genom gåfvor.

Vasatidens bostadsskick representeras i museet af rummet från Tynnelsö, hvilket dock icke förmår skänka en uttömmande bild af tidehvarfvets herremannabostäder; det var därför en välkommen gåfva museet erhö, när konstnären friherre Thure Cederström, sedan många år bosatt i München, öfverlämnade tvenne af honom utförda målningar, den ena framställande en interiör från hertig Karls kammare på Grips-holm, den andra en interiör från Axel Oxenstiernas Tidö, båda utförda på det detaljrika och soignerade sätt som utmärker konstnären; samtidigt erhö museet äfven ett par andra af frih. Cederström utförda målningar.

Från det *karolinska tidehvarfvet* härstamma bland af fajans i blått och hvitt, Rörstrand 1730—40-talet, sign. »Stockholm». Höjd 0,29 m. Nord. M. 119,693.

Från det *karolinska tidehvarfvet* härstamma bland årets förvärf endast en bronssporre, jordfynd vid grundgräfning på den tomt vid Hamngatan i Stockholm, där det af N. Tessin byggda Carl Sparres palats, sedermera bekant under namn af Sveasalen, en gång stod; samt ett litet skrin, beklädt med blågrön sammet med guld broderade kungliga kronor, hvilket uppgifves hafva tillhört Karl XII.

Tidehvarvet 1720—1750 är bland årets förvärf företrädt dels af en länstol af ek med rottingklädsel, en möbeltyp som efter holländska och engelska förebilder hade börjat komma i bruk här i landet redan under 1600-talet, dels också af ett par fajansföremål från den under detta tidehvarf grundlagda fabriken vid Rörstrand. Det ena af dessa föremål är en stor bål, fig. 4, med dekoration i blått mot hvit botten, en synnerligen ovanlig

Fig. 4. Bål

af fajans i blått och hvitt, Rörstrand 1730—40-talet, sign. »Stockholm». Höjd 0,29 m. Nord. M. 119,693.

Fig. 5. Krus
af fajans i blått, hvitt och violett, med
tennlock, sign. »Stockholm» 6/s 1745». Höjd
0,24 m. Nord. M. 120,757.

Fig. 6. Dryckeskanna af silfver,
af guldsmeden A. Castman i Eksjö, 1761. Höjd
0,07 m. N. M. 119,819.

pjäs, signerad »Stockholm» och att hänföra till 1730—40-talet. Det andra är ett krus, fig. 5, med dekoration i blått och violett mot hvit botten, signeradt »Stockholm 6/s 1745»; kruset är monteradt med fotkant och lock af tenn.

Bland förvärfven tillhörande *rokotidehvarfvet* märkas några tennfat af karakteristisk form, ett par låga ljusstakar af silfver, en välbehöflig tillökning till museets tyvärr mycket svaga samling af svenskt silfversmide från dettas glansperiod, samt slutligen en liten miniatyrdryckeskanna af silfver, fig. 6, som tillhört den affidne konstnären Reinhold Norstedt, i hvars familj den i flera släktled gått i arf; den lilla nätta pjäsen bär å locket en reliefbild af en man, i hvilken man velat se Gustaf Vasa, och i botten en medalj med drottning Kristinas bild. Att dricka ur kannan, hvilket brukade bjudas förnämligare gäster i det Norstedtska hemmet, kallades att »kyssa Kerstin» (= Kristina, medaljen i kannans botten). — Enligt stämplar är kannan förfärdigad af guldsmeden A. Castman i Eksjö år 1761. — Från 1760-talet härstamma bl. a. tre st. stamplar, en använd af notarius publicus i Visby, de båda andra från Strömstad med inskrifter: RYLLTOBAK HOLLAND STRÖMSTAD och STRÖMSTADS TOBAKS STEMPEL 1765.

Det *gustavianska skedet*, 1770—1810, representeras likaledes endast af några småsaker, en större glasbägare med Gustaf III:s namnchiffer, en strösockersked af silfver från år 1796, en

vas af flintporslin med Gustaf III:s bröstbild i relief, Mariebergstillverkning från den siste direktören Henrik Sténs tid, ett par stora ringformiga örhängen från år 1809 m. m. — Ett skrin af ek har sitt intresse ur personhistorisk synpunkt: det har nämligen användts som matsäcksskrin af riksdagsmannen Per Sahlström († 1866).

Från *empiretidelvarvet* förskrifva sig ett antal möbler, hvaribland märkes ett litet nätt sybord med inläggningar och en mindre spegel försedd med Linköpings stads hallstämpel och årtalet 1824. Ungefär samtida är en sidenmålning till eldskärm samt tre st. porträtt i olja och ett i pastell, utförda af A. Schützercrantz på 1830-talet.

Förvärfven från *1800-talets midt och senare del* äro som vanligt rätt talrika: vi kunna här nämna fyra st. tallrikar af Rörstrandfajans från 1850-talet och ett charmant armband af guld med äkta pärlor från 1859, ett synnerligen karaktäristiskt prof på sin tids pompösa och anspråksfulla smak. — Ett minne från det gamla Stockholm utgör ett öfverstycke af mahogny till en skänk, som enligt uppgift stått på det bekanta värds huset »Blå Porten» på Djurgården. — En värdefull tillökning har högreståndsafdelningen slutligen erhållit genom öfverlämnandet af en salongsmöbel skuren i svart päronträ från 1800-talets senare del, utförd i den tillämpade Louis XVI-stil som efter att hafva blifvit på modet i Frankrike redan under 1860-talet satte sin prägel på de förmögnare svenska hemmen under närmast följande årtionden.

Upk

Fig. 7. Klädning af hvitt bomullstyg. 1800-talets början. Nord. M. 119,621.

Bland dräkter inkomna till denna afdelning utgöra en klänning, fig. 7, af hvitt bomullstyg med rika bårdbroderier från 1800-talets början samt ett par byxor af brunt sämskskinn från omkring 1800, som enligt uppgift burits af furst Fredrik Wilhelm von Hessenstein, de värdefullaste förvärfven.

Fig. 8. Duk af linnedamast
från omkring 1700. L. 3,21, br. 1,88 m. Nord. M. 120,161.

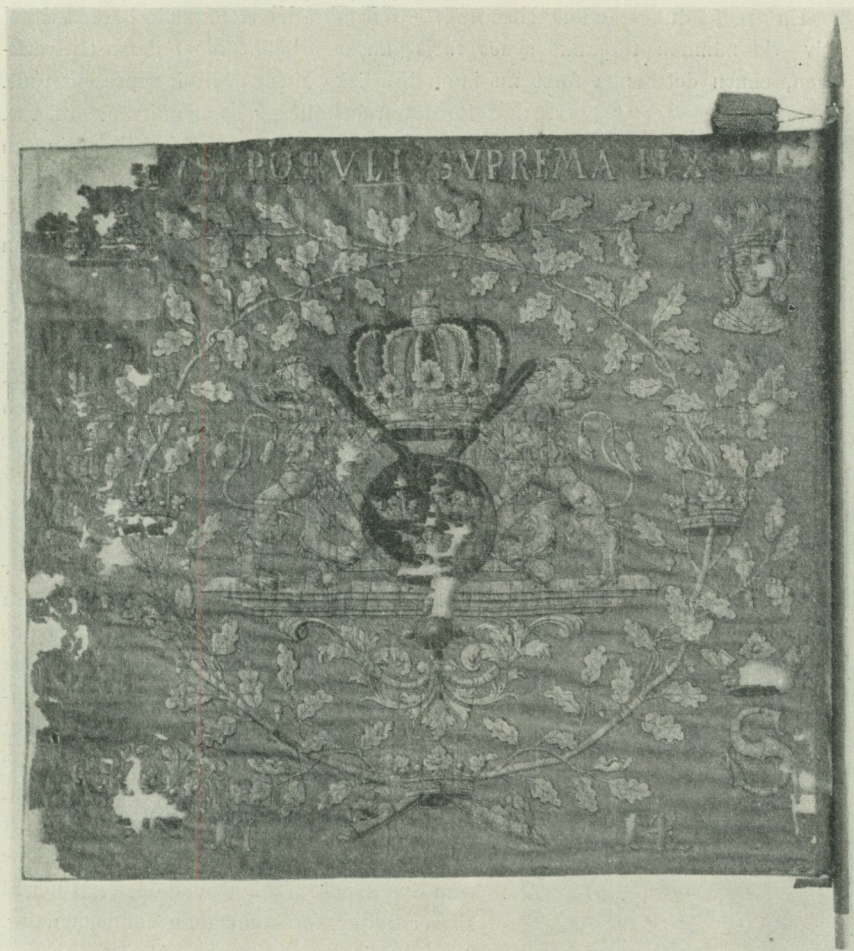

Fig. 9. Bagaregesällskapet i Stockholm fana
af blågrönt siden med målad dekor.
Nord. M. 119,936. Höjd 1,98 br. 1,79 m.

Ett af någon ståndsperson i Bleking buret klädesplagg, som i sig själf är af ganska enkel beskaffenhet, men som för sin lustiga benämning förtjänar att omtalas, är en chemisette kallad »särkalögn». A. L—n

Samlingen af duktyger, såväl damast som dräll, har under året afsevärdt utökats. En 1600-tals duk med bilder ur skapelsehistorien samt framställning af syndafallet och förjagandet ur paradiset är tvifvelsutan den förnämligaste men äfven en något yngre, som återger nattvarden, äger sitt stora intresse.

En tredje duk från omkring år 1700 framställer ett dukadt bord, hvilket motiv vid nämnda tidpunkt synes varit ganska allmänt inom damasttillverkningen, ehuru detsamma först nu inom Nordiska Museet blifvit representeradt.

Bordet framställs, sedt ofvanifrån, se fig. 8, och lämnar trots ämnets fria behandling en del värderika kulturhistoriska uppgifter. — Samtliga trenne dukar äro sannolikt af nederländskt ursprung, den förstnämnda troligen från Haarlem.

Af svensk tillverkning förtjänar omnämnas tvenne servetter från Flors linneväfveri i Helsingland samt en drällservett, som enligt uppgift tillhört friherrliga ätten Stake; den är märkt med sammanflätade initialerna D. H. M. S. samt årtalen 1714 och 1726. G. C—m.

Fig. 10. Välkomma af tenn, tillhörthofslagarämbetet i Stockholm. Nord. M. 120,438. Höjd 0,555 m.

redskap, brukade vid tillverkning af de för förpackning af den saltade strömmingen på platsen förfärdigade tunnorna. Föremålen utgöra en fullständig uppsättning af de för ifrågavarande laggkärlsarbete använda redskapen, sådant detta skildrats i Arwidsson Strömmingsfiske, Upsala 1913, sid 62 ff. De förvärfvade sakerna härstamma från Kräkön vid Hudiksvall; Harald, Tuppsundet

Skråafdelningens förvärf under år 1913 äro förhållandevis märkliga. Som gåfva har erhållits Stockholms bagaregesällskaps fana, fig. 9, med rik målad dekoration på blågrönt siden, bärande inskriften SALUS POPULI SUPREMA LEX EST, samt nedtill årtalet 1714. — På auktion hafva inköpts icke mindre än tre st. stora välkommor af tenn, hvilka samtliga uppgifvas hafva tillhört hofslagarämbetet i Stockholm, en uppgift som synes bekräftad genom de å ett flertal silfverskyltar förekommande emblemen, fig. 10. — Vidare må nämnas Mariefreds skomakarämbetes sigillstamp af år 1765 samt ett gesällbref utfärdadt år 1811. Upk.

Afdelningen för arbetets historia. Genom fil. dr Ivar Arwidsson har museet förvärfvat en samling tunnbinderi-

vid Söderhamn; Inre Bergön, Rogsta; Sörfjärden, Gnarp; Skärså, Norrala och Borkbo, Enånger, allt i Helsingland, samt från Utvalnäs och Sikvik i Gästrikland. Jfr redogörelsen rörande jakt- och fiskeriafdelningen.

Som ett bidrag till guldsmedsarbetets historia må nämnas det förvärf, museet gjort från Västervik af omkring 200 guldsmedsstansar, de flesta öfverstansar till broscher, fingerringar, örhängen och diverse ornament samt ett mindre antal understansar för beslag, knifskäft med mera. Stansarna äro af mässing och förfärdigade af ciselören Söderling i Linköping samt hafva tillhört och användts af guldsmeden N. Högberg i Västervik, hvilken nedlade sin verkstad år 1900.

N. L—g

Eldens ekonomiska användning. Som det äldsta att nämna är ett visserligen litet, men dock nog så intressant fragment af ett kakel, som en gång ingått i betäckningen af en cylindrisk ugn eller cylindrisk uppsats på en dylik. Det är det första i sitt slag från Mälardalen, tills vidare således ett ensamt vittnesbörd om, att kakelugnar af antydd form — ej ovanliga i norra Tyskland — också funnits i Sverige. Kaklet är grönglaseradt, med mönster i låg relief och torde tillhöra 1600-talets förra hälft.

Från 1727 års Rörstrandstillverkning härstamma de i Fataburen 1913 sid. 53 o. f. utförligt omnämnda bladkaklen med dekor i blått och hvitt. Från Ehrendahls gamla styckebruk har införlifvats med museets samlingar några prof på där befintliga kakelugnars kakeltyper. De visa en från Stockholms-tillverkningen afvikande provinsial dekor.

Af belysningsföremål har tillväxten varit riklig. Det har förvärfvats stickstakar och ljusstakar af många slag, en loglykta och en spårlykta, lampor af flera slag, en fyrgröta och en fyrpanna samt antändningsredskap.

—a—i

Jakt- och fiskeriafdelningen. Tvenne räfsaxar af järn; en s. k. *tana*, gaffelformig bräda för räffångst, från Djurgården; tvenne burar för fångst af småfåglar från Mangskog, Värmland, och Boda, Dalarna; tvenne sälbössor, den ena med inläggningar af silfver, från Arholma i Uppland; ett skalltyg och en spårlykta från Djurgården.

Ljustrar inkommo från Nämndö, Uppland, Östervallskog, Värmland, och Skellefteå, Västerbotten; en mycket intressant »pulsekorg», en af träspråtar flätad strömbåf, från Brösarp i Skåne; en lindbastmjärde från Urshult, Småland; en »ålamjära» af granrötter från Hoby, Bräkne hd, Bleking; tre st. mjårdar af telningar, hopbundna med hamptåg från Hjarsås i Skåne samt en kräftvad, stor håf för kräftfångst, från Tibble i Uppland; ett unikt ålnät af ullgarn från Möja i Uppland; »notflar» och notsänke från Skellefteå. Det största förvärfvet består likväl af en samling redskap för strömmingsfiske om 66 nummer från Kråkön

i Helsingland, innefattande strömmingsnät, skötar och refgarn, en nätbalk, allehanda verktyg för nätknytning, fiskkärlslagging m. m. Samlingen finnes fullständigt beskrifven i »Strömmingsfiske» af I. Arwidsson, Uppsala 1913.

N. K—d

Afdelningen af föremål rörande svensk forntro. Hit erhöles några julbröd från Bingsjö och Gagnefs socknar i Dalarna; en takfågel af trä från Hycklinge socken, Kinda härad, Östergötland, en halmkrona från Listerby socken, Medelstads härad, Bleking, en ofantlig hängkrona för mid-sommarstång från Åland, ett julträd af trä klädt med kulört papper från Åryds socken, Bräkne härad, Bleking, en krampaknut, använd mot kramp, från Brunby socken, Luggude härad, Skåne, en sländtrissa af sten, använd i vidskepligt syfte, från Vallerstads socken, Bobergs härad, Östergötland, samt två mindre glasflaskor, fyllda med brännvin, hvilka anträffats i kyrkogården i Södra Unnaryd, Västbo härad, Småland, där de nedlagts såsom begravnings-offer sannolikt på 1860-talet.

N. E. H.

Leksaksafdelningens förvärf under året utgöres af ett antal synnerligen väl vårdade högreständleksaker från 1850- och 1870-talen. Bland dockorna är en med vid krinolin kjol, snörd midja och typisk håruppsättning måhända den främsta representanten.

G. C—m

Kyrkliga afdelningen. Under 1913 ha ej förvärfven varit många, men, som vanligt, är hvarje föremål af individuellt intresse. Från 1600-talets midt härstammar en altaruppsats från V. Fernebo, Västmanland, i två etager med tresidigt gafvelkrön. Ramverkets färg och listverk påminna om de syd-tyska skåpen från samma tid, utan att naturligen äga deras elegans i formgifningen. Till 1600-talet hör äfven delar af en kyrkbänk från Malexanders kyrka i Östergötland. Från 1800-talets midt härrör ett grafkors af gjutjärn, mycket typiskt för tidens smak, då som bekant gjutjärnet var ett nytt och högt värderadt material. Äfven ett textilt föremål är förvärfvadt, nämligen en äldre mässkjorta af linne från en kyrka i Västergötland, den första i sitt slag inom museet.

—a—i

Stockholmiana. Detta år ha jordfynden kommit från tvenne grundgräfningar på nedre Norrmalm, båda för moderna bankpalats. Den ena fyndplatsen var Gustaf Adolfs torg 16—18, där bland annat kom i dagen ett kapital af kalksten från 1500-talets sista årtionden. En massa småsaker öfverlämnades till museet från den andra byggnadsplatsen, där Stockholms Enskilda bank var byggherren, belägen vid Wahrendorffsgatan mellan Kungs-trädgården och Nybroviken. Denna vik hade en gång haft sin strandlinje på

den plats, där nu en af byggnaderna skulle uppföras, och på stranden hade tvenne fartyg fått ligga och falla sönder. De flesta småsakerna anträffades inuti det större af dessa, hvars virke var svart ek, tätadt med tjärdef af djurhår. Småsakerna — af obetydligt materiellt värde — voro sådana, som ingått i en båtutrustning och som fått ligga kvar, när båten öfvergafs. Hufvudmassan af fyndet torde härröra sig från 1700-talets förra hälft.

Från Kejserska huset, som funnits på den plats, där nu Centralpalatset reser sig vid Rödbotorget, härstammar en inskriftstafva, som talar om, att detta uppföres 1804 efter ritningar af Ture Wennberg.

Åtskilliga enstaka småsaker ha dessutom inkommit från elika håll.

—a—i

Med afseende å här ofvan omnämnda förvärf till museisamlingarna, hvilka blifvit skänkta, hänvisas till gåfvolistan å sid. 35 o. f.

Deposition. Såsom deposition har Stockholms stad från Sturehof öfverlämnat på väf målade tapeter från 1780-talet till ett rum.

Utlån. Ur museets samlingar hafva under året varit utlånade följande föremål: flamsk väfnad såsom modell till Malmöhus hemslöjdsutställning; ett trettiotal ornerade stenar ur museets magasinerade förråd till Stadshusets byggnadskontor i och för studier af formbildning och stenteknik; 2 st. miniatyrporträtt, en svärdsordenkraschan samt 3 belöningsmedaljer till Artillerimuseum för en tillfällig utställning.

Biblioteket har genom byte, inköp och gåfvor erhållit 712 band och småskrifter. Förteckning öfver gifvare och mera betydande gåfvor till biblioteket återfinnes å sid. 37 f. Litterär bytesförbindelse inleddes med följande museer och samfund: K. Landtbruksakademien, Stockholm, Västmanlands Fornminnesförening, Västerås, Tekniska Skolans i Kristianstad yrkesmuseum, red. af Historisk tidskrift för Skåneland, Lund, Geological survey of Canada, Ottawa.

Arkivet. *Arkivet för svensk folklifskänedom.* Till denna afdelning af museets arkiv, hvilken omfattar icke blott forntro och folksed utan äfven näringar och sysslor, bosättning, samfundslif, nöjen, vitterhet och alla andra sidor af allmogens lif och verksamhet, gjordes under året följande förvärf: från Skåne afskrift af anteckningsbok 1844—45 för Legeveds by, Fjälkinge socken i Villands härad samt uppteckningar från skilda orter af amanuensen Louise Hagberg; från Blekinge anteckningar af kvarnbyggaren A. Johnsson i Gröngölsmåla, Tvings socken; från Öland uppteckningar om forntro, seder och bruk inom åtskilliga socknar af amanuensen Anna Lewin;

från Småland uppteckningar om folktro inom Ingatorps socken, Södra Vedbo härad, af fotografen A. Hultgren i Ingatorp, från Alseda socken i Östra härad af herr W. Wagnér och från skilda orter inom landskapet af amanuensen Louise Hagberg; från Bohuslän uppteckningar från Gåsö, Skaftö församling, Orusts västra härad, af fil. doktor I. Arwidsson, samt efter uppgifter af ingenjör A. Jonsson af amanuensen Louise Hagberg; från Västergötland uppteckningar om seder och bruk m. m. från Kinds härad af fröken Pauline Larsson i Finnekumla och en större samling anteckningar om forntro och folksed på Kållandsö, Kållands härad, och i Götene socken, Kinna härad, af folkskolläraren Levi Johansson; från Östergötland uppteckningar, karta, ritningar m. m. rörande by- och egoförhållandena i Kila by, Hycklinge socken, Kinda härad, samlade och utförda af fil. kandidat Sigurd Erixon, äfvensom anteckningar om forntro och sed inom Kinda och Skärkinds härad af den samme, uppteckningar från Kvarsebo och Ringarums socknar i Östkind och Hammarkinds härad af pastorsadjunkten K. Bäckgren i Eskilstuna samt, genom afskrift, en större samling anteckningar rörande forntro och folksed, talesätt o. s. v. i skilda socknar af fil. kand. S. Rothman i Uppsala; från Södermanland uppteckningar från Tunabergs socken, Jönåkers härad, af pastorsadjunkten K. Bäckgren; från Uppland sex kartor (1687—1825) från Svinninge, Åkers skeppslag samt uppteckningar om folkklivet i skilda orter af amanuenserna Gerda Cederblom och Louise Hagberg; från Närke anteckningar om seder och bruk i Frösvi, Edsbergs socken, äfvensom en rekonstruerad planritning af nämnda by före 1848 af fiolspelaren Johan Andersson i Björkelund, Snaflunda; från Värmland »Långserud med omnejd i början af 1800-talet», uppteckningar af O. Jonasson i Elofsbyn; uppteckningar om seder och bruk inom skilda orter af amanuensen Gerda Cederblom samt om Lussefirandet i Värmland på slutet af 1840-talet, uppteckning af fröken Louise Wikström i Stockholm; från Västmanland uppteckningar från Askersundstrakten af pastorsadjunkten K. Bäckgren, från Grythytte och Hjulsjö socknar af amanuensen Gerda Cederblom samt julsång med melodi, upptecknad vid Svanå bruk i Harakers socken 1853 af herr E. M. Dahlberg i Stockholm; från Dalarna en stor samling uppteckningar om forntro och folksed m. m. äfvensom fotografier från Gagnef, Leksand, Siljansnäs, Sollerö, Torsång, Malung, Elfdalen och Äppelbo socknar utförda af amanuensen Louise Hagberg, samt afskrifter ur Orsa sockenarkiv af lektor dr A. Ahlén; från Jämtland uppteckningar och bilder från Frostvikens socken af folkskolläraren Levi Johansson; samt utdrag ur anteckningsbok från 1700-talet från Näskotts socken af herr J. Larsson i Bräcke. Dessutom hafva strödda uppteckningar från skilda håll af vårt land lämnats af amanuensen dr S. Ambrosiani, amanuensen dr N. Lithberg, docenten dr B. Schnittger och folkskolläraren G. Holmlund i Njurunda. Ganska märkligt är denne senares bidrag: en afskrift af ett bref

angående förgöring af kreatur från år 1871. Ehuru nog egentligen inriktad på högre samhällslager än allmogen må ock här omnämnas en handskrift om bröllopsceremonier från förra hälften af 1800-talet af A. U. v. Hauswoltf. Slutligen må ock hänvisas till redogörelsen här nedan för förvärfven till samlingen af fotografier och teckningar.

N. E. H.

Till samlingen af *teckningar och fotografier* af äldre byggnader och andra föremål af kulturhistorisk och etnografisk betydelse förvärfvades bland annat från Södermanland: uppmätningar af ladugård och loge vid Tullan i Salems sn samt sjöbod vid Näs i Grödinge sn; från Uppland af gård å Oxhalsö, Blidö sn, sjöbodar i Blidö, Fogdö och Singö socknar samt bastu vid Byholma i Väddö sn; från södra Östergötland och norra Småland uppmättningsritningar af gamla allmogebyggnader. Fotografier omfattande äldre byggnader, husgeråd och möbler, textilier, folktyper och folkklifsbilder, hemslojd m. m. erhöles från Skåne, Öland, Gottland, Östergötland, Västergötland, Södermanland, Västmanland, Dalarna, Jämtland och Lappland. Den största delen af dessa arkivförvärf har insamlats under de af tjänstemännen vid museet företagna forskningsresorna.

Från herrgårdar i Uppland, Södermanland och Östergötland har i samband med dr G. Upmarks resor tagits en stor mängd fotografier, och från utställningarna i Skara och Hudiksvall erhöles särskildt afbildningar af kyrkligt silfver. — Den gamla byggnaden nr 4 Drottninggatan i Karlshamn uppmättes.

Till samlingen bref från Artur Hazelius hafva inkommit omkring 70 bref, bland hvilka flertalet är skrifvet till en af hans vänner bland Dalallmogen.

Till sist må nämnas som förvärf en stor samling fotografiporträtt, samtliga reproducerade i arbetet »Svenskt porträttgalleri», samt en å pergament i färger prydligt textad afskrift af Hávamál, utförd 1890 af H. Schmidt.

V. L.

Skansens allmänna utveckling. Arbetet med att omgärda Skansens område med ett ordentligt staket af smidt järn på murad stensockel fortsattes äfven under 1913, i det att sockel lades i gränsen mellan Bergbanans stationshus och Skånska terrassen. Äfven smidet på staketet påbörjades. Asfaltgolfven vid hufvudingången, Sagaliden, Bragehallen, Fröstorp och Skånska terrassen reparerades. I Bredablick inleddes hiss af firman Graham Brothers, hvarigenom möjligheten att få njuta af den vidsträckta utsikten betydligt underlättats. I samband med detta uppfördes en öfverbyggnad på tornets krön. För att möjliggöra vattentillförseln från stadens vattenledning till Högloftet och kringliggande platser anordnades i Bredablicks öfversta våning en större vattenreservoar,

till hvilken vatten pumpades upp genom högttrycksanläggning med särskild nere vid expeditionsporten byggd pumpkammare. Till kostnaden härför lämnade Stockholms stad ett kontant bidrag af 2,000 kr. samt ett lån å 4,000 kr. Nya bergbanvagnar förfärdigades och insattes i trafik. En för vårfestens behof uppförd musikpaviljong flyttades till parken vid Fröstorp. Vägen från materialgården upp mot Bollnässtugan utvidgades. Nya sandbrunnar upptogs vid Bragehallen och expeditionsporten. Sagaliden ommålades utvändigt. Förbi den nyuppförda Raflundagården upptogs en väg. Reparation af Gula villan påbörjades.

K. Flottans musikkår har liksom förut hållit konserter å Skansen, och har man särskildt lagt sig vinn om att vid hvarje konsert framföra svensk musik i en särskild afdelning å programmet. A. B— m.

Skansens klädkammars förråd ökades med en del för vårfesten förfärdigade dräkter, nämligen 2 st. herrdräkter och 1 damklädning från 1700-talets midt; 2 st. klädningar och 3 st. sidenjackor från omkring 1800; 4 st. klädningar från 1880-talet. Vidare inköptes kopior af mansdräkt från Torna härad, Skåne, och gossdräkt från Boda sn, Dalarna.

Skansens fester m. m. *Årsskiftet* högtidlighölls liksom föregående år med nyårsvaka, med klockringning från Skansens båda staplar samt fosterländska stycken och koraler spelade af K. Flottans musikkår. Vädet som under f. m. varit synnerligen vackert öfvergick mot aftonen till regn, hvilket föranledde en del förändringar i programmet, bl. a. måste den äfven för detta år af herr Anders de Wahl utlofvade uppläsningen af Tennysons »Nyårsklockan» inställas.

Valborgsmässoaftonen — den 30 april — firades äfven 1913 med studentsång af Stockholms Studentsångarförbund under ledning af direktör C. Gentzel. Vid 7-tiden på aftonen uppmarscherade studentkåren med fanor och standar till Orsakullen, hvarest sången ägde rum. Folkdanser och ring lekar stodo för första gången för året på programmet, och den traditionella leken »Slå katten ur tunnan» uppfördes.

1 maj, som detta år inföll å Kristihimmelsfärdsdag, var liksom föregående år en *fosterländsk medborgarfest* anordnad af en för tillfället tillsatt kommitté. Kl. 1,15 inleddes festen med högtidligt korum å Öfre Solliden, hvarefter fosterländska tal höllos och musik utfördes af flera musikkårer. — På aftonen vidtogo ring lekar, folkdanser och konserter af K. Flottans musikkår.

Skansens vårfest kunde med 1913 års fest se tillbaka på en 20-årig tillvaro. Den första med så mycket intresse motsedda »vårfesten» ägde nämligen rum 1893, hvarefter hvarje år — utom 1901, dr Artur Hazelius' dödsår — Skansen mot medlet af maj rustat till fest och bjudit Stockholmarne på någon stämningfull bild af kultur- och folklif från gångna tider.

Med afseende fäst vid Skansens tidigaste vårfester tänktes tjugouårsfesten icke såsom de senare årens vårfester förlagda till någon viss tidpunkt, utan framvisades karakteristiska dräktbilder från 1500-talet ända fram till 1880-talet, dels i ett s. k. »Tidernas tåg», hvilket passerade genom marknaden, dels framställda genom figurer och personer som skötte försäljningen i de gamla stånden eller bidrogo till omväxling i marknadslivet. Detta rörde sig äfven i år uppe kring Bollnässtugan, där kaffeserveringar, kasperteater m. fl. marknadsföreltelser samt två stora dansbanor anordnats. Å slutningen af Orsakullen var rest en majstång, kring hvilken barn af alla åldrar roade sig af hjärtans lust. Såväl Folkdansens Vänner som Folkvisedanslaget hade samlats till gille i Oktorsgården, och i Teaterhuset å Öfre Solliden uppfördes von Kotzebues gamla roliga enaktare »Pastoratet» eller »Den raka vägen är den bästa». Ett värdefullt bidrag till festen lämnades af Sångsällskapet O. D. från Uppsala, hvilket under director musices Hugo Alfvéns ledning gaf konserter å Nedre Solliden under vårfestens båda första dagar. Festen pågick under 5 dagar mellan den 30 maj och 6 juni med några dagars uppehåll 2—4 juni. Med anledning af dess karaktär af jubileumsfest hade till denna vårfest särskildt inbjudits forna vänner och gynnare af Skansens fester.

Den 6 juni — Skansens sedan gammalt firade *nationaldag* — afslutades vårfesten. Själftva dagens betydelse framhölls genom en högtidlighet vid Orsakullen, hvarvid en hyllning utbringades för H. M. Konungen och tal för fosterlandet hölls af professor C. G. Santesson. Stockholms Sångarförbund och K. Flottans musikkår konserterade. I öfrigt upprepades en stor del af vårfestdagarnas program.

Midsommaraftonen dansades kring den ståtliga med frisk grönska och blommor smyckade majstången vid Morastugan. Folkdanser utfördes å dansbanan, och midsommarvaka hölls.

15 juni gafs konsert af »Barnkör från Västergötland».

13 juli hölls *Nordiska Nykterhetsmötets fest*. Öfverståhållare J. O. Ramstedt riktade från Renberget hälsningstal till samtliga deltagare, hvarefter tal hölls från tre olika platser och Skansens olika sevärdheter togos i betraktande.

26 juli — *Bellmansdagen* — utfördes konserter af Bellmanskören och K. Flottans musikkår, båda med hufvudsakligen Bellmansmelodier å programmet.

24 oktober, 40-årsdagen af Nordiska Museets öppnande, högtidlighölls med flaggning från Nordiska Museet och Skansen. En större lagerkrans med blågula band nedlades vid Artur Hazelii byst i Skansens entré.

6 november — *Gustaf II Adolfs dödsdag* — flaggades, och besöktes Skansen af samtliga i Stockholm förlagda regementen, hvilka inbjudits att å Skansen högtidlighålla minnesdagen.

30 november — *Karl XII:s dödsdag* — inföll 1913 å en söndag, och högtidlighölls dagen, förutom med flaggning och besök af de i likhet med föregående år inbjudna regementena, med sång af Stockholms Allmänna Sångförening samt konsert af K. Flottans musikkår.

30 november — *80-årsdagen af Artur Hazelii födelsedag*. Många minnesgoda vänner hade denna dag smyckat grafven å Skansen med kransar och blommor. Från Nordiska Museet nedlade dess styresman dr Gustaf Upmark i närvaro af Museets och Skansens intendent, amanuenser och öfrig arbetspersonal en större krans med band och inskription.

Julmarknad anordnades äfven 1913 kort före jul — nämligen söndagen den 14 och måndagen den 15 december — båda dagarna gynnade af särdeles vackert väder, och särskildt söndagen var lifligt besökt. I salustånden, äfven denna gång uppställda vid Bollnässtugan, såldes julbröd efter gamla modeller, ljusstakar, roliga pepparkakor, leksaker af många slag, arbeten förfärdigade af Skansens kullor, hemslöjd o. s. v. Julbocken från förra året visade sig åter och gjorde äfven nu lycka. Nytt för året var en stor julgran, rest å banan vid Bollnässtugan, strålande af hundratals ljus. Kring denna dansades af både stora och små.

På *Gustafsdagen* 6 juni samt *Konungens födelsedag* den 16 juni flaggades och gafs kunglig salut från batteriet å öfre Solliden.

Stor flaggning har ägt rum vid flera tillfällen, såsom från 7 till och med 16 februari i anledning af Nordiska Spelen i Stockholm; 5, 6 och 7 juli under Konungaparet af Italiens officiella besök i Stockholm; 20 september: Barnens dag; 24 oktober: årsdagen af Nordiska Museets öppnande; 10 december: Nobeldagen.

Minnesringning har under året ägt rum: 6 februari då f. d. riksantikvariern Hans Hildebrand jordfästes; 27 maj Artur Hazelii dödsdag; 24 oktober i anledning af professor Carl Curmans jordfästning. Professor Curman var under åren 1890—1905 ledamot i Nordiska Museets Nämnd samt 1902—1905 dess ordförande. 19 december efter konstnären baron Olof Hermelin, en af Artur Hazelii och Nordiska Museets äldste vänner och gynnare. Efter H. M. Änkedrottning Sophia, som afled 30 december, ägde minnesringning rum hvarje dag till och med begrafningsdagen den 8 januari 1914. A. R—k

Skansens kulturhistoriska afdelning. Den 20 juli 1913 öppnades på Skansen för allmänheten den stora bondgården från Raflunda sn i Albo härad, Skåne, hvilken varit under uppförande sedan 1911. Fig. 11 och 12. För kännedom om detta märkliga förvärf hänvisas till senaste upplagan af Skansens kulturhistoriska vägvisare, hvori närmare redogjorts för dess historia och byggnadsätt. Det är ett typiskt sydsvenskt byggnadskomplex i korsvirke med klineväggar och risgaflar, uppfördt kring en fyrkantig gårdsplan och omfattande manbyggnad med tillhörande uthusbyggnader, hvori finnas inalles ej mindre

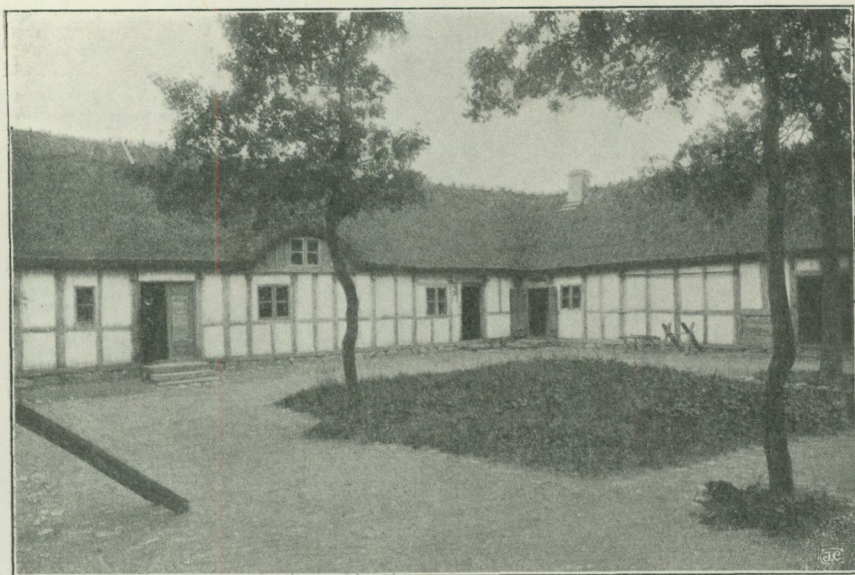

Fig. 11. Raflundagården
från Albo hd, Skåne, återuppförd på Skansen.

Fig. 12. Raflundagården på Skansen.

än 27 rumsafdelningar. Med köpet af Raffundagården följde hela dess gamla inventarium, som nu i fullständigt skick finnes utställt i gården. Besökande vägledas af en man i Albodräkt.

En runsten uppställdes i närheten af Svandammen, deposition från Vitterhets-, Historie- och Antikvitets-Akademien, inv. 6165. Dess äldsta kända plats var Södersluss, och har den sedan varit inmurad i Slussplan nr 61, tills den år 1878 öfverlämnades till Vitterhets-Akademien, i hvars museipark den sedan stått. Jfr Bure 136, Liljegren 364, Dybeck II 4, Månadsbl. III 1879, s. 197. Nyaste tolkning (Brates): * karl * auk (*) op[is]la * litu * rais . . . aurn (*) isn (*) faþur *; öfvers.: »Karl och Ödisla läto resa [denna sten efter] Ornisl, sin fader». Jfr B. 136, L. 364, D. II 4).

Följande reparationer företogs under året. Oktorpsgården omtäcktes delvis, dess östra och södra längor fullständigt. Laxbrostugans gamla tak ersattes med nytt; Blekingstugans, skvaltkvarnens, den norska staburens och fåbomjörkbodens tak lagades. Inredningen i sommarladugården reparerades, likaså gårdsgården omkring kohagen. Gunilla Bjelkes lusthus omräppades delvis och försågs med skyddsanordningar mot fukten, som svårt anfrätt dess nedre delar. Lapplägrets torfkåta ombyggdes helt och hållet, därvid dess tomtplats genom fyllningar väsentligt upphöjdes till skydd mot fukten; njallans stolpe ersattes med en ny. Den lappska offerplatsen flyttades till en lämpligare terräng och ordnades af lappmannen Anders Nilsson. Omkring Morastugan utfördes arbeten såsom upptagandet af ett dike för afledande af fukt från väggsyllarna, som börjat skadas. En ny ving insattes på väderkvarnen. Fattigbössans träställning reparerades. Flera kanonlavetter nygjordes efter mönster af de gamla, som blifvit oanvändbara. Ett par milstenrösen uppfördes. Nya vepor till bänkarna i Blekingstugan beställdes från Bleking.

Nergårds Lasse (herr Sibbe Malmberg, sörl.), Jon i Leabu (John Ahnberg, västg.) och Brita Karin från Roslagen (fru Fanny Berthini) berättade historier på landsmål som förr. Ny medverkande var Närkesmor (fröken Nilla Florell). Nergårds Lasse sjöng som vanligt brandvaktrop. Magnis på Nabben (herr N. Bergendahl) uppträdde några kvällar i Bollnässtugan som Fänrik Stål. Den gamla musiktrion Skoglund, Ekström och Hedblom hade som vanligt samspel på nyckelharpa och fiol. Allmogefiolisten Dan. Danielsson från Jösse härad föredrog värmländsk folkmusik, och fru Agda Bondesson-Åkerberg svenska folkvisor. J. E. Hall från Hassela med sekundering af Tore Härdelin från Delsbo spelade helsingemusik, och den 80-åriga Johan Andersson från Snaffunda lät på sin fela höra närkeslåtar af ett synnerligen ålderdomligt kynne. Janne Stenström från Alingsåstrakten blåste en kortare tid klarinett.

Ett sextonmannalag i folkdräkter utförde folkdanser på dansbanan söndagar, onsdagar och fredagar under tiden maj—september. För första gången

dansades *västgotapolska* och *slunga*, en dans från Dalarna. Trettiöatta nationalklädda barn utförde under samma tid ringlekar med sång hvarje söndag, tisdag, torsdag och fredag.

Rytmiska koraler sjöngos af en flickkör och en tenorsolist under ackompanjemang af Kungl. Flottans musikkår hvarje söndag i Hällestadsstapeln. Staffanssång sjöngs vid och i stugorna från nyåret till och med trettondagen samt i slutet af året från och med annandag jul.

Lappmannen Anders Nilsson från Frostviken med familj vistades i lappägret under sommaren.

N. K—d

Friluftsteatern. Å Skansens friluftsteater spelades under tiden 10 juni—17 augusti Engelbrekt Engelbrektsson, folkskådespel i fyra akter af Axel Berggren. Styckets stämning förhöjdes genom ett vackert sceneri med en bergsmansgård i tidstrogen stil och färgrika 1400-talsdräkter och tillvann sig berättigadt erkännande.

Zoologiska trädgården. Till medlemmar af den rådgivande zoologiska nämnden å Skansen omvaldes för 3-årsperioden okt. 1913—okt. 1916 professorerna V. Leche, E. Lönnberg, Y. Sjöstedt och Hj. Dahlström. I stället för den under år 1913 aflidne ledamoten konservator G. Kolthoff utsågs till ledamot konstnären Bruno Liljefors.

En å Öfre Solliden befintlig bur af trä nedrefs. Svandammen bottenrensades. Dessutom vidtogos nödvändiga reparationer och ändringar i burar och hagar. Djurbeståndets förändringar åskådliggöras af tabellen sid. 40—41.

Besök. Hela institutionen besöktes under år 1913 af 768,922 personer.

Samlingarna i *museibyggnaden å Lejonslätten* voro tillgängliga för besökande alla dagar i veckan, hvardagar kl. 11—4, söndagar kl. 1—4, utom under den mörkare årstiden, då museet stängts något tidigare. Tillträdet till Lifruskammaren var fritt söndagar och fredagar, öfriga dagar berättigade inträdesafgiften till museisamlingarna äfven till inträde i Lifruskammaren. Antalet besök utgjorde under året 42,165. På de olika månaderna fördelade sig besöken 1913 sålunda:

januari	1,868	juli	7,824
februari	2,099	augusti	6,485
mars	3,456	september	3,628
april	2,748	oktober	2,240
maj	2,616	november	2,674
juni	5,059	december	1,468
		Summa	42,165

Skansen har varit tillgänglig alla dagar i veckan från kl. 8 f. m. till kl. 10 e. m.; under den mörka årstiden stängdes dock *Skansen* redan kl. 8 på aftonen.

Antalet besök på *Skansen* utgjorde 1913 726,757. På årets olika månader fördela sig besöken sålunda:

januari	15,533	juli	119,590
februari	18,124	augusti	105,738
mars	31,775	september	67,426
april	56,131	oktober	26,506
maj	130,131	november	22,173
juni	107,885	december	25,745
		Summa	726,757

Under året hafva varit anordnade 6 folksöndagar och 10 billighetsdagar.

Bland märkligare personer, föreningar och kongresser, som 1913 besökt *Skansen* och till en stor del äfven museet å Lejonslätten kunna nämnas: 12 februari: Nordiska Spelens i Stockholm deltagare; 24 mars: danska folkhögskoleelever; 9 april: Birka folkhögskola, flickorna iklädda sina jämtländska folkdräkter; 24 maj: Stockholms Studentkår, som då firade sin vårfest inom afstängdt område; 2 juni: Svenska Fattigvårdsförbundet; 7 och 8 juni: Riksskytteförbundets deltagare, hvilka dessa båda dagar voro inbjudna till fritt besök; 16 juni: Teosofiska kongressen; 6 juli: Italiens konung Victor Emanuel III och drottning Elena, konung Gustaf samt kronprinsparet med uppvaktningar; 10 juli: Sommarkurserna i alkohologi och hälsolära; 23 juli: Frälsningsarmén; 19 augusti: prins Chira af Siam med gemål och prinsessan Maria med uppvaktning; 21 september: Odlaremötets deltagare.

16—18 maj hade Gordensetterklubben hundutställning anordnad i ett större tält å öfre Solliden.

Studier. Årets sommarkurser öppnades i museet den 6 juni och i deras program ingingo som vanligt besök i Nordiska Museet och på *Skansen*, demonstrerade af institutionens tjänstemän.

Under år 1913 utlämnades till museisamlingarna å Lejonslätten 696 studiekort, af hvilka 622 äfven berättigade till fritt inträde. Studier ha idkats af Högre Konstindustriella skolan, Handarbetets Vänners och Hulda Lundins Högre Slöjdseminarium, Andrea Eneroths seminarium, Johanna Brunssons väf-skola, K. Konsthögskolan, K. Tekniska Högskolan, Högre Lärarinneseminarium samt en del elementarskolor och folkskolor i Stockholm.

Å *Skansen* utlämnades 369 studiekort berättigande till fritt tillträde samt 70 st. ej gällande för inträde.

Samfundet för Nordiska Museets främjande. Under år 1913 afgingo följande hedersledamöter med döden: professor Carl Curman, fil. dr G. De Laval, lektor J. A. Gadd, friherre Olof Hermelin, fil. dr G. Insulander, med. dr G. Nyström och direktör E. Rosenlind.

Till hedersledamot af Samfundet kallades förutvarande styresmannen för Nordiska Museet, riksantikvarien fil. dr B. Salin.

Vid slutet af året räknade samfundet 5,016 ledamöter, af hvilka 76 hedersledamöter, 229 ständiga ledamöter och 4,710 stiftande ledamöter. Under året hade 339 nya ledamöter förvärfvats, af hvilka 3 ständiga och 336 stiftande. Med döden afgingo 164 ledamöter.

Ekonomi. Den ekonomiska ställningen framgår af revisionsberättelsen för 1913, hvilken här nedan återgifves.

Till Kungl. Vetenskapsakademien.

Undertecknade, som af akademien utsetts att såsom revisorer granska Nordiska Museets räkenskaper för år 1913, få härmed, sedan siffergranskningen af räkenskaperna blifvit genom därtill utsedd person verkställd, afgifva följande revisionsberättelse.

Den ekonomiska ställningen framgår af medföljande öfversikt.

Enligt den granskning af räkenskaperna, som revisorererna företagit, var Nordiska Museets och Skansens behållning den 31 dec. 1912 uppförd till 4,449,697 kr. 76 öre. Motsvarande summa utgjorde den 31 dec. 1913 4,466,633 kr. 82 öre.

De i museets ägo befintliga värdepapperen hafva af oss genomgåts och befunnits riktiga. En af de i närslutna förteckning upptagna Sockerfabriks A.-B. Unions obligationer å 5,000 kr. hade under år 1914 utlottats och beloppet finnes uppdebiteradt i innevarande års (1914) kassaräkning. Det anmärktes, att tre års ränta å fordran af 23,580 kr. hos C. von Malmberg till ett belopp af 3,580 kr. vore obetald.

Revisorerna, som fäst sin uppmärksamhet därvid, att i Nordiska Museets balansräkning Skansens utgifter enligt Nämndens beslut af 18/s 1914 påförts en summa af 23,546 kr. 73 öre, under det att serveringens inkomster upptagits till 22,167 kr. 62 öre, hafva begärt och erhållit vissa upplysningar angående denna utgiftspost. Af dessa har framgått, att summan motsvarar en skuld för serveringens obetalda räkningar, som uppstått därigenom, att serveringens *brutto*inkomster användts för andra Skansens behof, oafsedt att serveringen häftade i afsevärda skulder för varor. Det ligger säkerligen en viss fördel uti, att denna skuld, då den finnes, nu synes i räkenskaperna, men revisorererna kunna ej underlåta att uttala den meningen, att serveringen borde skötas såsom en angelägenhet för sig och att endast den årliga nettoinkomsten borde användas för Skansens öfriga behof.

Stockholm den 9 dec. 1914.

Einar Lönnberg.

Klas Linroth.

Erik Müller.

Nordiska Museets räkenskaper 1913.

Inkomster.

Nordiska Museet, Lejonslätten:

Statsanslag	70,000: —	
Bidrag från Samfundet för Nord. Museets främjande	23,054: 33	
Inträdesavgifter till museet	16,958: 10	
Årskort	13,167: 50	
Gåfvor	28,038: 02	
Afkastning af Herman Fritiof Antells fond	4,955: —	
Hvarjehanda inkomster	6,783: 38	162,956: 33

Skansen:

Stockholms stads bidrag	15,000: —	
Ränta å Grilliska donationsmedlen	1,710: —	
Inträdesavgifter till Skansen	128,584: 88	
Årskort	23,431: —	
Inträdesavgifter till Hällestadsstapeln m. m.	1,484: 40	
Vårfest och julmarknad	39,232: 12	
Gåfvor	2,000: —	
Aflämnadt af serveringen	22,167: 62	
Hvarjehanda inkomster	29,427: 55	263,037: 57
	Summa inkomster	425,993: 90
	Öfverskjutande utgifter	14,493: 09
	Kronor	440,486: 99

Utgifter.

Nordiska Museet, Lejonslätten:

Löner och arfvoden	98,109: 06 ¹	
Uppvärmning och belysning	18,840: 98	
Försäkringsavgifter	3,197: 46	
Expeditionskostnader	4,236: 99	
Museibyggnadens underhåll	841: 22	
Litterära arbeten	4,920: 30	
Inrednings- och utställningskostnader samt säkerhets- åtgärder	1,966: 16	
Samlingarna och biblioteket	11,925: 44	
Inventarier	727: 01	
Räntor	6,816: 44	
Öfverfördt till Pensionsfonden	1,600: —	
Lifrustkammaren	3,096: 75	
Hvarjehanda utgifter	6,954: 18	163,231: 99

Skansen:

Löner och arfvoden	73,982: 81	
Inventarier samt lagning och underhåll	11,839: 10	
Byggnadsarbeten och nyanläggningar samt nya vatten- ledningen	15,044: 83	
Bredablicks torn	11,960: 75	
Vägunderhåll och planeringsarbeten	2,981: 90	
	Transport	115,809: 39
		163,231: 99

¹ Häri ingår lön till Skansens tjänstemän.

	Transport	115,809: 39	163,231: 99
Bränsle och belysning		17,475: 41	
Gasmotorstationen		4,285: 72	
Bergsbanan		3,646: 37	
Vattenledningen, renhållning, toaletter		3,796: 87	
Skanstryck och etikettering		907: 69	
Konserter och fester		26,839: 09	
Program, affischering och annonskostnader		9,020: 58	
Extra bevakning		8,606: 71	
Värfesten		13,438: 52	
Djurens bostäder, föda m. m.		21,204: 60	
Stallet		2,984: 28	
Afbetalning å Skansens köpeskillingskuld		6,000: —	
Ränta		2,400: —	
» till Stockholms stad		1,224: 02	
Hvarjehanda utgifter		16,069: 02	
Skansens servering (enligt nämndens beslut af ¹⁸ / ₃ 1914)		23,546: 73	277,255: —
	Summa utgifter		440,486: 99

Aktiva ³¹/₁₂ 1913.

Samlingarna (efter 1879 inköpta föremål)	485,452: 08	
Biblioteket (efter 1880 inköpta böcker)	25,073: 04	
Inventarier	40,926: 09	
Museibygnaden å Lejonslätten (därå nedlagdt kapital)	3,445,751: 75	
Skansens kapitalvärde	886,387: 25	4,883,590: 21
Innestående i banker	13,914: 95	

Obligationer:

Teaterbygn.-konsortiets premieoblig.	675: —	
Sv. Statens obligation	5,000: —	
Sveriges allm. hypoteksbanks oblig.	4,000: —	
Mora—Wenerns järnv. akt:s oblig.	40,000: —	
Hälsingborg—Hessleholms järnv. akt:s obliga- tioner	20,000: —	
Sockerfabr.-akt. Unions obligationer	10,000: —	
å obligationerna ³¹ / ₁₂ 1913 upplupna oguldna räntor	680: —	80,355: —

Fordran hos:

C. G. Cervin	45,000: —	
C. von Malmborg	23,580: —	
Isaak Hirsch	8,533: 06	
akt. Providentia	10,250: —	87,363: 06
Kassabehållning	6,150: 20	187,783: 21
	Summa aktiva	5,071,373: 42

Passiva ³¹/₁₂ 1913.

Fonder:

Allmänna fonden	66,422: 47	
Pensionsfonden	39,969: 92	
Herman Fritiof Antells fond	100,000: —	
Johan August Hazellii fond	40,074: 73	
Artur Hazellii fond af d. ³⁰ / ₁₁ 1901	1,749: 40	
Museibygnadens reparationsfond	21,200: —	
A. Hazellii monumentsfond	13,558: 92	
A. J. Norbergs gåfva	863: 05	
Dispositionsfond till samlingarnas ökande	46,338: 74	330,177: 23
	Transport	330,177: 23

		Transport 330,177: 23	
<i>Innestående hos Nordiska Museet:</i>			
Ph. Hebbes testamentsmedel	750: —		
Lifrustkammarens medel	6,175: 06		
Sv. statens trofésamlings medel	73: 54		6,998: 60
<i>Skuld:</i>			
till Skandinaviska kreditaktiebol.	134,858: 80		
› V. Almquist	13,389: 67		
› Sthlms stad	28,708: 68		
å köpeskillingen för Skansen	42,000: —		
för obetalade räkningar m. m.	48,606: 62		267,563: 77
	Summa passiva	604,739: 60	
	Behållning ^{31/12} 1913	4,466,633: 82	
	Kronor	5,071,373: 42	

Kapitalkonto.

Behållning vid 1913 års början		4,449,697: 76	
<i>Ökning under 1913:</i>			
å samlingarnas värde	12,224: 72		
› bibliotekets ›	1,286: 72		
› inventariernas ›	317: 65		
› Skansens bokförda värde (genom afbetalning å köpe- skillingen samt genom gjorda anläggningar)	17,600: 06		31,429: 15
	Kronor	4,481,126: 91	
Afgår öfverskjutande utgifter under året		14,493: 09	
	Behållning ^{31/12} 1913	4,466,633: 82	

Vid siffergranskning af 1913 års räkenskaper för Nordiska Museet och Samfundet för Nordiska Museets främjande har någon anledning till anmärkning icke förekommit; alla utgiftsposter hafva vid jämförelse med bilagorna visat sig vara riktigt verifierade, hvilket härmed intygas.

Stockholm den 21 augusti 1914.

Hj. Tillberg.

Till Samfundet för Nordiska Museets främjande.

Undertecknade, som i samband med revisionen af Nordiska Museets räkenskaper genomgått Samfundets räkenskaper för år 1913, hafva icke funnit anledning till någon anmärkning.

Stockholm den 30 dec. 1914.

Einar Lönnberg.

Erik Müller.

Följande penninggåfvor hafva under 1913 lämnats till Nordiska Museet.

Bjurholm, A., direktör, Stockholm, enligt testamentariskt förordnande	10,075:—
Fewrell, W. F. T., doktor, Stockholm, till biblioteket	100:—
Grubbens, C. E., grosshandlare, Stockholm, till inköp af allmogetextilier	10,000:—
Hirsch, Isaak, grosshandlare, Stockholm, till pensionsfonden	8,559:62
Sjöberg, H., häradshöfding, Stockholm, enligt testamentariskt förordnande	7,863:02
Stockholms stad, till vattenledning å Skansen	2,000:—

Gåfvor af föremål till museets samlingar hafva år 1913 lämnats af följande personer:

Aktiebolaget Göteborgssystemet, Stockholm. — Alm, Axel, häradshöfding, Stockholm. — Almgren, O., professor, Uppsala. — Alyhr, Anna, fröken, Stockholm. — Ambrosiani, S., fil. doktor, Stockholm. — Andersdotter, Ingeborg, Bottner, Östervallskog. — Andersson, Anders, hemmansegare, Kyrkbyn, Östervallskog. — Andersson, Aug., byggmästare, Stockholm. — Andersson, A., byggmästare, och Bergström, S., grundläggare, Stockholm. — Andersson, David, med. doktor, Töcksfors. — Andersson, Gustaf, herr, Stockholm. — Andersson, Hans, skollärare, Bingsjö. — Andersson, Målar Hans, Bingsjö. — Andersson, Sven, herr, Emmeryd, Björkeryd. — Andréen, Märta, fru, Kinna: väfstol från Marks härad, Västergötland. — Andréens, P., provinsialläkare, sterbhus, Västerås: kvinnokjol, »skinnklocka», från Löfvestad sn, Förs hd, Skåne. — Arne, T., antikvarie, Stockholm. — Arosenius, Maria, fröken, Stockholm. — Arwidsson, Ivar, fil. doktor, Uppsala: fiskredskap från Skåne, Helsingland och Västerbotten.

Bagaregesällföreningen i Stockholm genom herr Sven Lindahl: fana målad på blått siden, daterad 1714. — Behm, A., intendent, Stockholm. — Berg, S., arkivarie, Stockholm. — Berggren, Aug., målarmästare, Stockholm: stentafla från det gamla Keyserska huset vid Rödbodtorget. — Bergström, Ragnhild, fröken, Stockholm. — Bjurholms, A., fabrikör, dödsbo, Stockholm. — Blanck, L. och I., fröknar, Stockholm. — Bohnsack, L., f. Lundberg, fru, Stockholm. — Bohnstedt, G., f. Holbrook, fru, Norrviken: 3 broderade nåsdukar, en samling leksaker m. m. — Brunberg, Dithy, fru, Tving.

Cedergren, B., f. Wesche, fru, Danderyd: brudsadel från Helsingland m. m. — Cederström, Th., friherre, München: 4 oljemålningar af gifvaren. — v. Celsing, E. Fr., kapten, Biby, Eskilstuna.

Daenhardt, M., f. v. Weuhe, fru, Stockholm. — Dahlberg, E. M., herr, Stockholm. — Danielsson, Julia, fru, Spjutterum, Rundsten. — Danielsson, Sämskar Mats, Tibble, Leksand.

Edman, C., f. d. kanslisekreterare, Stockholm. — Ekman, B. O., distriktschef, Östersund. — Eliasson, Anna, enkefru, Grisslehamn. — Enblom, R., arkitekt, Djursholm. — Eriksdotter, Anna, Sanda, Töcksfors. — Erixon, E. W., grosshandlare, Söderköping. — Genom Erixon, Sigurd, fil. kand., Stockholm.

Fahnehjelm, A., f. Nilson, fru, Stockholm. — Falkenberg, L., f. Ekman, friherrinna, Stockholm. — Falkenberg, Lotten, fröken, Stockholm. — Genom Fransson, H. A., vakt-

mästare, Stockholm. — v. Friesen, O., professor, Uppsala. — Fränckel, Karl, direktör, Stockholm: armband af guld, dateradt 1859. — Föreningen för Svensk hemslöjd genom fru I. Petrelli, Djursholm, Ösby.

Gellerstedt, A. T., f. d. öfverintendent, Stockholm. — Gille, H. J. E., f. d. kamrer, Stockholm. — Graveley, Vivian, fröken, Stockholm. — Gyllenram, L., fröken, Stockholm.

Hagberg, Louise, amanuens, Stockholm. — Hagbergh, E., f. Lindblad, fru, Stockholm: ljusstöpningskärna af lergods m. m. — v. Hallwyl, W., f. Kempe, grefvinna, Stockholm. — Hammarstedt, E., intendent, Stockholm. — Hasselgren, H., distriktsveterinär, Brålanda. — Haupt, O., f. Graveley, fru, Stockholm. — Hellberg, H., f. Engström, fru, Strängnäs. — Hermelin, Märtha, fröken, Stockholm. — Hjorth, Ingrid, fröken, Stockholm. — Hoffman, Adolphe, konsul, Berlin. — Hushållningssällskapets Slöjdmagasin, Karlskrona. — Hübinette, E. W., antikvitetshandlare, Stockholm.

Insulander, G. B., doktor, Stockholm, enligt testamentariskt förordnande: skrin af ek med rik skulptur.

Jansson, Sofi, fru, Karlshamn. — Jones, Albert, källarmästare, Stockholm: en samling glasmålningar. — Jonsson, Kvaråkers Margareta, Bingsjö.

Kalmér, N., godsegare, Ehrendal, Gnesta. — Kjellberg, Selma, fröken, Stockholm: en samling leksaker, dräktdelar m. m. — Klingenstjerna, Aug., fröken, Södertälje. — Klingwall, A., kaptén, Falun, genom lektor Hj. Möller. — Lamm, G., f. Jacobsson, fru, Stockholm: salongsmöbel från 1870-talet. — Genom Landgren, Hilda, fröken, Karlskrona. — Lewin, Visen, amanuens, Stockholm. — Lindahl, L., f. Eales, fru, Stockholm. — Lindberg, A., f. Anjou, fru, Stockholm. — Lindqvist, T., ingenjör, Stockholm. — Lindström, Aug., f. Attelt, fru, Stockholm. — Lithberg, N., amanuens, Stockholm. — Lundqvist, Monika, Stockholm. — Lychou, C. C., fröken, Stockholm, enligt testamentariskt förordnande: länstol och sybord. — Längstadius, C. V., grosshandlare, Djursholm. — Löfmark, L. O., snickare, Stockholm: maskin för tillverkning af s. k. hopplister samt en samling listprof.

Martin, F. R., fil. doktor, London: skrin, som enl. uppgift tillhört Karl XII. — Matson, Daniels Kristina, Bingsjö. — Molin, S., fröken, Stockholm. — Möller, Wilh., direktör, Stockholm.

Neujd, Herman, konstnär, Spånga: sländtrissa af sten från Vallerstad sn, Östergötland. — Ols, Brita Kajsa, enka, Öfra Segerstad.

Palmgren, A. W., fru, Långbacka.

Reinholdsson, B., fanjunkare, Stockholm. — Rettig, Edith, fröken, Söderhamn. — Reuter, A., f. Schmidt, konsulinna, Karlshamn. — Rhodin, Siri, fröken, Stockholm. — Rodenstam, Fr., fil. doktor, Hudiksvall: rosengångsväfnad från Järfös sn, Helsingland. — Roland, A., arkitekt, Stockholm. — Rolf, Lisa, fröken, Lidingö. — Rosengren, C., grosshandlare, Stockholm. — Rosenlind, E., direktör, Stockholm: flickdräkt från Runö m. m. — Rydgren, Gerda, fröken, Stockholm.

Sabelfelt, G. H., kaptén, Stockholm. — Samfundet Stjernen, genom kassör Bengt Lundström, Stockholm: standar, ordenstecken m. m. — Schmidt, fröknar, Karlshamn. — Schröder, Alma, Ida och Amanda, fröknar, Stockholm. — Schulthess, F., professor, Stockholm. — Schützererantz, J. W., revisor, Stockholm, enligt testamentariskt förordnande: taflor, ljusstakar, kopp med fat m. m. — Segerström, A., f. Planting, fru, Stockholm. — Silfverstolpes, Aug., generalska, sterbhus, Stockholm, genom fru E. Gahn. — Silfverstolpe, O., general, Stockholm. — Sjöqvist, Anna, fru, Stockholm. — Sjöstedt, C., banktjänsteman, Stockholm. — Sonden, Elsa, fröken, Stockholm. — Spolander, H. A., herr, Bockhult, Yxnerum. — Sundell, A., f. Hedman, fru, Arboga, enligt testamentariskt förordnande: broderad soffkudde, brudstrumpeband m. m.

Tavaststjerna, A., arkitekt, Helsingfors. — Thesleff, Arthur, fil. doktor, Stockholm. — Thorssell, I., fröken, Stockholm. — Thorsson, Hilda, fru, Näfrasjö, Näfragöl. — Thorsson, John, Näfrasjö, Näfragöl. — Toullouvaara grufaktiebolag genom disponenten Hj. Lundbohm, Kiruna: offerplatsfynd från Torne lappmark.

Wahlbeck, H., f. Lindblom, fru, Visby. — Wahlström, C. G., läderhandlare, Stockholm. — Wallin, Hilda, amanuens, Stockholm. — Wennersten, O. V., länsarkivarie, Visby. — Westerlund, Sofia, fröken, Stockholm. — v. Weyhe, Elsa, fröken, Stockholm. — Victorin, A. och H., fröknar, Stockholm. — Vinborg, Th. j:or, konsthandlare, Stockholm.

Zaar, Zelma, fröken, Köpenhamn. — Zetterstedt, Emelie, f. Åkerstedt, fru, Stockholm. — Zickerman, T., arkitekt, Vittsjö.

Till museets bibliotek och arkiv hafva under år 1913 gåfvor lämnats af följande personer:

Ahlén, A., lektor, Stockholm: afskrifter af äldre handlingar i Orsa kyrkoarkiv m. m. — Aktiebolaget Sveafilms genom direktör C. Edberg, Stockholm. — Alyhr, Anna, fröken, Stockholm. — Ambrosiani, S., fil. doktor: uppteckningar om fornro och forn-seder i Västergötland, Dalarna m. fl. landskap. — Andersson, Aug., herr, Finspong. — Andersson, Johan, herr, Björkelund, Snaflunda: uppteckningar af seder och bruk i Frösvi, Edsbergs sn, Närke, m. m. — Arenander, E. O., lektor, Ultuna, Uppsala. — Arwidsson, I., fil. doktor, Uppsala. — H. Aschehoug & Co, Kristiania.

Ballé, Fredrikke, fru, Stockholm: div. tidskriftserier såsom Svenska slöjdföreningens meddelanden och tidskrift, Samfundets Sankt Eriks årsskrift, Idun m. fl. — Behm, A., intendent, Stockholm. — Bekkewold, B. G., herr, Stockholm. — Berg, Oda, fru, Kalmar. — Bergström, Ragnhild, fröken, Stockholm. — Bjurholms, A., fabriker, Stockholm, sterbhus. — Boivie, H., fröken, Stockholm. — Borg, Axel, postkontrollör, Linköping. — Bugge-Berge, Johanne, fru, Skien, Norge. — Bäckgren, K., pastor, Eskilstuna. — Böttiger, J., öfverintendent, Stockholm.

Dahlberg, E. M., herr, Stockholm.

Eichhorn, Karin, fröken, Stockholm. — Ekholm, G., biblioteksamanuens, Uppsala. — Elvius, S., justitsraad, Köbenhavn. — Ericsson, S., arkitekt, Göteborg. — Erixon, S., fil. kand., Stockholm.

Falkenberg, L., f. Ekman, friherrinna, Stockholm: å pergament vackert textad afskrift af de 68 första stroferna ur Hávamál, utförd af Henrik Schmidt 1890. — Fellman, I., president, Helsingfors. — Fischer, E., fil. kand., Stockholm. — Fitch, G., herr, Milwaukee, Wisc., U. S. A. — v. Friesen, O., professor, Uppsala.

Gabrielsson, J., kyrkoherde, Orsa. — Gadelius, B., professor, Stockholm. — Gauffin, A., fil. doktor, Stockholm.

Hagberg, Louise, fröken, Stockholm. — Hammarstedt, N. E., intendent, Stockholm. — Hartman, C. V., professor, Stockholm. — Hemslöjdsutställningen i Gefle 1913. — Hemslöjdsutställningen i Ystad för Herrestads och Ljunits härad 1913. — Hierta-Retzius, A., professorska, Stockholm. — Holm, T., postmästare, Stockholm. — Holmlund, G., herr, Baggböle, Njurunda. — Holmström, Emma, fru, Gårby. — Hultgren, A., fotograf, Ingatorp.

von Kræmer, Lotten, fröken, Stockholm, genom testamentariskt förordnande. — Kungl. Ecklesiastikdepartementet. — Kungl. Universitetets i Lund bibliotek. — Kungl. Vetenskapsakademien, Stockholm.

Lampa, S., docent, Uppsala. — Landgren, Hilda, fröken, Karlskrona. — Larsson, Johan, herr, Bräcke. — Leijonhufvud, Sigrid, fröken, Stockholm. — Lekander, A., amanuens, Stockholm. — Levertin, A., med. doktor, Stockholm. — Lewin, V., fröken, Stockholm. — Lithberg, N., amanuens, Stockholm: uppteckningar om folksed och fornro i Dalarna och Västmanland.

Mannström, O., redaktör, Stockholm. — Mauritzon, Anna, fröken, Vadstena. — Nygdal, E., fröken, Köpenhamn.

Nordström, Amalia, fru, Linköping. — Norstedt & Söner, Stockholm. — Nyholm, H., direktör, Stockholm.

Olsson, Sigrid, fröken, Uppsala. — Orsz. Magyar iparmüvészeti társulat, Budapest.

Petrelli, J., krigsarkivarie, Stockholm. — Pöhl, H., lärare, Reval.

Regné, Edit, fröken, Malmö. — Rehbinders, H., frih., sterbhus, Djursholm: G. Göthe, Ett svenskt porträttgalleri, Stockholm 1913. — Rodenstam, Fr., doktor, Hudiksvall. — Rosenlind, E., direktör, Stockholm. — Rudelius, F., löjtnant, Stockholm.

Salin, B., riksantikvarie, Stockholm. — Schimmelpfenning, C. F. V., apotekare, Stockholm. — Schlyter, G., stadsombudsman, Helsingborg. — Schnittger, B., docent, Stockholm. — Schützererantz, J. W., revisor, Stockholm, genom testamentariskt förordnande: arbeten af A. Schützererantz. — Sirén, O., professor, Stockholm. — Six, J., museidirektör, Amsterdam. — Skogsvårdsstyrelsen i Stockholms län. — Stockholms Ångbåtsaktiebolag, genom ingenjör K. P. Dahlström, Stockholm. — Svanberg, J., sekreterare, Stockholm.

Tegengren, J., folkhögskoleföreståndare, Kristinestad, Finl. — Pjoðmenjasafnið, Reykjavík, Isl. — Tullberg, Hasse W., bokförläggare, Stockholm: en stor samling porträtt i fotografi, reproducerade i arbetet »Svenskt porträttgalleri».

Upmark, G., Nordiska museets styresman, Stockholm.

Wahlström, O. G., herr, Karlshamn. — van der Ven, D. J., litteratör, Nijmegen, Holland. — Victorin, A. och H., fröknar, Stockholm. — Wikström, Louise, fru, Stockholm. — Visted, K., musikdirektör, Skien, Norge.

Åkerblom, K. A., ingenjör, Falun.

Till Skansen hafva år 1913 gåfvor lämnats af följande personer:

H. M. Drottningen: 6 st. påfåglar.

Ahlgren, C. F., löjtnant, Frötuna, Uppsala: 1 gräsandhona. — Ahlstedt, A., fröken, blomsterhandel, Stockholm. — Aktiebolaget Wilh. Becker, färghandel, Stockholm. — Aktiebolaget Nordiska bokhandeln, Stockholm. — Almqvist, E., herr, Stockholm. — Amundson, T., med. doktor, Stockholm: 4 st. gröngölingsungar. — Andersson, A., förgyllare, Stockholm. — Andersson, Nils, herr, Stockholm. — André, August, herr, Lessebo. — Ankarerona, C. V. E., öfverste, kommandant, Stockholm.

Barfoth, Christina, fru, Stockholm. — Behnerts, J. E., hofjägare, Fiskartorpet, Stockholm. — Bergendorff, A. M., teknolog, Stockholm. — Bergianska trädgården, Albano. — Björklund, fru, Stockholm. — Blom, Edw., kamrer, Djursholm. — Blomberg, Gösta, bokhandel, Stockholm. — Bonnier, Albert, bokförlag, Stockholm. — Boström, C., fröken, Stockholm.

Carlander, Henrik, studerande, Edsbyn: 1 fiskgjuse. — Carlsson, N., herr, Hesselholm. — Careno, fru, Stockholm. — Cloettas chokoladfabrikers afdelningskontor, Stockholm.

Dahlström, K. G., smedarbetare, Stockholm. — Djurgårdsförvaltningen. — Drakenberg, Gösta, studerande, Stockholm.

af Ekenstam, Gustaf, konsul, Norrköping. — Eklund, Emelie, fru, Stockholm. — Eriksson, M., fru, Stockholm.

Feychting, G. R., grosshandlare, Stockholm. — Forsberg, G., konditor, Stockholm. — Forsmark, Elin, fru, Stockholm. — Franska fruktaffären, Stockholm. — Franzén, Mina, fru, blomsterhandel, Stockholm. — Fredriksson, H., fru, Stockholm. — Fredriksson, J. H., maskinist, Stockholm. — Frödin, O. V. A., antikvarie, Stockholm: 1 get med killing.

af Geijerstam, Gunnar, studerande, Stockholm. — Gester, A., fru, Stockholm. — Granberg, R., studerande, Stockholm. — Granström, K., med. doktor, Stockholm: 1 renkalf. — Grumme, E., grosshandlare, Stockholm. — Gyllenhammar, Bricken, fru, Bollnäs: konstväfnader. — Gylling, Olof, konservator, Malmö: 1 knipa. — Göteborgs Kexfabriks Aktiebolags afdelningskontor, Stockholm. — Göthe, Gunnar, herr, Nordanåker, Dala-Järna.

Haage, E., fru, Stockholm. — Hagman, herr, Stockholm. — Hellberg, H., fru, Stockholm. — Henriksson, N., herr, Björkhagen, Långholmen. — Hollmér, fröken, Stockholm. — von Horn, Hans, godsegare, Follnäs gård, Ösmo: 2 st. pilgrimsfalkar. — Hultmans Chokolad- och konfektfabriks Nya Aktiebolags filial, Stockholm. — Hultman, Sven, A., studerande, Stockholm. — Håkansson, Yngve, bagare, Aspudden. — Högelin & Sundström, trävaruaffär, Stockholm. — Höggren, Emma, fröken, Stockholm.

Jansson, N. N., fru, Stockholm. — Jerling, K. J., med. doktor, Jönköping. — Johansson, Henning, grosshandlare, Stockholm. — Johansson, Lovisa, fru, Stockholm. — Johansson, M., fru, Stockholm.

Karlsson, Maria, fru, Stockholm. — Karlsson, R., herr, Norrmalms foderaffär, Stockholm. — Karlsteen, Sture, studerande, Stockholm. — Kiellander, E., hofrättsrådinna, Stockholm. — Kistner, A., grosshandlare, Stockholm. — Klemming, W., arkitekt, Stockholm: 2 st. tranor. — Klint, Bernhardt & Co., färgfabrik, Stockholm.

La Fleuriste, blomsterhandel, Stockholm. — Landblom, L., fröken, Saltsjöbaden. — Larsson, Brita, fru, Uppsala. — Larsson, E., herr, Stockholm. — Leksell, Johan, artist, Stockholm. — Leth, Knut, lagerchef, Stockholm. — Lidbäck, B., herr, Stockholm. — Liljefors, Bruno, konstnär, Stockholm: 1 pilgrimsfalk. — Lindström, N. H.,

direktör, Albano. — Lundberg, fru, Stockholm. — Lundberg, Oscar, kamrer, Stockholm. — Lundell, Karl, kassör, Hall, Södertälje. — Lundgren, C. G., grosshandlare, Stockholm. — Lyckou, Marianne, fröken, Stockholm: 1 gräfling.

Montan, S., simlärare, Stockholm. — Mynster, Rudolf, herr, Stockholm. — Mörner, Axel, grefve, Djursholm.

Nilsson, A., utkörare, Stockholm. — Nordgren, A. W., Sjövik, Ideberg, Liljeholmen. — Nordström, C., grosshandlare, Stockholm. — Nordstjernans Mineralvattenfabrik, Stockholm. — Norin, Olof, vaktmästare, Skogsinstitutet: 1 gröngöling. — Norrmalms foderaffär, Stockholm. — Norrström, A., fru, Stockholm. — Norrström, Aug., matvaruaffär, Stockholm. — Norstedt & Söner, P. A., Stockholm. — Nürnbergs Bryggeri, Stockholm. — Nyberg, E., boktryckare, Stockholm.

Okänd, Stockholm. — Okänd, Djursholm.

Persson, Hugo, studerande, Stockholm. — Persson, Per, studerande, Stockholm. — Pettersson, Knut, herr, Stockholm. — Pettersson, K. J. F., hofjägare, Rosendal.

Raam, Ernst, kafferosteri, Stockholm. — Raquette, E., studerande, Stockholm. — Redlund, Karl, godsägare, Brunna: 1 raphöna.

Sandberg, herr, Stockholm. — Sander, R., grosshandlare, Stockholm. — Schelander, Selma, fru, Stockholm. — Siegfriids, S., grosshandlare, Saltsjö-Dufnäs. — Sifvert, Axel, grosshandlare, Stockholm. — Sjöholm, E., djurvårdare, Skansen, Stockholm. — Skoglund, Nils, bokförläggare, Stockholm. — Slakteriaktiebolaget Norrmalm, Stockholm. — Sommelii fabriker, Stockholm. — Spångberg, Gunnar, blomsterhandlare, Stockholm. — Strokirk, E., direktör, Hernösand. — Sundbaum & Wennborg, speceriaffär, Stockholm. — Sundberg, K. J., handlande, Stockholm. — Sundström, Lilly, doktorinna, Stockholm. — Svantesson, O., herr, Stockholm. — Sylvander, Harald, herr, Stockholm. — Söderberg, herr, Stockholm.

Tamm, H. S., bankdirektör, Lindormnäs gård: 3 st. gräflingsungar. — Tavvon, Gustaf, brukspatron, Stockholm: 1 bergguf. — Tegelin, A., stugvakt, Skansen, Stockholm. — Thassén, N., handlande, Stockholm. — Thomé, H., herr, Stockholm. — Tigerschiöld, Bo, studerande, Stockholm. — Tigerschiöld, Brita, fröken, Stockholm. — Tjäders fröhandel, Stockholm.

Wahlberg, A., direktör, Stockholm: 1 gräsandhane. — Wahlberg, Ingrid, fru, blomsterhandel, Stockholm. — Wilson, O. B. J., cigarrhandlare, Stockholm. — Winberg, H., grosshandlare, Stockholm. — Wirén, A. G., parfymaffär, Stockholm. — Wistedt, F. H., herr, Brättö, Ljusterö.

Zenob, C. O., herr, Sundbyberg. — Zettergren, Hugo, studerande, Stockholm. — Zetterlund, Albert W., syssloman, Stockholm. — Zetterqvist, Hanna, fröken, Stockholm.

Ähléns Blomsterhandel, Stockholm. — Ählén, Sam., herr, Stockholm. — Ålander, K. A., cigarrimport, Stockholm.

Öholm, Ida, fru, Stockholm. — Östermalms Kaffehandel, Stockholm.

Skansens zoologiska trädgårds

D j u r s l a g.	Bestånd ^{31/12} 1912.			Ö k n i n g.		
	Antal arter, afarter.	Antal ex.	Värde.	Födda.	Gåfva.	Köp.
<i>Däggdjur:</i>						
Apor och insektätare	5	15	322—	—	13	2
Kattdjur	3	9	3,250—	2	1	—
Hundar, vargar, räfvar m. fl.	16	28	2,191—	16	1	—
Mårdar, uttrar, själur m. fl.	9	13	1,270—	—	4	4
Björnar	3	8	2,500—	—	2	—
Gnagare	10	171	2,305.—	348	34	1
Hästar	5	10	4,200—	1	—	—
Nötkreatur	3	4	5,150—	1	—	—
Hjortar	6	23	4,160—	6	2	4
Får och getter	4	11	130—	14	8	—
Svin	1	1	500—	—	—	2
Summa däggdjur	65	293	25,978—	388	65	13
<i>Fåglar:</i>						
Sångfåglar	45	168	438—	—	36	113
Klätterfåglar, gök	2	2	20—	—	5	1
Kräkfåglar	6	14	170—	—	5	6
Ugglor	9	35	890—	4	7	1
Falkar; örnar	6	17	420—	—	5	6
Vråkar, hökar	9	21	450—	—	5	4
Papegojor	11	23	595—	—	6	—
Hönsfåglar, struts	13	72	977—	56	12	1
Dufvor	10	71	200—	45	2	—
Vadare	14	49	700—	2	15	—
Svanar, änder, gäss	27	95	3,109—	42	4	8
Öfriga simfåglar	19	54	1,875—	15	3	5
Kräldjur	—	—	—	—	—	—
Summa fåglar	171	621	9,844—	164	105	145
	65	293	25,978—	—	—	—
Djurbeståndets summa	236	914	35,822—	—	—	—

djurbestånd den 31 december 1913.

Minskning.		Bestånd ^{31/12} 1913.			Anmärkningar.
Sålda.	Döda.	Antal arter, afarter.	Antal ex.	Värde.	
12	4	7	14	283—	
—	3	3	9	2,800—	2 loungar födda, som sedermera dött.
5	13	15	27	2,387—	1 fjällräf född, 6 vargungar födda.
3	6	7	12	1,790—	
—	1	4	9	2,400—	
210	6	10	338	2,421—	6 harungar födda.
—	2	5	9	4,100—	
—	—	3	5	5,700—	
—	12	6	23	3,660—	1 kronhjort, ♀, ink., 1 kronhjort född.
19	1	5	13	145—	
—	2	1	1	500—	
249	50	66	460	26,186—	
22	139	46	156	383—	
—	7	1	1	10—	
—	7	7	18	195—	
14	14	9	19	556—	3 bergufvar kläckts, 1 lappuggleunge kläckts.
6	5	6	17	430—	
—	13	8	17	290—	2 bruna kärrbökar ink.
—	4	10	25	595—	
47	22	12	72	944—	
23	3	11	92	256—	2 ringdufvor kläckta, 1 skogsdufva kläckt.
—	13	15	53	775—	11 skärfläckor ink.
9	64	27	76	3,214—	
3	19	19	55	2,010—	4 hafstrutungar kläckts, 3 mäsungar (sillmäs × polarmäs) kläckts, 7 skrakungar kläckts.
—	—	1	13	52—	
124	310	172	614	9,710—	
—	—	66	460	26,186—	
—	—	238	1,074	35,896—	

Redogörelse
för
Kungl. Lifruskammarens och därmed förenade
samlingars utveckling och förvaltning
år 1913.

Till KONUNGEN.

Till åttlydnad af föreskriften i nådiga brevet af den 28 september 1906 får jag härmed afgifva följande berättelse rörande Lifruskammaren och därmed förenade samlingars tillväxt och förvaltning under år 1913.

Samlingarnas tillväxt.

Hufvudsamlingarna hafva under året ökats med 15 nummer.

Gåfvor:

Af H. M. Konungen, genom intendenten för de K. konstsamlingarna: fem st. bössor ur framl. H. M. Konung Oscar II:s kvarlåtenskap, däraf trenne moderna turkiska.

Af direktör C. G. Strokirk, Härnösand: ett snapplås från Ångermanland.

Inköp:

En studsare från 1800-talet sign. P. G. Lagerholm, Stockholm; en barnsabel från slutet af 1700-talet; en värja från 1600-talets förra hälft sign. ··· JOHANNIS ··· AOLLICH ··· MEFECIT ··· | ··· SOLINGH ···, jordfynd från sjön Fryken i Värmland; ett livré för vaktmästare vid K. Maj:ts Orden; en spjutspets (gjavelin), sydtysk från 1500-talet; en hillebardspets af italiensk form från 1500-talet; en dolk; en hirschfångare från 1700-talets midt, sign. WIRA BRUK; ett stort kruthorn med graverad ornering, från tidigare delen af 1700-talet.

Boksamlingen har ökats med 22 nummer.

Gåfvor:

Af bestyrelsen för utställning af äldre kyrklig konst i Hudiksvall: utställningens katalog; af bestyrelsen för Ausstellung zur Jahrhundertfeier der Freiheitskriege, Breslau 1913: utställningens katalog.

Byte:

med följande institutioner:

Nordiska Museet, Stockholm,
 Göteborgs Museum,
 Helsingborgs Museum,
 Kulturhistoriska Museet, Lund,
 Malmö Museum,
 Gottlands fornvänner, Visby,
 Vänersborgs Museum,
 Brekke Museum, Skien,
 Krasiński fideikommissamlingarna, Warschau,
 Musée National suisse, Zürich,
 Museum of fine Arts, Boston.

Inköp:

Fem st. verk.

Afbildningssamlingen.*Inköp:*

111 st. fotografier, däraf 99 st. från den kostymhistoriskt intressanta porträttutställningen i Helsingborg och nio st. gravyrer, kompositioner för bössmakare af Guérard, Simonin och Weigel.

Lån ur samlingarna.

Sedan härvarande tyske minister framfört huru den historiska utställning, som år 1913 skulle anordnas i Breslau till firande af Preussens befrielsekrig mot Napoleon, icke skulle gifva en fullständig tidsbild om ej den då med Preussen förbundna svenska arméén och dess härförare på utställningen voro representerade, samt sedan det framhållits att det vore af synnerligt intresse för studiet af dåtidens beväpning, om så många länder som möjligt lämnade jämförande studiematerial, samt att anordningarna vid denna utställning verkade synnerligen betryggande, medgaf Eders Kungl. Maj:t den 31 december 1912 utlånande till Ausstellung zur Jahrhundertfeier, Breslau 1913, af följande föremål ur samlingen:

n:r 3540	Karl Johans fältmarskalksuniform,
3541	» » hatt,
4028	» » sadel,
95/2589	» » schabrak,

- n:r 2012 Karl Johans värja,
 4936,37 » » pistoler,
 1998 Karl Johan Adlercreutz' sabel,
 1983 Johan August Sandels' sabel,
 1987 Anders Fredrik Skjöldebrands sabel,
 1981 Kurt v. Stedingks värja,
 1993 Magnus Björnstiernas sabel,
 4359 Preussiske fältmarskalken Blüchers sabel,
 4364 Franske generalen Moreau's sabel,
 4360 » marskalken Ney's sabel,
 12/36 Karl Johans-medaljen.

Den 7 mars har Eders Kungl. Maj:t medgifvit utlån af den moderna eftergjorda rustningen n:r 4535 till konstnären Axel Törneman för modellstudier till hans målningar i andra kammarens plenisal i Riksdagshuset.

Till utställningen af äldre kyrklig konst i Hudiksvall 15 juni—31 juli 1913 medgaf Eders Kungl. Maj:t den 13 juni utlånande af en processionsfana (n:r 3832) af konung Oscar I öfverlämnad till samlingen såsom en af ärkebiskop Gustaf Trolle mot Gustaf Vasa förd fana, men som visat sig i äldre tider hafva förvarats i Delsbo kyrka och vara förfärdigad i början af 1600-talet.

Till den minnesutställning med anledning af Sveriges deltagande i krigen 1813 och 1814, som anordnats af Artillerimuseum, har Eders Kungl. Maj:t, dels den 21 november medgifvit utlånande af de föremål, som varit utlånade till utställningen i Breslau, dels den 31 december ytterligare n:r 3280 Stjärna och halsband till Svärdsordens stora kors andra klassen, förlånad efter intagandet af fästningen Fredrikstadt år 1814 och fiendens fördrifvande från Kohsön öfver Glommen vid Kylbergsbro till generallöjtnanten m. m. greve Gustaf Mörner af dåvarande kronprinsen Karl Johan, som själf aftog sig densamma och hängde den om generalens hals, och n:r 5747 Tapperhetsmedalj i guld, med band, tilldelad dåvarande adjutanten hos generalen greve F. H. Posse, sedermera landshöfdingen greve Fredrik Posse, för tapperhet vid intagandet af fästningen Fredriksort i Holstein.

Arbetet i samlingarna.

Sedan det visat sig att samlingens textila föremål i de nuvarande lokalerna i oroväckande grad börjat angripas af mal, hafva de samtliga genomgått en grundlig rengöring och preservering. Detta är dock endast ett tillfälligt skydd. För att effektivt skydda dem mot mal äro mera omfattande åtgärder nödvändiga. Föreståndaren har äfven hos Nämnden hemställt om dylika åtgärders vidtagande.

Öfriga konserveringsarbeten hafva endast i mindre grad kunnat företagas och nästan uteslutande bestått i rengöring från rost å vissa föremål, då sådan

rengöring ej fordrar ständigt öfvervakande från föreståndarens sida. Från Edebo kyrka har till rengöring mottagits tvänne värjor och från Lofta kyrka en rustning.

Med det af Riksdagen för 1914 beviljade anslaget, som i mån af behof förskottsvis skulle få användas äfven under år 1913, har ommärkning af samlingens föremål bedrifvits under närmaste uppsikt af fil. stud. Anders Billow; på grund af dennes iråkade sjukdom har detta arbete under årets sista del icke medhunnits i beräkнад utsträckning.

Det vetenskapliga arbetet har nästan uteslutande måst inriktas på den utställning af nordiska vapenformer som planlagts till 1914. Därför har äfven de historiska utredningar som företagits för samlingens lappkatalog förlagts till sådana föremål, som kunde vara af vikt för denna utställning. Väsentligen har dock det vetenskapliga arbetet varit förlagdt utom samlingen, och föreståndaren har af Nämnden erhållit tjänstledighet för att i in- och utländska samlingar uppsöka material för den utredning om nordiska vapenformer, som för utställningen varit nödvändig.

Besök och studier.

För allmänheten har samlingen varit öppen alla dagar, med undantag af Långfredagen och Juldagen, fritt sön- och helgdagar, måndagar mot en krona, öfriga dagar mot femtio öre, hvilka afgifter äfven berättiga till besök i Nordiska Museets samlingar. Beklagligen är därför ej utan oskäligen kostnader möjligt erhålla statistik öfver besökantalet i hvardera samlingen. Under fridagarna besöktes enbart Lifruskammaren emellertid af 37,325 personer, af de 42,165 personer som andra dagar besökt Nordiska Museet torde äfven flertalet besökt Lifruskammaren. Studiekort hafva utdelats till 696 personer, äfven dessa gällande för såväl Lifruskammaren som Nordiska Museet.

Inspektor, nämnd och föreståndare.

För behandling af Lifruskammarärenden har Nordiska Museets Nämnd haft 8 sammanträden och har inspektor närvarit vid 2 af dessa.

Föreståndaren har under tiden 9 och 10 januari, 11 och 12 mars samt 29 nov.—13 dec. åtnjutit sammanlagdt 19 dagar af sin semester och har tjänsten upprätthållits 9 och 10 jan. och 29 nov.—13 dec. af doktor Gustaf Upmark, 11 och 12 mars af doktor Edvard Hammarstedt.

För Lifruskammarens, Statens Historiska Museums och Nordiska Museets räkning bevistade föreståndaren den 24—26 februari den Landegrenska auktionen i Norrköping.

Den 12 och 13 juni bevistade föreståndaren svenska museimannamötet i Skara

För förarbeten till den vapenutställning, som af Lifruskammaren anordnas till vapenhistorikermötet i juli 1914, har föreståndaren åtnjutit tjänstledighet dels den 1 april—1 maj, hvarvid föreståndaren genomgått enskilda och offentliga samlingar, arkiv och bibliotek i Kristiania, Lillehammer, Hamar, Elverum, Bergen, Amle i Sogn, Drammen, Skien, Vänersborg och Skara, för denna resa har föreståndaren åtnjutit understöd af Letterstedtska föreningen. Under tiden har tjänsten upprätthållits af doktor Upmark. Dels den 29 juli—19 aug. och därvid besökt utställningen af äldre kyrklig konst i Hudiksvall, enskilda och offentliga samlingar i samma stad, Sundsvall, Härnösand, Östersund, Trondhjem, Funäsdalen, Orsa, Mora, Rättvik, Falun och Gäfle, och har tjänsten under tiden upprätthållits af amanuensen vid Nordiska Museet Nils Lithberg, dels den 12 sept.—7 nov. och därvid besökt samlingarna i Helsingfors, S:t Petersburg, Moskwa, Nieśwież, Warschau, Willanów, Breslau, Posen, Berlin, Köpenhamn och Lund. Föreståndaren bevistade under denna resa det internationella Museumverbands sammanträde i S:t Petersburg, företog i Moskwa uppmätningar af en i Kejsrerliga rustkammaren förvarad vagn från tiden omkring 1600 för att med ledning af denna kunna rekonstruera de samtida vagnsklädslar, som Lifruskammaren förvarar, samt gjorde särskilda studier på den Ausstellung zur Jahrhundertfeier der Freiheitskriege i Breslau, på hvilken samlingen var företrädd. För studierna i Moskwa och Breslau hade Eders Kungl. Maj:t den 7 februari tilldelat föreståndaren ett resebidrag å kronor 600:—.

För ordnande och katalogiserande af den för kändedomen om svenska vapen så viktiga Brahe-Bielkeska rustkammaren på Skokloster har föreståndaren vistats på Skokloster den 21—31 maj, 5—10, 15, 16, 19—30 juni, 1—5, 19—28 juli samt 28—31 augusti.

Af trycket har föreståndaren utgifvit: Polonica i »Strängnäsutställningen 1910»; Beobachtungen an ältere Bolzen samt Sammlung Henri Moser-Charlottenfels: Orientalische Rüstungen und Waffen, båda i Zeitschrift für historische Waffenkunde.

Ekonomi.

Debet.

Balans från år 1912:

Tillgångar 4,320: 48

Uppbörd:

Statsanslag: åttonde hufvudtiteln: Lifruskammaren:

för tillsyn, underhåll och vård af sam-

lingarna 6,200: —

för iståndsättande af vissa föremål 1912 300: —

för iståndsättande af vissa föremål 1913 300: —

förskott å anslag till samlingarnas

ommärkning 1914 1,200: — 8,000: —

Intressemedel	194: 40	
Försäljningsmedel:		
Katalog	2,581: 50	
Vykort	77: 63	2,659: 13
Tillskott från Nordiska Museet	3,096: 75	13,950: 38
		<u>Summa kr. 18,270: 76</u>

Kredit.

Balans från år 1912:		
Skuld		300: —
Utgifter:		
Aflöningar	8,700: —	
Samlingarnas ökande	997: 06	
Konservering	96: 75	
Expenser	457: 56	
Tryckningskostnader	680: 50	
Lappkatalogen	145: 80	
Samlingarnas ommärkning	518: 03	
Extra bevakning	200: —	11,795: 70
Balans till år 1914:		
Kontant behållning i kassan	702: 94	
Utlånta medel	5,472: 12	6,175: 06
		<u>Summa kr. 18,270: 76</u>

Önskemål för samlingarna.

På grund af iakttagelser under året framträda följande önskemål för samlingen:

1) Åtgärder för att mot förstörelse skydda samlingens föremål:

a) till skydd mot mal, dels nyanskaffning af monter för Gustaf II Adolfs stridshäst vid Lützen och förbättring af en stor del befintlig montermateriel, dels nyanskaffning af täta skåp till magasiner eller åtgärders vidtagande för att utestänga mal ur själfva magasinlokalerna;

b) till skydd mot svärtande damm, hufvudsakligen alstradt af nuvarande ventilations- och uppvärmningssystem; förbättring eller förändring af detta system eller nyanskaffning af dammtäta montrar för ömtåliga föremål;

c) till skydd mot rost; tillräcklig arbetskraft för att årligen öfverse och vid behof rengöra järnföremålen; behovet af dylik rengöring minskas i den mån föremålen äro under skyddande glas;

d) till skydd mot allmän tidens åverkan; ökad kvalificerad arbetskraft, så att det konserveringsarbete som bedrifves med af Riksdagen beviljade

medel icke behöfver afbrytas af brist på sakkunnigt öfvervakande, när föreståndaren för tjänst och studier måste vara frånvarande.

2) Åtgärder för att befrämja samlingens vetenskapliga och folkupplysande verksamhet:

a) fritt tillträde till samlingarna åtminstone åt grupper under lärares ledning ur folk-, elementar-, militär-, konst- och yrkesskolor;

b) ökad kvalificerad arbetskraft, så att kurser och föreläsningar kunde hållas för dylika gruppledare och att afbrott i tillhandagåendet af den upplysningsökande allmänheten icke behöfde förekomma, när föreståndaren för tjänst och studier måste vara frånvarande;

c) kostnadsfri upplysning åt allmänheten om samlingens föremål genom etikettering i stor utsträckning; etiketteringen själf torde kunna utföras utan större kostnad, men kommer att afsevärdt minska inkomsterna af katalogförsäljningen (hittills inbringande mellan 2- och 3,000 kr. om året);

d) revidering af samlingens nuvarande uppställning som icke är öfverskådlig, instruktiv eller lättfattlig;

e) utställning af det enastående rika textilmaterial som nu är magasinerad i brist på monter;

f) ett årligt planschverk för att till allmänheten och den vetenskapliga världen sprida kännedom om samlingens rika material och resultatet af forskningarna vid samlingen;

g) årliga studieresor för tjänstemännen, så att Lifrustkammaren vetenskapligt må kunna ernå samma höga rangställning som dess samlingar intaga.

Stockholm i mars 1914.

Underdånigast

Rudolf Cederström.

Intendent och föreståndare för Lifrustkammaren.

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

KULTURHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF

GUSTAF UPMARK

NORDISKA MUSEETS STYRESMAN

1914

—◆—

STOCKHOLM 1915

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
140275

INNEHÅLL.

	Sid.
AMBROSIANI, S., Mötena i Malmö 10—12 juni 1914	173
» , En renässanskista	247
BÖTTIGER, JOHN, Två tapeter efter Dürer	65
VON FRIESEN, OTTO, Gustaf Rosenhanes Republica glacialis. Ett stycke svensk etnografi från vår stormaktstid	193
HAGBERG, LOUISE, Sägner om den förborgade kitteln	250
HAMMARSTEDT, N. E., Julklubban	242
KEYLAND, NILS, Själnätbindning och själfångst på Harön	156
» , Afbildningar af notredskap jämte några anteckningar om vinternotfisket i senare tid	223
LINNMAN, JOHANNES, Några anteckningar om allmogens mjölkhushållning i Dalarna. Socknarna söder och väster om Siljan	19
LITHBERG, NILS, Koskällan	1
OLSSON, MARTIN, Uppländska sjöbodar. 2. Redskap.	36
SJÖGREN, ARTHUR, Monogrammisten M. Något om äldre tiders kliché tillverkning	73
THORMAN, ELISABETH, Väfnad och bandväfnad i Leksand	105
UPMARK, GUSTAF, Karlskrona guldsmedsämbe, 1695—1812	129
WIKLUND, K. B., Kastkäpp hos lapparna	245

Litteratur:

MARIA COLLIN, Skånsk konstväfnad, 4:de upplagan med en inledande öfversikt: Ur textilkonstens historia. Lund 1914. 67 s. 8:o. Af G. C—m.	189
EMELIE DEMANT-HATT, Med lapperne i höjfeldet. (Lapparne och deras land. Skildringar och studier, utgifna af Hjalmar Lundbohm, II). Stockholm 1913. 8+203 s. 8:o. Af K. B. Wiklund	125
J. F. L. DREIERS Norske folkedragter af E. Lexow. Kristiania 1913. 35 s. text med 52 ill. samt 24 färgplanscher. 4:o. Af N. E. H.	184
ENESTRÖM, F. J. E., Gnosjöborna. 2 uppl. Stockholm 1912. 137 s. 8:o. Af samme förf. Finvedsbornas seder och lif. 2:a uppl. Stockholm 1914. 272 s. 8:o. Af N. E. H.	189

H. F. FEILBERG, Dansk Bondeliv. Del 2. 2 uppl. Köpenhamn 1913. Sid. Af N. E. H.	63
Folkminnen och Folktankar, redigerad af C. W. von Sydow. Häfte 1. 1914. Malmö 1914. Af N. L—g.	190
KARL ERIK FORSSLUND, Hembygdsvård. Stockholm 1914. 113 + 151 s. 8:o. Af N. E. H.	181
Gamla svenska allmogehem, under medverkan af arkitekterna I. Tengbom och J. Åkerlund utgifven af G. Carlsson. 2 delar. Stockholm 1912. Af Sven Lampa	51
THEODOR HACH, Lübecker Glockenkunde. Veröffentlichungen zur Ge- schichte der Freien und Hansestadt Lübeck, herausg. vom Staats- archiv zu Lübeck, bd 2. Lübeck 1913. 8:o. Af —a—i.	186
HENR. MUNTHE, Drag ur Gottlands odlingshistoria i relation till öns geologiska byggnad. Sveriges geologiska undersökning. Afhandlin- gar och uppsatser i 4:o. Ser. C a N:r 11. Stockholm 1913. Af —a—i.	188
Namn och bygd, tidskrift för nordisk ortnamnsforskning, utgiven av A. Grape, O. Lundberg och J. Sahlgren. Årg. 1 och 2. Uppsala 1913 och 1914. Af N. E. H.	254
ELISABETH THORMAN, Äkta spetsar. P. A. Norstedt & Söners förlag, Stockholm 1913. 62 s. Af E. W. B.	127
E. WESTERMARCK, Ceremonies and beliefs connected with agriculture, certain dates of the solar year and the weather in Morocco. Hel- singfors 1913. (Öfversigt af Finska Vetenskaps societetens Förhand- lingar. Bd 54, 1911—1912, afd. B. n:o 1) 8 + 143 s. 8:o. Af N. E. Hammarstedt	56

Notiser:

Nordiska Museets utställning af flossade väfnader, s. 191. — Vapen-
historikermötet i Stockholm 14—18 juli 1914, s. 192. — Lifrustkammarens
utställning af nordiska vapenformer från nyare tid, s. 192.

Upprop s. 64. — Frågor s. 256.

Bilaga. Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning
år 1913 samt Redogörelse för Kungl. Lifrustkammarens och därmed förenade
samlingars utveckling och förvaltning år 1913.

Rättelse.

Fig. 11 å sid. 231 är upp- och nedvänd.

Samfundet för Nordiska Museets främjande.

I hufvudstaden bosatt stiftande ledamots årsafgift är *sju* kronor. Utom hufvudstaden bosatt ledamot erlägger en årsafgift af *fem* kronor.

Enligt § 6 i samfundets stadgar är emellertid den, som i stället för den årliga ledamotsafgiften på en gång erlägger minst ett hundra kronor, att anse såsom ständig ledamot och sedan befriad från alla afgifter.

Ledamot, såväl stiftande som ständig, erhåller årligen ett årskort till Nordiska Museets samtliga afdelningar för sig personligen eller för en medlem af sin familj, hvilkens namn i sådant fall torde uppgifvas. Tidskriften »Fataburen» utdelas till medlemmar bosatta utom Stockholm. Därstädes boende kunna erhålla densamma till halfva boklädspriset genom museets expedition å Skansen.

Dessutom eger ledamot rätt att för de närmaste medlemmarna af sin familj (man, hustru, syskon eller barn) erhålla årskort gällande till museets samtliga afdelningar för ett pris af *tre* kronor för hvarje sådan medlem. Årskort till Museet å Lejonslätten kosta eljest 5 kr. för vuxna, 3 kr. för barn och till Skansen 6 kr. för vuxna, 4 kr. för barn.

På det stiftande ledamot ej må hafva besvär med årsafgiftens insändande, upptages densamma utom Stockholm genom postförskott samt i Stockholm efter midten af januari genom bud. De i Stockholm bosatta medlemmar, som så önska, kunna dock fr. o. m. den 15 dec. till midten af jan. å museets expedition å Skansen utlösa sina årskort.

Bref och meddelanden torde ställas till Sekreteraren i Samfundet för Nordiska Museets främjande, adress Nordiska Museet, Stockholm 14. Allm. telefon 4. Riks telefon 13 10.

Författare och förläggare, som önska böcker och uppsatser anmälda eller omnämnda i tidskriften, behagade insända dem under adress *Nordiska Museet*, Stockholm 14. Manuskript, meddelanden och uppgifter insändas under samma adress.

Fataburen utkommer med 4 häften om tillsammans minst 256 sidor årligen och åtföljes dessutom af en redogörelse för museets förvaltning.

Tidskriften kostar i bokhandeln och på posten 5 kr. för årgång. Lösa häften säljas i mån af tillgång för 2 kr. Till de ledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande, som äro bosatta utom Stockholm, utdelas tidskriften gratis. I hufvudstaden boende ledamöter kunna erhålla tidskriften till halfva boklädspriset vid rekvisition genom museets expedition å Skansen.

Pärmar, afsedda för Fataburens olika årgångar, af blått linne samt till ett pris af 1 kr. för årg., finnas efter rekvisition att tillgå hos K. hofbokbindaren GUSTAF HEDBERG, Regeringsgatan 28 A, Stockholm C.

NYTT:

BILDER AF UTSTÄLLDA FÖREMÅL I NORDISKA MUSEET. Pris 1 kr. 50 öre. Direkt från Nordiska Museet eller genom bokhandeln.

MÖBLER I AFDELNINGEN FÖR DE HÖGRE STÅNDEN. 100 plancher, däraf 16 i färg. Med text af G. Upmark. H. 1—4. Pris 7 kr. per häfte; alla 4 häftena i ett band kr. 32:50. P. A. Norstedt & Söners förlag. Genom bokhandeln.